

ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОГДАДЮК МАР'ЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

Прим № ____

УДК 377.36:745.5(057.85/86)(477) «20/21»

ДИСЕРТАЦІЯ
**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ
ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

13 Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Богдадюк М. В.

Науковий керівник – Вдович Світлана Михайлівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» – Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Київ, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України, Львів, 2020.

У дисертації досліджено розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Визначено основні методологічні підходи (системний, синергетичний, історико-хронологічний, парадигмальний, культурологічний, праксеологічний) і принципи (науковості, об'єктивності, цілісності, врахування неперервності розвитку досліджуваних явищ, етичності) дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, які дозволили об'єктивно та комплексно розглянути особливості й основні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних змін, виокремити етапи її розвитку та визначити шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Розглянуто сутність і уточнено зміст базових понять дисертаційного дослідження: «професія», «професійна підготовка», «професійна освіта»,

«професійно-технічна освіта», «ремесло», «промисел», «народний художній промисел», «фахівець», «фахівець народних художніх промислів».

Виокремлено основні етапи розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України досліджуваного періоду:

– радянський (1950 – 1991 рр.): забезпечення потреб країни у робітниках системою трудових резервів та діяльність «Укрхудожпрому»; реорганізація профтехосвіти, створення закладів єдиного типу – ПТУ, заохочення молоді до діяльності у сфері художніх промислів, уведення програм навчальних предметів з урахуванням у змісті професійної підготовки молоді вимог промислів до виготовлення художньої продукції; реорганізація змісту навчання у ПТНЗ художніх промислів; утвердження СПТУ та вдосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, створення шкіл художньої майстерності в центрах традиційних промислів, внесення нових професій у галузі народних художніх промислів у перелік професій; увпровадження ступеневості в підготовці кваліфікованих робітників для підприємств художніх промислів, зміцнення навчально-матеріальної бази, обладнання виробничих майстерень ПТНЗ тощо;

– незалежної України (1991–2019 рр.): реформування ПТО, врахування вимог ринку праці у підготовці фахівців народних художніх промислів, розробка та вдосконалення нормативно-правової бази, вдосконалення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; організаційно-методичне забезпечення підготовки фахівців для галузі народних художніх промислів; відновлення системи ПТО в галузі народних художніх промислів, розширення мережі ПТНЗ художнього профілю, модернізація ПТНЗ народних художніх промислів, виникнення нових професій у галузі народних художніх промислів.

У хронологічній послідовності за визначеною періодизацією проаналізовано архівні джерела та нормативно-правові документи, які

регламентували професійну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України та діяльність ПТНЗ цього профілю на різних етапах розвитку. Виявлено основні тенденції професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України досліджуваних періодів.

У радянський період професійна підготовка фахівців народних художніх промислів в Західній Україні характеризувалася такими *позитивними тенденціями*: сприятливі передумови розвитку професійної освіти майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні (належне економічне, науково-методичне й естетичне підґрунтя професійно-художньої освіти); відновлення у повоєнний період діяльності наявних і створення нових училищ, які готували фахівців народних художніх промислів; відновлення та розвиток традиційного народного мистецтва, його трансформування в нові форми, наповнення новим змістом; співпраця профтехосвіти з Укрхудожпромспілкою, організація, розроблення програм і проведення художніх, виробничих та етнографічних практик учнів у навчальних майстернях на підприємствах художніх промислів і працевлаштування випускників художніх ПТНЗ на цих підприємствах; удосконалення змісту професійної підготовки – створення навчальних програм, які передбачали виконання учнями складних тематичних робіт, опанування знань з основ образотворчого мистецтва, використання творчих методик відомих майстрів художнього промислу, виконання дипломних робіт; урізноманітнення форм навчання (уроки, індивідуальне та бригадне навчання; додаткові заняття з виробничого навчання, групові й індивідуальні консультації, домашня робота, навчальні конференції, лекції, семінарські заняття, олімпіади та ін.); участь учнів у художніх виставках і конкурсах; удосконалення матеріально-технічної бази; високі вимоги до викладацького складу та підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання; організація та виховання учнівських колективів,

естетичний, культурний і духовний розвиток майбутніх фахівців народних художніх промислів завдяки вивченню навчальної дисципліни «Естетичне виховання»; запровадження у 1967 р. учнівства при майстрах-умільцях для поширення та передання творчих надбань молодшому поколінню; активна профорієнтаційна робота; розширення в 1970-их рр. діапазону професійної підготовки фахівців народних художніх промислів (декоративне ткацтво, вишивка, килимарство, різьба по дереву тощо); загальнодержавна увага до підготовки фахівців народних художніх промислів; врахування під час складання навчальних програм новітніх досягнень науки і техніки, досвіду передового виробництва, раціональних методів праці, нового термінологічного апарату, стандартів виготовлення художньої продукції; організація та розширення мережі гурткової роботи з технічних і художніх видів творчості.

До *негативних тенденцій* у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів у цей період відносимо: матеріальну скруту повоєнних років, недостатність, несвоєчасність і затримки фінансування підготовки майстрів художніх промислів у ПТНЗ художнього профілю, відсутність розвитку матеріально-технічної бази, брак коштів на організацію виробничого навчання та переддипломної практики, обмеження в підвищенні кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання; недостатню кількість навчальних, методичних і мистецтвознавчих розробок, технологічного обладнання та пристроїв, недосконалі інструменти, матеріали для забезпечення робочого процесу; ліквідацію окремих напрямів підготовки фахівців народних художніх промислів (килимарства, ткацтва і вишивки); недоброзичливе ставлення окремих керівників підприємств художніх промислів до учнів під час виробничої практики; постійну реорганізацію ПТНЗ; ідеологізацію та політизацію освітнього процесу, централізоване визначення змісту освіти, переважання радянської тематики у творчій діяльності, виробках, заборона національних мотивів; авторитарність у навчанні, вихованні й управлінні

зкладами профтехосвіти; відсутність загальноосвітньої підготовки до 1969 р.; неврахування потреб ринку праці.

У період Незалежної України професійна підготовка фахівців народних художніх промислів у Західній Україні характеризується такими *позитивними тенденціями*: проголошення державного значення підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; поступове формування мережі ПТНЗ художнього профілю, яка охопила художні професійно-технічні училища, вищі художні професійні училища, вищі художні професійно-технічні училища та професійні художні ліцеї; перехід від строго регламентованого та заідеологізованого освітнього процесу до професійної підготовки учнів на принципах народного мистецтва та національної культури, формування в них національної свідомості, громадянських переконань, патріотизму, моралі та духовності; запровадження нових навчальних планів і програм, згідно з якими передбачалося вивчення дисциплін, спрямованих на формування національної самобутності, культури, опанування народних звичаїв і обрядів, технік народного мистецтва, основ підприємницької діяльності; оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю стосовно конкретного виду народного мистецтва, традицій українського народу, регіональних особливостей виготовлення чи оздоблення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; уведення навчального курсу з питань розвитку та функціонування малих підприємств, організації індивідуальної трудової діяльності; проведення конкурсів професійної майстерності та художньої творчості, науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, навчально-методичних об'єднань; створення творчих груп для написання навчальних посібників, підручників, розроблення новітніх методик професійно-художньої освіти; забезпечення сучасною навчально-методичною документацією та літературою; налагодження триступеневої професійно-художньої освіти і трирівневої атестації художніх ПТНЗ; зростання обсягів підготовки майбутніх майстрів за окремими професіями (реставрація

декоративно-художнього фарбування, реставрація декоративного штукатурного та ліпного виробництва, монтування ювелірних виробів, виробництво дерев'яних художніх виробів і декорування вітрин); удосконалення нормативно-правової бази ПТО; налагодження співпраці з міжнародними партнерами; пошук і вдосконалення шляхів взаємодії з роботодавцями; децентралізація управління та регіоналізація ПТО, осучаснення змісту навчання, розроблення й апробація нових Державних стандартів професійної (професійно-технічної) освіти на компетентнісній основі; впровадження елементів дуальної форми професійного навчання.

До *негативних тенденцій* професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у цей період відносимо: труднощі інтеграції України у світовий соціально-економічний простір; недостатню оперативність і обґрунтованість у розробленні та реалізації державної політики в галузі профтехосвіти; сповільнення розвитку професійно-технічної освіти в Україні та розвитку народних художніх промислів, зникнення шкіл народних майстрів, руйнування матеріально-технічної бази художніх підприємств і занепад центрів народних художніх промислів, втрату ринків збуту художніх виробів; зниження у 1990-х рр. кількісних показників професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів (мережі художніх ПТНЗ, контингенту учнів, переліку професій, фінансування закладів профтехосвіти), припинення або скорочення підготовки фахівців з окремих видів народного мистецтва (зокрема килимарства, ткацтва, вишивки, гончарства, декоративного розпису); недосконалість матеріального та науково-методичного забезпечення; відсутність можливості проведення виробничої практики на художніх підприємствах і центрах народних художніх промислів; проблеми з працевлаштуванням випускників; недостатню розробленість навчально-планової документації художніх ПТНЗ; дублювання змісту професійної підготовки тощо.

Досліджено актуальні проблеми підготовки фахівців народних художніх промислів у професійних (професійно-технічних) закладах освіти України: недосконалість чинної законодавчої та нормативно-правової бази; недостатня якість підготовки кваліфікованих робітників у системі професійної освіти; низький рівень престижності та затребуваності фахівців народних художніх промислів на ринку праці; слабка навчально-матеріальна база та неналежне науково-методичне забезпечення; недостатній рівень використання в освітньому процесі комп'ютерно орієнтованих та інноваційних педагогічних технологій; неналежний рівень готовності випускників художніх ПТНЗ до підприємницької діяльності; відсутність державних стандартів П(ПТ)О для окремих професій народних художніх промислів; недостатній рівень виховання в майбутніх фахівців народних художніх промислів бережливого ставлення до народних традицій і українського народного мистецтва як національних цінностей.

На основі аналізу провідних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. й актуальних проблем ПТО обґрунтовано шляхи її вдосконалення з урахуванням позитивного досвіду минулого: вдосконалення й оновлення нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів (освітніх документів, нормативних актів з питань розвитку народних художніх промислів, з питань підтримки народних художніх промислів і ремесел, сприятливої податкової політики щодо професійної діяльності майстрів народних художніх промислів та їх об'єднань, центрів відродження та розвитку народних ремесел тощо); збереження національних традицій, відновлення та розвиток народних художніх промислів і народного мистецтва з урахуванням регіональних особливостей (декоративне ткацтво, вишивка, килимарство, різьба по дереву та бересті, ковальство, гончарство, мосяжництво тощо), трансформування їх у нові форми, наповнення новим змістом; удосконалення

матеріально-технічної бази художніх ПТНЗ (модернізація обладнання та діджиталізація освітнього процесу, забезпечення матеріалами для виготовлення виробів художніх промислів; урахування у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів потреб роботодавців і налагодження тісних зв'язків із ними, впровадження дуальної форми навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів; створення центрів (кластерів) розвитку народних художніх промислів у регіонах, основним завданням яких має бути відродження, розвиток і популяризація українських традицій, художніх промислів, характерних для певного регіону, збереження народного мистецтва в усіх його проявах; залучення до цього процесу державних інституцій, місцевих громад, підприємців, фондів і центрів регіонального розвитку, громадських організацій, міжнародних партнерів та ін.; створення незалежних сертифікованих центрів для присвоєння випускникам художніх професійних закладів освіти фахових кваліфікацій, підвищення кваліфікації фахівців народних художніх промислів, сертифікації за видами робіт; розроблення Державних стандартів професійної (професійно-технічної) освіти для професій народних художніх промислів; удосконалення й осучаснення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; урізноманітнення та вдосконалення форм навчання учнів художніх ЗП(ПТ)О; модернізація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, створення творчих груп для написання підручників, електронних освітніх ресурсів, навчальних посібників, розроблення сучасних методик професійно-художньої освіти; формування готовності майбутніх фахівців народних художніх промислів до підприємницької діяльності; організація та виховання учнівських колективів, естетичний, культурний і духовний розвиток майбутніх фахівців народних художніх промислів, організація та розширення мережі гурткової роботи з художніх видів творчості; удосконалення форм і методів профорієнтаційної роботи зі школярами; підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання.

Розроблено й апробовано навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ народних художніх промислів: посібник «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні», методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах» та програму спецкурсу «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)».

Ключові слова: професійно-технічна освіта, професійна підготовка, професійна освіта, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, кваліфікований робітник, фахівець, народний художній промисел.

ABSTRACT

Bohdadiuk M. V. Professional training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine (the second half of the 20th – the beginning of the 21st centuries). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining the academic degree of the Candidate of Pedagogical Sciences (PhD) in Pedagogy, specialty 13.00.04 «Theory and methodology of vocational education» – Institute of Vocational Education of NAPS of Ukraine, Kyiv, Lviv State University of Life Safety. Lviv, 2020.

The thesis investigates the development of professional training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine in the second half of the 20th – the beginning of the 21st centuries.

The main methodological approaches (systemic, synergetic, historical-chronological, paradigmatic and culturological ones) and the principles (the ones of scientificness, objectivity, integrity, taking into account the continuity of the development of the studied phenomena, and ethics) of the study of the problem of professional training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine in the second half of the 20th – the beginning of the 21st centuries,

which made it possible objectively and comprehensively to consider the features and main trends of professional training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Ukraine in the second half of the 20th – the beginning of the 21st centuries in the context of socio-economic and socio-political changes, to highlight the stages of its development and identify the ways to improve the professional training of future specialists in folk arts and crafts.

The essence and content of the basic concepts of the thesis are considered, namely: «profession», «vocational training», «vocational education», «craft», «folk art and craft», «specialist», «specialist in folk arts and crafts».

The main stages of the development of professional training of specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine of the period under study are highlighted, that is:

– *Soviet Union (1950 – 1991)*: system of labor reserves to meet the needs of the country in workers and the activities of «Ukrhudozhprom»; reorganization of vocational education, creation of institutions of a single type – vocational school, encouraging young people to work in the field of arts and crafts, introduction of the curricula taking into account the requirements of crafts for the production of artistic products in the content of young people's vocational training; reorganization of the content of education at vocational schools of arts and crafts; approval of specialized vocational schools and improvement of the content and forms of educational process organization, creation of schools of art in the centers of traditional crafts, emergence of new professions in the field of folk arts and crafts in the list of professions; introduction of step-by-step training of skilled workers for arts and crafts enterprises, strengthening of training facilities, fitting of production workshops;

– *independent Ukraine (1991–2019)*: VET reforming, taking into account the requirements of the labor market in the training of specialists in folk arts and crafts, development and improvement of the legal framework, improvement of educational and methodological support for the vocational training of future specialists in folk arts and crafts; organizational and methodological support for the training of specialists

for the field of folk arts and crafts; restoration of the VET system in the field of folk arts and crafts, expansion of the network of vocational schools of an artistic profile, modernization of vocational schools of folk arts and crafts, emergence of new professions in the field of folk arts and crafts.

In chronological order, according to the determined periodization, we analyzed the archival sources and legal documents regulating the training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine and the activities of vocational schools of this profile at different stages of the development. The main tendencies of training of specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine of the periods under study are revealed.

During the *Soviet period*, the training of specialists in folk arts and crafts in Western Ukraine was characterized by the following *positive trends*: favorable preconditions for the development of professional education of future specialists in folk arts and crafts in Western Ukraine (strong economic, scientific-methodical and aesthetic basis of professional art education); in the post-war period the restoration of the existing and creation of new schools, which trained specialists in folk arts and crafts, taking into account the needs of art enterprises in skilled workers; restoration and development of traditional folk art, its transformation into new forms, filling with new content; cooperation of vocational education with Ukrhudozhpromspilka (Ukrainian artistic industrial union), organization and development of programs and conducting artistic, production and ethnographic practices of students at arts and crafts enterprises and in training workshops; employment of graduates of art vocational schools at these enterprises; improvement of the content of professional training: creating curricula, which included the implementation of complex thematic works by students, the inclusion of knowledge on the basics of the fine arts, the use of creative techniques of famous masters of arts and crafts, the diploma works; a diversification of forms of training (lessons, individual and team training, additional classes on industrial training, group and individual consultations, homework, educational conferences, lectures, seminars, competitions, contests, etc.); participation of students

in art exhibitions and contests; improvement of the material and technical facilities; high requirements for the teaching staff and advanced training of teachers and masters of industrial training; organization and education of student groups, aesthetic, cultural and spiritual development of future specialists in folk arts and crafts due to studying «Aesthetic Education» subject; in 1967 the introduction of apprenticeships with masters-craftsmen for the dissemination and transfer of creative heritage to the younger generation; active career guidance work; in the 1970s the expansion of the range of professional training of specialists in folk arts and crafts (decorative weaving, embroidery, carpet weaving, wood carving, etc.); national importance of professional training of specialists in folk arts and crafts; taking into account the latest achievements of science and technology, the experience of advanced production, rational labor methods, a new terminological apparatus, and production standards; organization and expansion of the network of technical and artistic creativity clubs.

The *negative trends* in the development of professional training of specialists in folk arts and crafts during this period include: financial difficulties of the post-war years, inadequacy, untimely and delays in financing the craftsmen's training at vocational schools of art, lack of development of the material and technical provision, lack of funds for organizing industrial training and internship, restrictions on advanced training of the teaching staff and masters of industrial training; insufficient number of educational, methodological and art history tutorials, technological equipment and devices, imperfect special tools and materials to ensure the work process; elimination of certain areas of training for specialists in folk arts and crafts (carpet weaving, weaving and embroidery); unsatisfactory attitude of some directors of arts and crafts enterprises to students during internships; permanent reorganization of vocational schools; ideological and political emphasis in the educational process, centralized definition of the content of education, the predominance of Soviet themes in creative activities and products, prohibition of national motives; authoritarianism in teaching, education and management of vocational schools; lack of general education of students until 1969; and neglect of the labor market needs.

During the period of Independent Ukraine, the professional training of specialists in folk arts and crafts in Western Ukraine is characterized by the following *positive trends*: acquisition of national importance by professional training of future specialists in folk arts and crafts; formation of a network of vocational schools of art, which includes a set of professional art lyceums, art vocational schools, high art vocational schools and high art vocational and technical schools; transition from a strictly regulated and ideologically loaded educational process to the professional training of students on the principles of national culture, the formation of their national beliefs, patriotism, morality and spirituality; introduction of new curricula and programs, provided for the study of subjects aimed at the formation of national consciousness, culture, development of folk customs and rituals, techniques of folk art, the basics of entrepreneurship; development of the content of professional training of future specialists in folk arts and crafts in relation to a particular type of folk art, traditions of the Ukrainian people, regional features of production or decoration of decorative and applied arts products; introduction of a training course on the development and functioning of small enterprises, organization of individual labor activity; holding contests of professional skills and artistic creativity, scientific and practical conferences, seminars, round tables, educational and methodical associations; organization of creative groups for writing teaching aids and textbooks; development of modern methods of vocational and artistic education; provision of Ukrainian-language educational and methodological documentation and literature; establishment of three-level vocational and artistic education and three-level certification of art vocational schools; increase in the volume of training of craftsmen in certain professions (restoration of decorative and artistic painting, restoration of decorative plaster and stucco molding, installation of jewelry, production of wooden art products and window decoration); improvement of the regulatory framework; establishing cooperation with international partners; search for active interaction with employers (stakeholders); regionalization and decentralization of vocational education management, modernization of the content of education, development,

implementation and improvement of state VET standards (on a competency basis as well); and introduction of elements of the dual form of vocational training.

The *negative trends* in the development of professional training of specialists in folk arts and crafts in this period include: difficulties related to the tasks of Ukraine's integration into the world socio-economic space; long unjustified delays in making urgent decisions, inconsistency and insufficient scientific substantiation in the development and implementation of state policy in the field of vocational education; slowdown in the development of vocational education in Ukraine and in the development of folk arts and crafts, disappearance of art schools, destruction of the material and technical facilities of art enterprises and the decline of art production in the centers of folk arts and crafts, loss of markets for art products; in the 1990s a decrease in quantitative indicators of professional training of future specialists in folk arts and crafts (networks of art vocational schools, a contingent of students, a list of professions, funding of vocational schools), termination or reduction of the training of specialists in certain folk arts, including carpet weaving, weaving, embroidery, pottery, decorative painting; acute shortage of material and scientific and methodological support; insufficient financial support for the necessary equipment and inventory, tools and materials; lack of possibility of conducting industrial practice, training and internships for students and teachers at the art enterprises and in the centers of folk arts and crafts due to the lack of funds; problems with employment of graduates of art vocational schools; insufficient development of curriculum and syllabus documentations; and duplication in the content of professional training.

The topical problems of training specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Ukraine have been investigated, namely: imperfection of the current legislative and regulatory framework; dissatisfactory quality of skilled workers' training in the system of vocational education; low level of prestige and involvement of specialists of folk arts and crafts in the labor market; insufficient educational and material facilities and deficient scientific and methodological support; low level of computer technologies using in the educational process and introduction of innovative

pedagogical technologies; inadequate level of readiness of art vocational school graduates for entrepreneurial activity; lack of state standards of professional (vocational and technical) education for certain professions of folk arts and crafts; and low level of upbringing of future specialists in folk arts and crafts according to the respect and careful attitude towards folk traditions and Ukrainian folk art as national values.

The ways to improve the professional training of future specialists in folk arts and crafts have been substantiated, taking into account the experience of vocational schools of Western Ukraine in the late nineteenth – early twentieth centuries, namely: improvement and updating of the current regulatory and legal framework for professional training of future specialists in folk arts and crafts, viz.: educational documents, regulatory acts in the field of culture – on the development of folk arts and crafts, in the field of economy – on the support of folk arts and crafts, favorable tax policy concerning the professional activities of masters of folk arts and crafts and their associations, centers of revival and development of folk crafts, etc.; preservation of national traditions, restoration and development of folk arts and crafts, taking into account regional features (decorative weaving, embroidery, carpet weaving, wood and birch carving, blacksmithing, pottery, mosiazhnytstvo (a kind of artistic processing of metals (copper, brass, bronze), as well as the manufacture of various products from them), etc.), transforming them into new forms and filling with new content; improvement of the material and technical facilities of art vocational schools: modernization of equipment and informatization of the educational process, providing them with materials for the manufacture of arts and crafts; taking into account the employers' needs while training future specialists in folk arts and crafts, as well as establishing close ties with the employers, searching for the ways to introduce a dual form of training in the professional training of future specialists in folk arts and crafts; creation of centers (clusters) of development of folk arts and crafts in the regions, the main task of which should be the revival, development and popularization of Ukrainian traditions, arts and crafts typical for a particular region, preservation of folk

art in its various manifestations; involvement of state, scientific, and cultural institutions, local communities, entrepreneurs, foundations and centers of regional development, stakeholders, public organizations, international partners, etc. in this process; creation of independent practice-oriented certified centers for the assignment of professional qualifications to graduates of art vocational schools, advanced training of specialists in folk arts and crafts, and certification for certain types of work; development of new state standards of professional (vocational) education for the professions of folk arts and crafts; improvement and modernization of the content of professional training of future specialists in folk arts and crafts; diversification and modernization of forms and methods of teaching students at art vocational schools; improvement of the educational and methodological support of the educational process, formation of creative groups to write new textbooks, manuals, including electronic educational resources, development of modern methods of vocational education; anticipation of measures to form the readiness of future specialists in folk arts and crafts to run business and entrepreneurial activities; organization and education of student groups, aesthetic, cultural and spiritual development of future specialists in folk arts and crafts, organization and expansion of the network of group and team work on technical and artistic types of creativity; improvement of career guidance work; significant increase in pedagogical skills and professional qualification of teachers and masters of industrial training.

The educational and methodical complex for advanced training of teachers of vocational schools of folk arts and crafts is developed and tested, namely: «Development of folk arts and crafts in Western Ukraine» manual, «Improvement of vocational training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools» methodical recommendations and the program of a special course «Training of future specialists in folk arts and crafts at vocational schools of Western Ukraine (the second half of the 20th – the beginning of the 21st centuries)».

Key words: vocational and technical education, vocational training, vocational education, vocational school, skilled worker, specialist, folk art and craft.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Богдадюк М. В. Методологічні підходи до дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 52. С. 133–137.
2. Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів: категоріальний аналіз. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. праць / ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін. Павлоград : ТОВ «ІМА-прес», 2017. Вип. 13. С. 72–77.
3. Богдадюк М. В. Професійна підготовка фахівців художнього профілю у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у сучасній професійно-технічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2017. Вип. 49. С. 55–57.
4. Богдадюк М. В. Психолого-педагогічні умови розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : Зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 45. С. 55–58.
5. Богдадюк М. В. Розвиток професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 10. С. 117–121.

6. Bogdadiuk M. V. The Development of vocational technical schools other educational establishments of folk crafts of the second half XXth century to the beginning of the XXIth century. *The unity of science* : international scientific professional periodical journal / The European Association of pedagogues and psychologists «Science». Prague, Czech Republic, 2016. Vol. 1. P. 35–37.

***Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації***

7. Богдадюк М. В. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 21 серпня 2020 р. Київ, 2020. С. 17–25.

8. Богдадюк М. В. Зміст технології навчання різьбленню деревини у професійно-технічних навчальних закладах. *Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект* : зб. наук. пр. / упор. Л. В. Сліпчишин. Львів : СПОЛОМ, 2017. С. 75–81.

9. Богдадюк М. В. Удосконалення досвіду професійної підготовки фахівців художнього профілю у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в сучасній професійно-технічній освіті. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів ; Кельце, 2017. Вип. 1. С. 76–80.

10. Богдадюк М. В. Філософсько-методологічні, соціально-економічні, суспільно-політичні та психолого-педагогічні умови розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 18–21.

***Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації***

11. Богдадюк М. В. Особливості професійних характеристик соціономічних професій. *Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах*

сучасного соціокультурного простору : зб. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів; м. Вінниця, 20–21 квітня 2016 р. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2016. Вип. 4. С. 388–390.

12. Богдадюк М. В. Перспективи розвитку дистанційної освіти у вищих навчальних закладах України. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної), присвяченої 25-річчю НАПН України (м. Київ, 29 березня – 13 квітня 2017 р.) / за заг. ред. В. О. Радкевич. К. : ПТО НАПН України, 2017. С. 207–209.

13. Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина XX – початок XXI ст.) : програма спецкурсу для підвищення кваліфікації викладачів художніх ЗП(ПТ)О. Львів: ЛНПЦ, 2015. 16 с.

14. Богдадюк М. В. Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні : посібн. Львів : ЛНПЦ, 2015. 48 с.

15. Богдадюк М. В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах : метод. реком. Львів : ЛНПЦ, 2015. 26 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	24
Розділ І. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів	33
1.1. Категоріальний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів	33
1.2. Методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів	49
1.3. Основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	62
Висновки до першого розділу	67
Розділ ІІ. Основні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст.	69
2.1. Розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України в радянський період	69
2.2. Розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України в Незалежній Україні ...	106
Висновки до другого розділу	143
Розділ ІІІ. Впровадження досвіду професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в сучасних ЗП(ПТ)О	146
3.1. Актуальні проблеми сучасної професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України	146
3.2. Шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів з урахуванням досвіду ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.	171

	22
Висновки до третього розділу	191
Загальні висновки	193
Список використаних джерел	199
Додатки	249

Перелік умовних позначень

- ВПХУ – вище професійне художнє училище
ВХПУ – вище художнє професійне училище
ВХПТУ – вище художнє професійно-технічне училище
ДСПТО – державний стандарт професійно-технічної освіти
ДСП(ПТ)О – державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти
ЗВО – заклад вищої освіти
ЗП(ПТ)О – заклад професійної (професійно-технічної) освіти
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
н. р. – навчальний рік
ПТНЗ – професійно-технічний навчальний заклад
ПТО – професійно-технічна освіта
П(ПТ)О – професійна (професійно-технічна) освіта
ПТУ – професійно-технічне училище
РМ – Рада Міністрів
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ТУ – технічне училище
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ХПТУ – художнє професійно-технічне училище
ЦК – Центральний комітет

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Народні художні промисли є невід'ємною складовою української культури й однією з базових галузей народного мистецтва українців. Цей різновид творчості та виробничої діяльності належить до національної культурної спадщини, сприяє збереженню духовних здобутків українського народу, його кращих традицій і цінностей. У низці населених пунктів України (Богуслав, Гавареччина, Глиняни, Діхтярі, Клембівка, Косів, Опішня, Петриківка, Решетилівка, Яворів та ін.) упродовж тривалого часу існують і розвиваються школи народного мистецтва з колективного створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення.

Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) є важливою складовою освітньої системи України. Безперечно, розвиток профтехосвіти в різних регіонах країни мав свої особливості, зумовлені соціально-економічними умовами, потребами народного господарства й іншими обставинами регіону. В останні десятиліття через світову економічну кризу, урбанізацію, міграцію, зміну естетичних уподобань населення народні художні промисли, зокрема на заході України, на жаль, поступово занепадають, втрачаються матеріально-технічна, сировинна бази і вікові традиції творчої праці майстрів. Це призводить до зменшення кількості художніх ЗП(ПТ)О та скорочення обсягів випускників, погіршення підготовки фахівців народних художніх промислів, нищення народного мистецтва, занепаду спадкоємного розвитку промислів та української культури.

Вивчення сучасного стану професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів виявило такі суперечності між:

– усвідомленням суспільством необхідності збереження традицій і плекання української національної культури та занепадом значної частини народних художніх промислів;

– постійним зростанням вимог ринку праці до майстерності фахівців народних художніх промислів і незадовільним рівнем їхньої підготовленості в ЗП(ПТ)О;

– гострою потребою підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів і недостатнім використанням кращих педагогічних здобутків і напрацювань минулого;

– необхідністю впровадження інноваційних педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів і низьким рівнем науково-методичної підготовки педагогічних працівників ЗП(ПТ)О.

Розв'язанню цих суперечностей сприятиме вивчення та систематизація досвіду підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України на різних історичних етапах, виявлення психолого-педагогічних, дидактичних і методичних особливостей професійно-художньої освіти недалекого минулого.

В останні десятиліття проблемам професійної освіти майбутніх фахівців народних художніх промислів присвячено низку праць: В. Бойчука [41], Ю. Колісник-Гуменюк [127; 128; 129; 130; 131], А. Литвина [158; 159], Я. Овсієнко [207], Л. Оршанського [208; 209; 210; 211], В. Радкевич [280; 281; 282; 283; 284; 285; 286; 288], Л. Синишин [305; 306], Л. Сліпчишин [312; 313] та ін. Історії розвитку ПТО в Україні присвячені роботи В. Зайчука [97], Л. Зельман [99], О. Коханка [146], І. Лікарчука [160; 161; 162; 164], О. Микитенко [185], М. Пузанова [277], Б. Ступарика [326], Г. Терещенка [335], М. Харламова [359] та ін. Однак аналіз літературних джерел дає підстави для висновку, що професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у західному регіоні залишається недостатньо дослідженою. Саме

тому ми поставили собі за мету проаналізувати зміни в розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. і з'ясувати, які чинники позитивно впливають на ефективність розвитку цієї галузі, а що гальмує цей процес. Актуальність досліджуваної проблеми, потреби модернізації професійно-художньої освіти зумовили вибір теми дослідження: *«Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України з теми «Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників в умовах техніко-технологічних змін» (РК № 0113U001274) та Інституту професійно-технічної освіти НАПН України з теми «Проектування системи консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів» (РК № 0116U003567).

Тему дисертації затверджено вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 7 від 2013 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 30 вересня 2014 р.).

Об'єкт дослідження – професійна освіта майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ України.

Предмет дослідження – основні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні провідних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних

художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та дослідженні можливостей використання прогресивних ідей у практиці сучасної професійної (професійно-технічної) освіти.

Відповідно до мети дослідження окреслено такі **завдання**:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії, уточнити педагогічну сутність базових понять.

2. Виокремити й охарактеризувати етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України.

3. Виявити основні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

4. Визначити актуальні нині проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України і запропонувати шляхи її вдосконалення з урахуванням досвіду ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

5. Розробити й апробувати навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О художнього профілю.

У дослідженні використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та систематизації, які дозволили вивчити і систематизувати дослідницькі матеріали, нормативно-правові, архівні документи щодо професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; хронологічний і діахронічний методи, які дали змогу викласти історію розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у хронологічній послідовності, виокремити і дослідити періоди розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної

України; методи індукції та дедукції, які дозволили відібрати і структурувати зміст професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів від 1950 р. донині; порівняльно-історичний метод, який дав змогу порівняти зміст і методи навчання та виявити кращий педагогічний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України в різні періоди; методи абстрагування та конкретизації, які сприяли формулюванню висновків і рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; *емпіричні* – логіко-педагогічний аналіз змісту та методів професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ України; *табличні методи опрацювання й аналізу отриманих даних* для кількісного і якісного аналізу та графічного подання дослідженого матеріалу.

Методологічну основу дослідження становлять положення наукової теорії пізнання, основні положення історичного та логічного як методологічного способу відтворення дійсності, положення щодо взаємозв'язку та взаємозумовленості суспільно-педагогічних явищ і необхідність їх вивчення в конкретних історичних умовах; *методологічні підходи*: системний, синергетичний, історико-хронологічний, парадигмальний, культурологічний і праксеологічний, які дали змогу об'єктивно та комплексно розглянути особливості й основні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних змін, виокремити етапи її розвитку та визначити перспективні шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; *принципи*: науковості, об'єктивності, цілісності, врахування неперервності розвитку досліджуваних явищ, етичності; концептуальні ідеї розвитку професійної (професійно-технічної) освіти.

Нормативна база дослідження: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про народні

художні промисли», «Про культуру», Концепція «Державна програма збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки», Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), Положення про ступеневу професійно-технічну освіту, Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

Джерельна база дослідження. У процесі дослідження використано 421 джерело, у тому числі 26 архівних. Проаналізовано документи, які зберігаються у фондах Центральних і місцевих державних архівів України: Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (Ф. 2 – Кабінет Міністрів України; Ф. 4609 – Республіканське управління трудових резервів Міністерства трудових резервів при Раді Міністерства СРСР; Ф. 4676 – Українська спілка художньо-промислових організацій (Укрхудожпромспілка) Української ради промислової кооперації; Ф. 4791 – Міністерство місцевої промисловості УРСР і Український державний концерн місцевої промисловості «Укрмісцевпром»; Ф. 4990 – Народний комісаріат місцевої промисловості УРСР); Державному архіві Львівської області (Ф. Р-834сч – Львівське міжобласне управління трудових резервів і підвідомчих йому навчальних закладів Львівської області; Ф. Р-836 – Ремісниче училище № 3 Львівського міжобласного управління трудових резервів); архівах ЗП(ПТ)О; фондах бібліотек (Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника; Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського).

У процесі наукового пошуку опрацьовано матеріали з проблеми підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, опубліковані в наукових монографіях, збірниках наукових праць і періодичних виданнях. Вивчалися також довідкові видання, нормативно-правові документи, освітня документація, дисертаційні дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* виявлено основні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних змін і обґрунтовано шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів з урахуванням досвіду минулого, розроблено періодизацію розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття;

– *уточнено* сутність базових понять дослідження («професія», «професійна підготовка», «професійна освіта», «професійно-технічна освіта», «ремесло», «промисел», «народний художній промисел», «фахівець», «фахівець народних художніх промислів»);

– *подальшого розвитку* набули положення щодо використання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів кращого педагогічного досвіду минулого; в науковий обіг уведено нові історичні факти і документи, пов'язані з розвитком професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні й апробуванні навчально-методичного комплексу для підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О художнього профілю, зокрема посібника «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні», методичних рекомендацій «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах» і програми спецкурсу «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)», визначенні шляхів застосування в сучасній освітній практиці кращого досвіду

професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України досліджуваного періоду.

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено в ДНЗ «Нововолинський центр професійно-технічної освіти» (довідка № 29/19 від 29.09.2018); ДПТНЗ «Стрийське вище художнє професійне училище» (довідка № 70 від 20.02.2018); Вищому професійному художньому училищі № 5 м. Чернівці (довідка № 397 від 01.12.2017); ДПТНЗ «Луцьке вище професійне училище будівництва та архітектури» (довідка № 384/01-08 від 01.11.2018).

Апробація результатів дослідження відбувалася на 11 науково-практичних конференціях, а саме: *міжнародних* – «Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору» (м. Вінниця, 20–21 квітня 2016 р.), «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (м. Львів, 30 жовтня 2017 р.), «Актуальні питання освіти і науки» (м. Харків, 10–11 листопада 2017 р.), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (м. Вінниця, 15–17 травня 2018 р.), «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути» (м. Київ, 21 серпня 2020 р.); *всеукраїнських* – «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Львів, 8–9 жовтня 2015 р.), «Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії і перспективи» (м. Київ – м. Ірпінь, 21 червня 2016 р.), «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (м. Київ, 29 березня – 13 квітня 2017 р.); *регіональних* – «Модернізація професійно-практичної підготовки фахівців народних художніх промислів: наука і практика» (м. Львів, 10 квітня 2015 р.), «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (м. Львів, 16 березня 2016 р.), «Вікова спадщина традицій народних ремесел Яворівщини» (сmt. Івано-Франкове Львівської обл., 24 травня 2017 р.); звітних науково-практичних конференціях Львівського

науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України та Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2013–2017 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 15 одноосібних наукових публікаціях, у тому числі: 8 статей (із них 5 – у провідних наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному виданні, 2 – в інших наукових виданнях), 4 тез у збірниках матеріалів конференцій, 1 посібник, 1 методичні рекомендації, 1 навчальна програма.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (421 найменування, із них 26 – архівних джерел, 11 – іноземними мовами) і 10 додатків (на 65 стор.). Загальний обсяг дисертації – 313 сторінок, основний текст – 178 сторінок.

Розділ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

У розділі розглянуто сутність і уточнено зміст ключових понять дисертаційного дослідження: «професія», «професійна підготовка», «професійна освіта», «професійно-технічна освіта», «ремесло», «промисел», «народний художній промисел», «фахівець», «фахівець народних художніх промислів»; визначено методологічні підходи та принципи дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України; проаналізовано основні підходи до періодизації розвитку ПТО та визначено основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України.

1.1. Категоріальний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів

Система ПТО України покликана забезпечити організацію навчально-виховного процесу з підготовки освічених, компетентних, висококваліфікованих фахівців для різних галузей виробництва та сфери обслуговування. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів – одна зі складних і багатоаспектних. Відомо, що художня творчість, також як і мова та культура, є одним із важливих елементів існування народу. Громадська та національна самосвідомість населення суттєво впливає на розбудову держави.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у ПТНЗ була предметом дослідження С. Батишева [12; 13], А. Беляєвої [17; 18; 334], С. Гончаренка [268], Р. Гуревича [78], Л. Лук'янової [169], Н. Ничкало [193; 194; 195; 196; 197], В. Новікова [199; 200], Л. Сергєєвої [303] та ін. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів присвячені праці

В. Бойчука [41], Ю. Колісник-Гуменюк [127; 128; 129; 130; 131], А. Литвина [158; 159], Я. Овсієнко [207], Л. Оршанського [208; 209; 210; 211], В. Радкевич [280; 281; 282; 283; 284; 285; 286; 288], Л. Синишин [305; 306], Л. Сліпчишин [312; 313], О. Стечкевича [318; 319; 320; 321; 322] та ін. Історичні аспекти розвитку вітчизняних ПТНЗ, у тому числі Західної України, висвітлені в історико-педагогічних дослідженнях О. Аніщенко [3; 4], С. Вдович [54], В. Зайчука [97], Л. Зельман [99], О. Коханка [146], І. Лікарчука [160; 161; 162; 164], О. Микитенко [185], М. Пузанова [277], Б. Ступарика [326], Г. Субтельної [327], Г. Терещенка [277; 335], Т. Усатенко [348], М. Харламова [359] та ін. Історію розвитку народних художніх промислів та професійно-художніх шкіл досліджували Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. [5], М. Гнатюк [68], Т. Кара-Васильєва [115], В. Клапчук [118], С. Павлюк [347], К. Матейко [178], М. Селівачов [301], В. Титаренко [341; 342; 343]. Р. Шмагало [371; 372; 373; 374; 375; 376; 377], Ю. Юсипчук [380] та ін.

Методологія наукового пошуку вимагає, перш ніж висвітлювати загальну сутність професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, зупинитися на її ключових поняттях. Ми визначили такі ключові поняття з теми дослідження: «професія», «професійна підготовка», «професійна освіта», «професійно-технічна освіта», «ремесло», «промисел», «народний художній промисел», «фахівець», «фахівець народних художніх промислів».

Проблеми професії, професіонала, професіоналізму вже тривалий час є одними з найактуальніших у науково-педагогічних колах. Вони хвилюють також соціологів, психологів, медиків, економістів і політиків. І це не випадково, оскільки йдеться про якість рівня буття людини в усіх сферах її життєдіяльності та вирішення багатьох проблем близького та віддаленого майбутнього. Професія в широкому розумінні є важливою передумовою й основою самовизначення особистості. Нині проблема професії, як і вміння якісно робити свою справу (професіоналізму), набуває особливо вагомого сенсу.

Поняття «професія» є одним з основних понять нашого дослідження. Слово «професія» походить від латинського «*professio*», що позначає офіційно закріплене заняття, фах. Автори «Філософського словника» кваліфікують професію як «сталий і відносно широкий вид трудової діяльності людини, що передбачає певну сукупність теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті навчання й досвіду роботи» [275, с. 551]. У «Словнику української мови» професія трактується як «рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок та є для кого-небудь джерелом існування» [274, с. 331].

«Виникнення і відмирання професій пов'язані з розвитком продуктивних сил суспільства, еволюцією знарядь праці, змінами, які відбуваються в розподілі праці та її кооперуванні. Поглиблення професійного розподілу праці, об'єктивна необхідність удосконалення професійної майстерності людей внаслідок, як правило, свідомого обмеження їхніх інтересів поступово зумовили появу спеціальностей як різновиду трудової діяльності в межах тієї чи іншої професії. Сучасне збільшення професій зумовлене подальшою спеціалізацією праці (диференціація професій), а також її універсалізацією (інтеграція професій)» [275, с. 551].

І. Бех зазначає, що сам термін «професія» «пов'язаний із набутими знаннями і вміннями, що визнані суспільством і забезпечують прийняття ним особистості, яка керує конкретною, особливою, потрібною іншим діяльністю» [21, с. 157]. Така діяльність вирізняється й оцінюється суспільством. Вчений наголошує, що одночасно професія виокремлює особистість серед інших, робить її потрібною людям, стає важливою умовою й основою самовизначення.

На думку К. Чарнецькі, різнобічність поняття «професія» розкривають положення про те, що «професія людини є джерелом матеріальної підтримки її самої, родини, суспільства; професія людини є інструментом її чітких дій; оволодіння професією є суспільним і культурним обов'язком людини; професія становить особистісну цінність індивіда; оволодіння професією є життєвою необхідністю індивіда; професія та праця для індивідів є сенсом життя й розвитку; професія дає шанс для самореалізації особистості людини; професія

людини може бути репрезентована формою вираження гордості й самоповаги; професія людини визначає її місце в поділі праці» [364].

Отже, професія визначає спосіб життя і мислення людини, впливає на її світосприйняття та формує її соціальний тип. Водночас слід наголосити на об'єднавчій функції професії, адже у спільній діяльності вона об'єднує людей, допомагає долати суперечності та непорозуміння.

В особистості людини-професіонала поєднується те спільне, що характерне для будь-якого працівника, зайнятого певним видом праці, водночас вона у професійну діяльність привносить дещо індивідуальне. У «Словнику української мови» поняття «професіонал» визначається як «той, хто зробив яке-небудь заняття предметом своєї постійної діяльності, своєю професією // Добрий фахівець, знавець своєї справи» [273, с. 331]. Відповідно професіоналізм, як зазначає В. Гриньова, – це «особлива властивість людей систематично, ефективно й надійно виконувати складну діяльність у найрізноманітніших умовах» [75, с. 76]. Нам імponує думка дослідниці про те, що «професіоналізм характеризує високу підготовленість фахівця до виконання завдань професійної діяльності» та «виявляється в систематичному підвищенні кваліфікації, творчій активності, здатності продуктивно задовольняти вимоги суспільного виробництва і культури, що постійно зростають» [75].

Зі здобуттям майбутньої професії пов'язане поняття «професійна підготовка». У педагогічному контексті «підготовка» – запас знань, навичок, досвід і т. ін., набуті у процесі навчання, практичної діяльності. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «підготовка» трактується двояко: по-перше, як навчання, передача необхідних для чого-небудь знань, і, по-друге, як запас знань, отриманих у процесі навчання чому-небудь [220, с. 767].

У «Словнику української мови» професійна підготовка визначена як «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної

професії» [271, с. 331]. Професійний – «який об'єднує людей однієї професії або близьких професій» [272, с. 331].

Т. Танько пропонує таке її визначення, з яким ми повністю погоджуємося: «система організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, у свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати» [333, с. 16].

Як слушно зауважує В. Нестеренко, «професійна підготовка є конкретизацією поняття «підготовка», де термін «професійна» звужує все різноманіття способів існування підготовки до певної сфери застосування людиною набутих знань, умінь і навичок – професії» [192, с. 19]. У результаті професійної підготовки формується і розвивається професійна готовність майбутнього фахівця, що проявляється у різноманітних формах активності та здатності визначати професійні цілі, знаходити способи їх досягнення, контролювати власні дії та передбачати подальші кроки.

Під професійною підготовкою у ПТНЗ ми розуміємо сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, які майбутні кваліфіковані робітники набувають у процесі теоретичного та виробничого навчання, безпосередньої виробничої діяльності. Її метою є спеціально організована передача людині знань, умінь, навичок, а також ціннісних орієнтацій, у результаті освоєння яких вона може бути готовою до виконання певної професійної діяльності.

У професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів важливими, на нашу думку, є їхній професійний саморозвиток, збагачення знаннями та підвищення фахової майстерності, щоденне самовдосконалення. Учні повинні не лише отримати знання, а й навчитися самостійно здобувати, правильно аналізувати, порівнювати, контролювати, використовувати і постійно оновлювати їх.

Поняття «професійна підготовка» тісно пов'язане з поняттям «професійна освіта», яке є значно ширшим, оскільки професійна освіта здійснюється як у ЗП(ПТ)О, так і в закладах вищої освіти. Згідно з авторитетним визначенням С. Гончаренка, професійна освіта – це «процес і результат професійного становлення і розвитку особистості, який супроводжується оволодінням знаннями, навичками і вміннями з конкретних професій і спеціальностей» [69, с. 170–171].

«Професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури; невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти. Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Термін «професійна освіта» розуміють і як сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником» [71, с. 274–275].

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») зазначено, що «професійна освіта спрямована на здобуття професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морального і фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технологічному оновленні виробництва, впровадженні у практику досягнень науки і техніки» [80].

Російські дослідники А. Коржуєв та В. Попков доречно зазначають, що професійна освіта є важливим соціально-державним інститутом, який готує молоде покоління до вирішення в майбутньому професійних завдань у певній сфері діяльності та надає високий рівень сформованості різних умінь і навичок, а також їх удосконалення [141, с. 8]. Відповідно до визначення,

запропонованого Н. Батечко, професійна освіта – це «...неперервний процес, обумовлений потребами особистості, суспільства й економічного розвитку держави, направлений на постійний професійно-особистісний розвиток і самовдосконалення фахівців, розширення їх можливостей в умовах якісної зміни праці як в рамках однієї професії, так і в умовах зміни сфери професійної діяльності» [11, с. 138].

Таким чином, професійна освіта має бути спрямована на всебічний розвиток особистості, високу кваліфікацію фахівця та його професіоналізм, що забезпечуватиме широке й ефективне впровадження новітніх наукомістких інформаційних технологій, підвищення добробуту населення, економічну стабільність держави.

Розглянемо сутність поняття «професійно-технічна освіта», враховуючи чинне вітчизняне законодавство.

Закон «Про освіту» (2017 р.) визначає професійну (професійно-технічну) освіту як невід’ємний складник системи освіти, де перший (початковий), другий (базовий) і третій (вищий) рівні професійної (професійно-технічної) освіти відповідають другому, третьому та четвертому рівням Національної рамки кваліфікацій. У статті 15 цього Закону визначено мету професійної (професійно-технічної) освіти – «формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар’єрного зростання впродовж життя» [249].

У чинному Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.) вказано, що професійно-технічна освіта «є складовою системи освіти України. Професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури» [256]. На думку

фахівців (Н. Ничкало, В. Радкевич), цей Закон потребує термінового кардинального оновлення.

В Україні до 2015 р. діяла постанова «Про затвердження Концепції державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–роки», яка була скерована на вдосконалення структурних і змістових напрямів ПТО як значущої підсистеми національної інноваційної системи й освітньої галузі. Однак, на жаль, вона майже не була реалізована через відсутність необхідного фінансування.

Головною функцією ПТНЗ є забезпечення якісної професійної підготовки. Подальший розвиток ПТО України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що зумовлює необхідність модернізації, розширення функцій ПТО, досягнення її паритетності з вищою освітою. Проте до останнього часу влада не приділяла належної уваги цим проблемам.

Підготовка майбутніх фахівців здійснюється у ПТНЗ. Професійно-технічний навчальний заклад – це заклад освіти, який забезпечує реалізацію потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я [237]. Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 06.09.2018 № 2541-VIII, ці заклади перейменовано у заклади професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) [226]. Однак, оскільки наше дослідження присвячене періоду, впродовж якого тривалий час їх називали саме ПТНЗ, ми використовуємо у нашій роботі цей термін.

У ПТНЗ особи, які раніше не мали робітничої професії або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, мають можливість безоплатно здобути первинну професійну підготовку, що «забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності»

в ПТНЗ оволодіти іншою професією або ж підвищити свою кваліфікацію, «що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, вміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг» [257].

Р. Гуревич виділив такі головні завдання ПТО в сучасних соціально-економічних умовах: «забезпечення високого рівня загальної, загальнотехнічної й професійної (спеціальної) освіти учнів ПТНЗ; підвищення професійно-технічного рівня майбутніх робітників як складової частини загального культурно-технічного рівня; виховання учнів ПТНЗ у процесі оволодіння професією, якою передбачається побудова навчально-виховного процесу на засадах демократизації й гуманізації стосунків між педагогами й учнями» [78]. Поняття «культурно-технічний рівень» містить два взаємопов'язані аспекти: професійно-технічний і культурний рівень робітника; виховання учнів ПТНЗ у процесі оволодіння професією, що передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах демократизації та гуманізації стосунків між педагогами й учнями, а також учнівського самоврядування і співуправління з урахуванням інтересів, нахилів і здібностей підлітків [357, с. 40].

Вчений розрізняє поняття «зміст професійної освіти» та «зміст професійного навчання». Зміст професійної освіти він розглядає як систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, зумовлених вимогами суспільства до робітників відповідної кваліфікації та профілю, на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і учнів у навчальних закладах, які забезпечують одержання професійної освіти відповідного рівня. «Зміст професійного навчання – педагогічно обґрунтована, логічно впорядкована і текстуально зафіксована в навчальних програмах наукова і технічна інформація про навчальний матеріал, що має професійну спрямованість, представлений у згорнутому вигляді та визначає зміст навчальної діяльності педагогів і пізнавальної діяльності учнів для оволодіння усіма компонентами змісту професійної освіти відповідного рівня і профілю» [357, с. 41].

Професійне навчання, як зазначається в Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», є складовою професійної освіти та «передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного зростання впродовж життя» [257].

Погоджуємося з думкою про те, що педагогічний процес у ПТО доцільно розглядати з позицій суб'єктного підходу як систему взаємодії двох головних рівноправних його складових: педагога як суб'єкта викладання і студента як суб'єкта учіння. Як справедливо зазначають В. Ягупов та В. Свистун, «суб'єкт викладання – це педагог, який має спеціальну підготовку і професійно займається педагогічною діяльністю в навчальних закладах, від позиції якого суттєво залежить народна культура освітнього середовища, ефективність навчального процесу та кінцевий його «продукт» – суб'єкт учіння, який сформувався як особистість і набув суб'єктності, сформував творчу методику навчальної діяльності, знає смисл життя і має чіткі перспективи, спроможний творчо застосовувати здобуті загальнонаукові та професійні знання, навички та вміння на практиці та найбільш повно самоактуалізуватися у професійній діяльності» [381, с. 368].

Професійне становлення майбутнього фахівця народних художніх промислів потребує тривалої копіткої праці, націленої на комплексну готовність фахівця народних промислів до професійної діяльності. За специфічних умов сучасного педагогічного процесу, коли гостро ставиться питання про самовизначення, самоідентифікацію майбутнього фахівця, актуалізується необхідність «стимулювання суб'єктної активності» учнів [102, с. 375].

Актуальним у контексті нашого дослідження є аналіз понять «ремесло», «ремісник» і «промисел». У словниках української мови поняття «ремесло» розглядається як «дрібне виробництво готових виробів, що базується на ручній техніці при відсутності виробничого поділу праці» [290; 291]. Тлумачення

поняття «ремесло» знаходимо також у працях С. Павлюка. Це дрібне виробництво ужиткових і мистецьких товарів, основою якого є переважно ручна техніка без виробничого поділу праці [347].

В одному загальному визначенні важко охопити всі особливості та відтінки, з котрими вживається слово «ремесло». До ремісників, наприклад, від найдавніших часів відносили ковалів – людей, які працювали з чорними та кольоровими металами. Вони були обізнані з технологічними прийомами кування, зварювання, термічної обробки металів, від середніх віків обов'язково мали документи про опанування фахом і дозвіл на заснування власної майстерні. Тому ремесло можна вважати однією з найдавніших форм соціальної організації виробничої діяльності людини.

Обґрунтуємо відмінності понять «ремесло» і «промисел». Відмінною рисою «ремесла» від «промислу» є те, що «ремесло» – це переважно дрібне виробництво готових виробів, яке базується на ручній техніці, і певна професія, фах. Це діяльність на замовлення і для продажу виробів на ринку. Отже, ремеслом займалися окремі фахівці, які володіли певними знаннями, вміннями і навичками, що нерідко зберігалися в таємниці від інших общинників. Поняття «промисел» розуміється як виготовлення виробів у домогосподарстві, зокрема для внутрішнього споживання. У словнику української мови зазначається, що «промисел» – це «заняття яким-небудь ремеслом із метою добування засобів існування; дрібне ремісничє виробництво» [267, с. 229]. Як правило, виділяють домашні промисли, де вироби виготовляють у самому домогосподарстві для внутрішнього споживання, Отже, домашні промисли були доступними для кожної родини або сімейної групи. В. Жайворонок поділяє промисли на такі види: народний, художньо-різьбярський, гончарний промисел [93, с. 486].

Зазначимо, що у словнику синонімів поняття «промисел» розглядається і як дрібне виробництво готових виробів ..., і як фах, що означає рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань та навичок і є джерелом існування людини [266, с. 218].

В «Економічній енциклопедії» зазначається, що художні промисли базуються на ручній творчій праці народних майстрів-митців. Розрізняють кілька видів художніх промислів, які характеризуються такими ознаками: національними (українські, російські, грузинські тощо); етнографічними (бойківські, гуцульські, лемківські, подільські й ін.); територіальними (київські, полтавські, закарпатські та ін.). Їх розрізняють також за сировиною (металеві, керамічні, скляні, дерев'яні, шкіряні тощо); прийомами і технікою художнього оздоблення (вишивання, ткацтво, гаптування, різьблення, розпис, чеканка, плетіння та ін.); типом, видом і мотивами малюнка, орнаменту (рослинний, тваринний, геометричний, овальний); призначенням (для особистого та загального вжитку) [362, с. 346].

У Законі України «Про народні художні промисли» визначено поняття «народні художні промисли» – «творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів», а також поняття «майстер народного художнього промислу» – «фізична особа, носій традицій народного мистецтва, яка створює і виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до його традицій» [247]. Т. Бушина визначає народні художні промисли як «ручне виготовлення художніх виробів окремими майстрами й організованими підприємствами для збуту» [44, с. 167]. У нашій роботі ми користуємося цими дефініціями.

Визначальними рисами художніх ремесел і промислів на всіх етапах їхнього розвитку були: «колективний характер творчості при зростаючій ролі в ній талановитого майстра-творця, відображення світогляду, естетичних уподобань певної спільноти, дотриманні традицій при дуже вибіркового, колективно апробованому введенні інновацій, рукотворність як основа технології творчості» [91, с. 85–86].

Народні художні промисли – це одна з форм народного мистецтва, де виготовляють художньо оздоблені предмети побуту, одягу, прикраси, вироби декоративно-прикладного мистецтва. Цей вид виробництва славиться можливістю творчого підходу до виконання роботи за допомогою власних умінь і навичок [366, с. 7–8]. Народні художні промисли розвивають особистість естетично, допомагають протистояти негативним впливам. На цьому наголошує В. Титаренко у монографії «Українські народні промисли: естетичні аспекти» [343]. «Декоративно-прикладна творчість з її тисячолітньою історією, творчістю народних майстрів – сильний супротив, перевага світовій глобальній урбанізації, промисловій стандартизації, наступу антимистецьких течій. Це споконвічне життєдайне джерело, благодатне натхнення духовної, мистецької діяльності, творчого генію українського народу» [341].

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 283 «Деякі питання реалізації Закону України «Про народні художні промисли»» затверджено перелік видів виробництв і груп виробів народних художніх промислів, згідно з яким основними видами виробництв народних художніх промислів є: килимарство, художнє ткацтво, художня вишивка, в'язані та мереживні вироби, художня обробка дерева (різьблення), виготовлення народного художнього вбрання (історичний костюм), художня кераміка, гончарство, виробництво художнього скла, художнє литво, ковальство, ювелірне мистецтво, художнє меблярство, художня обробка каменю, художня обробка кістки та рогу, художня обробка шкіри, декоративний розпис, художнє плетіння з рослинних матеріалів (лоза, солома), порцеляна, фаянс [82].

Проблема підготовки фахівців у галузі народних художніх промислів у професійно-художніх навчальних закладах є показовою щодо ставлення в державі до цінностей народного мистецтва, виховання естетично розвинутої та духовно багатой молоді. В. Радкевич та інші науковці слушно наголошують на важливості формування в майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел ціннісного, творчого та художнього потенціалу. На її думку, «вони повинні

оволодіти системою ціннісних орієнтацій, зокрема національними, моральними, естетичними ідеалами, світоглядними, життєвими, професійними цілями, переконаннями тощо» [283, с. 57–67].

На думку А. Литвина, ця проблема є ключовою в науковому аналізі процесів розвитку професійно-художньої освіти, оскільки тут розкривається діалектичний взаємозв'язок загальних її закономірностей і регіональних особливостей: «...Зазначимо, що в сучасних дослідженнях цієї ланки освіти часто зустрічаються спроби підміни всебічного глибокого аналізу місцевого фактологічного матеріалу загальноприйнятою схемою, нівелювання специфіки розвитку професійної підготовки в певному регіоні» [158, с. 79].

Одним із ключових у нашому дослідженні є поняття «фахівець». У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «фахівець» визначається як людина, яка «досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, мистецтва тощо» [351, с. 1317]. Фахівець у «Словнику іншомовних слів» означає людину, яка володіє фаховими (спеціальними) знаннями та навичками в якій-небудь галузі (сфері) виробництва, науки, техніки, мистецтва тощо та яка має фах (спеціальність) [314].

Водночас часто вживається поняття «майстер» – фахівець із якого-небудь ремесла; той, хто досяг високої майстерності, досконалості в своїй роботі, творчості [174, с. 504]. Майстром свого діла називають умільця, мастака, людину, яка вправна у своїй справі. У синонімічному ряду слова «майстер» знаходимо різні варіанти назви професії «тесля»: «тесляр», «сокирник», «стельмах».

Коли мова йде про народні художні промисли, то частіше вживається поняття «майстер народного художнього промислу». Майстер народного художнього промислу в Законі України «Про народні художні промисли» визначається як «фізична особа, носій традицій народного мистецтва, яка

створює і виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до його традицій» [247].

В. Радкевич зазначає, що майбутній фахівець художнього профілю має бути всебічно розвинений, мати досвід пізнавальної діяльності в набутті знань, досвід репродуктивної діяльності у формі вмінь і навичок, досвід творчої діяльності, коли під час виконання проблемних завдань, нестандартних ситуацій тощо формує власне емоційно-ціннісне ставлення до професії [288].

Ми пропонуємо таке визначення поняття «фахівець народних художніх промислів»: знавець у сфері застосування, вдосконалення та передавання традицій і звичаїв народного мистецтва, який мислить світоглядно, обізнаний із різними видами народних художніх промислів, володіє знаннями з історії й теорії народного мистецтва, естетики, етики, культурології, мистецтвознавства та виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до кращих традицій. Майбутній фахівець народних художніх промислів повинен сприймати, цікавитися предметами і явищами довколишнього світу, мати образне і творче мислення, вміти правильно виготовляти деталі художнього виробу, застосовувати здобуті знання на практиці, правильно вживати професійну лексику, самостійно креслити рисунки, поетапно виконувати технологічні завдання тощо.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у ПТНЗ художнього профілю покликана сприяти входженню особистості у трудову діяльність, професійні відносини, практичній перевірці правильності вибору професії й успішному професійному становленню й адаптації на робочому місці. Оцінити правильність свого професійного вибору майбутні фахівці зможуть лише за умов залучення до активної практичної діяльності, усвідомлення своєї причетності до суспільного життя. Для формування особистості митця важливе значення має рівень загального культурного розвитку, знайомство з літературою, мистецтвом, уміння організувати самовиховання тощо.

У період навчання необхідне для цього естетично-культурне середовище забезпечує професійна підготовка. Освіта виступає ланкою поєднання людини і культури, допомагає набути знання, уміння, навички, формує світогляд, допомагає самовизначитись і самореалізуватися. Поєднання історично-культурних цінностей із професійними є домінантним і сприяє формуванню в особистості відповідного реагування на професійно значущі ситуації, активізує її творчий потенціал, спонукає до виконання своїх професійних обов'язків з отриманням задоволення від роботи. У період навчання у ЗП(ПТ)О художнього спрямування відбувається формування відповідальності в учнів, зокрема персональної відповідальності за особистий внесок у розвиток суспільства. Важливо, щоб учні відчули професійну та моральну відповідальність за свою навчальну та майбутню професійну діяльність. Моральні цінності закріплюються у свідомості як норми моралі, релігії, культурної традиції, визначають поведінку в суспільстві.

Методична система професійної підготовки постійно відчуває на собі вплив законів, які функціонують у суспільстві, а тому дослідження розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів спрямовується на виявлення його основних тенденцій і закономірностей. При цьому, як відомо, педагогічні закономірності та тенденції виражають сутнісні, стійкі й необхідні зв'язки між причиною і наслідком, а принципи, що з них випливають, визначають стратегію і тактику професійно-педагогічної діяльності фахівців, характер їхньої творчої взаємодії в навчально-виховному процесі ЗП(ПТ)О.

У темі нашого дисертаційного дослідження чітко окреслено регіон – Західну Україну. В різні часи української історії цим терміном називали певну сукупність історичних українських земель, таких як Буковина, Волинь, Галичина, Поділля, Закарпаття та Західне Полісся. Я. Верменич зазначає: «Щодо теренів сучасної України термін «Західна Україна» вживається в 2-х значеннях. Здебільшого так називають лише 3 галицькі області – Львівську

область, Івано-Франківську область, Тернопільську область. Але досить часто ним послуговуються і для означення територій областей – 3-х галицьких, а також Волинської області, Рівненської області, Чернівецької області і Закарпатської області» [51]. Географічно до західних областей України відноситься також Хмельницька область, яка входить до «західноукраїнського економічного регіону», однак вона має історичні та культурні відмінності, які чітко прослідковувалися ще у дорадянський період розвитку. Отже, у нашому дослідженні ми до складу Західної України відносимо 8 областей України: Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку та Чернівецьку.

Отже, на основі аналізу наукової літератури з'ясовано сутність таких ключових понять нашого дисертаційного дослідження: «професія», «професійна підготовка», «професійна освіта», «професійно-технічна освіта», «ремесло», «промисел», «народний художній промисел», «фахівець», «фахівець народних художніх промислів». Окремі їх характеристики уточнюватимуться в наступних розділах.

1.2. Методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів

Дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття передбачає, передусім, обґрунтування методологічних підходів, крізь призму яких ми з'ясуємо особливості професійної підготовки учнів та визначимо шляхи її вдосконалення й ефективного розвитку.

Методологія, як зазначає С. У. Гончаренко, – це «вчення про науковий метод пізнання: сукупність пізнавальних засобів, методів і прийомів, що застосовуються в певній науці; галузь знання, яка вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і перетворювальної діяльності. За своєю суттю це базова основа пізнання і перетворення реальної дійсності. Визначаючи

методологію, пошукувач твердить, з яких саме позицій, підходів і принципів він досліджує проблему» [70, с. 66]. Методологічні засади, на думку О. Адаменко, – це «система принципів наукового дослідження, основних підходів до вивчення його предмета» [1, с. 8].

Методологічний підхід – це наукове знання про напрями, способи, метод наукового пізнання, дослідження [181, с. 130]. О. Новіков та Д. Новіков зазначають, що категорія «дослідницький підхід» виступає у двох значеннях: «У першому значенні підхід розглядається як певний вихідний принцип, вихідна позиція, основне положення або переконання, наприклад: цілісний підхід, комплексний підхід, функціональний підхід (у техніці)... У цьому розумінні найчастіше фігурують системний підхід, комплексний підхід, синергетичний підхід тощо. У другому значенні дослідницький підхід розглядається як напрям вивчення предмета дослідження. Підходи цього роду мають загальнонаукове значення, застосовні до досліджень у будь-якій науці та класифікуються за парними категоріями діалектики, що відображає полярні сторони, напрями процесу дослідження: зміст і форма, історичне і логічне, якість і кількість, явище і сутність тощо» [198, с. 117].

I. Шкабара до основних підходів історико-педагогічної науки відносить: конкретно-історичний підхід, згідно з яким перевірені факти історії освіти розглядаються в широкому соціокультурному аспекті; цивілізаційний підхід, у контексті якого історію розуміють як типологічну багатоманітність соціокультурних динамік і форм життєдіяльності людей; культурологічний підхід, який розглядає тісні зв'язки та взаємовплив культури, досвіду людства і виховання; аксіологічний підхід, застосування якого для вирішення освітніх проблем дозволяє виявити в історико-педагогічному досвіді головні ціннісно-сміслові орієнтири; антропологічний підхід, згідно з яким уся увага зосереджується на людині, яка є базовою цінністю і метою освіти [368, с. 40].

О. Адаменко, розглядаючи методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки, виокремлює три основні групи. «До першої групи

теоретико-методологічних засад, що становлять підґрунтя дослідження історії розвитку педагогічної науки, належать головні положення теорії пізнання, сучасної форми діалектичного методу й системного підходу як конкретизації принципів теорії пізнання й діалектики щодо дослідження складних соціальних об'єктів як систем. Другу групу теоретико-методологічних засад дослідження історії розвитку педагогічної науки становлять філософські концепції розуміння в науці, мови науки, логіки наукового знання, меж наукової раціональності; головні положення наукознавства; положення, у яких розкрито методологію формування історико-наукового знання. ... Третю групу теоретико-методологічних засад дослідження історії розвитку педагогічної науки становлять положення, що обґрунтовують підходи до аналізу саме педагогічної науки» [1, с. 8–11].

Досліджуючи методологію історико-педагогічного дослідження розвитку педагогічного знання, С. Бобришов виділив такі групи методологічних підходів:

– базові загальнонаукові підходи, які забезпечують необхідну якість дослідницької програми з погляду відповідності канонам історичної науки (системний, структурний, функціональний, історичний, логічний, модельний, синергетичний та ін.);

– парадигмальні підходи, основу яких становлять визнані концепції та теорії, що розкривають різні аспекти детермінації суспільного розвитку людства (парадигмально-педагогічний, поліпарадигмальний, антропологічний, соціально-стратифікаційний, аксіологічний, культурологічний, цивілізаційний, стадіально-формаційний);

– інструментальні підходи технологічного характеру, які передбачають застосування дієвих алгоритмів вирішення стандартизованих дослідницьких завдань (порівняльно-зіставний, герменевтичний, проблемно-генетичний, онтологічний, феноменологічний та диверсифікаційний підходи) [23, с. 36].

Обґрунтування методологічних підходів до вивчення історії розвитку професійної освіти дозволить об'єктивно і комплексно розглянути особливості й основні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ України другої половини ХХ – початку ХХІ століття та визначити шляхи її вдосконалення й ефективного розвитку.

Основними методологічними підходами до вивчення історії розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст., на наш погляд, є: системний, синергетичний, історико-хронологічний, парадигмальний, культурологічний, праксеологічний. Їх урахування дасть можливість отримати об'єктивні результати історико-педагогічного дослідження. Розглянемо ці підходи та їхнє місце у дослідженні історії розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

З позицій філософії поняття «системний підхід» розглядається як «сукупність елементів, які перебувають у відношеннях і зв'язках один з одним, утворюючи певну цінність, єдність» [308, с. 610]. В освіті таку єдність складають взаємозалежні мета, завдання і об'єкти педагогічного процесу, зміст, форми і методи освітньої підготовки, матеріально-технічна база навчальних закладів тощо.

Основні засади системного підходу розглядали В. Беспалько [20], І. Блауберг, В. Садовський, Е. Юдін [22; 386; 299; 379], С. Гончаренко [73], А. Жиліна [94], В. Загвязинський [95], В. Корбутяк [140], А. Кузнецова [153], Н. В. Кузьміна [184], І. Малафіїк [175], М. Нейл [395], А. Уйомов [346], А. Хуторський [363], Ю. Шабанова [365] та ін.

Базовим поняттям системного підходу є поняття «система» (з грецької – «система» – ціле, складене із частин, з'єднання). Воно вбирає в себе суть таких понять, як: «порядок», «організація», «цілісність». С. Гончаренко писав, що «система – це комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії, це розмаїття об'єктів разом із відношеннями між об'єктами та їх атрибутами» [72, с. 305].

Суть системного підходу в освіті, на думку О. Отич, полягає в тому, що «всі освітні феномени розглядаються як великі, середні та малі педагогічні системи, відносно самостійні компоненти, якісні характеристики окремих елементів, що складають систему, так і її як цілого» [216, с. 104–105]. Малі системи містять у собі незначну кількість елементів; для середніх характерна значна кількість елементів, які можуть включатися в окремі підсистеми; великі системи включають у себе значну кількість підсистем. Тобто система є не просто сукупністю елементів або компонентів, які перебувають у певних зв'язках і взаємовідношеннях, а їх цілісним комплексом.

Обравши за методологічний орієнтир дослідження ідею системного підходу, ми розглядаємо розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю як цілісну систему, складові елементи якої тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, а також взаємодіють із зовнішнім середовищем, змінюються під впливом тих чи інших умов і чинників. Системний підхід дозволяє не лише дослідити стан професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, а й відобразити процес її розвитку.

Професійну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України досліджуваного періоду можна віднести до великих систем, які пов'язують між собою менші підсистеми: різні періоди розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; мережу художніх ПТНЗ України досліджуваного періоду; систему навчально-виховної роботи в художніх ПТНЗ; систему форм, методів і засобів професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників художніх ПТНЗ; систему творчого розвитку майбутніх фахівців народних художніх промислів та ін.

Оскільки розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів залежить від багатьох умов і чинників, доцільно розглянути його і через призму синергетичного підходу.

Г. Хакен визначає синергетику як «сукупний колективний ефект взаємодії великої кількості підсистем, що приводить до утворення стійких структур і самоорганізації у складних системах» [358]. Синергетичний підхід дозволяє розглянути педагогічні явища, зокрема розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, із позицій їх нестабільності, нестійкості, хаотичності, невірноваженості розвитку, нелінійності та водночас атракторності, відкритості, самоорганізації та самодетермінованості.

Доцільність застосування синергетичного підходу в педагогіці обґрунтована у дослідженнях В. Кременя, В. Ільїна [148; 149], М. Богуславського [38], І. Зязюна [104; 106], Н. Колісніченко [132], С. Коломієць [133], Е. Лузік [168], В. Лутая [170; 171], М. Садового [298], В. Сугакова [328], Л. Суховірської, О. Трифонової [330] та ін.

В. Кремень обґрунтовує синергетичну парадигму як принципово новий шлях для розвитку освіти: «Це стосується розв'язання суперечностей між стабільністю, загальною необхідністю і змінністю, хаотичною випадковістю. Синергетика вперше в розвитку науки розкрила суттєву роль саме випадкових флуктуацій, які здійснюються на певних етапах розвитку складних відкритих систем. Розвиток будь-яких із цих систем, після проходження старою організацією свого критичного стану, може відбуватися в різних, зокрема, протилежних напрямках» [148, с. 5].

Застосування синергетичного підходу в історико-педагогічних дослідженнях, зокрема у вивченні історії розвитку ПТО, дозволяє осмислити соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів, визначити її основні тенденції, ключові ідеї та результати, визначити реальні можливості саморозвитку ПТО як системи. На думку В. Кременя, «на цьому шляху можуть виникнути несподівані узагальнення і нове бачення розв'язання проблем. Так, найменші зміни в системі освіти можуть привести до великих змін у суспільстві» [148, с. 6]. Вчений важливе значення надає нестійким галузям, які

можуть «докорінно змінювати стан стійких. Синергетика створює «сито», що дає можливість відокремлювати головні чинники від другорядних. Так само малі причини можуть мати великі й трагічні наслідки. А синергетичний підхід допоможе виявити точки вразливості систем суб'єкта навчання і виховання, освіти в цілому, її можливі альтернативи» [148, с. 6].

Таким чином, синергетичний підхід дає змогу розглянути розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов, визначити подальші перспективи та можливості їх реалізації в системі ПТО.

Важливим підходом до дослідження розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття є історико-хронологічний, який дозволяє вивчити у хронологічній послідовності основні події, зміни, які відбувалися у ПТО в різні історичні періоди, обґрунтувати періодизацію розвитку профтехосвіти, порівняти особливості професійної підготовки фахівців народних художніх промислів на різних етапах ПТО.

Сутність історико-хронологічного підходу представлена в науковому доробку Л. Березівської [19], С. Бобришова [23], М. Богуславського, Г. Корнетова [39; 40], Л. Ваховського [50], Н. Гупана [76; 77], М. Кудаєва [152], В. Кушнір [157] та ін.

На думку Н. Гупана, «хронологічний підхід потребує розгляду історико-педагогічних досліджень у чітко визначених часових рамках у межах визначеної періодизації розвитку історико-педагогічної науки» [76, с. 12]. Як зазначає В. Безлюдна, «стрижнем історичного підходу до педагогічних явищ і процесів науковці вважають логічне сходження від абстрактного до конкретного. Історичний підхід передбачає єдність логічного та історичного методів пізнання в процесі дослідження об'єктів, що розвиваються» [16, с. 52]. Підґрунтям історико-хронологічного підходу є принцип історизму, «що визначає погляд на дійсність як об'єктивний, що змінюється та розвивається в часі. Логіка

історичного підходу в дослідженні зумовлює важливість окреслення на кожному етапі соціально-історичного розвитку, реального стану вітчизняної школи та педагогіки, її місце в контексті світового розвитку освіти» [157, с. 23].

Таким чином, історико-хронологічний підхід дає змогу дослідити розвиток професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст., враховуючи конкретні історичні факти історії розвитку ПТО.

Актуальним для розвитку професійно-технічної освіти є парадигмальний підхід, який досліджували А. Валицька [47], Н. Гупан [77], Н. Дем'яненко [79], М. Євтух [92], О. Єрмолаєва [90], І. Зязюн [102], О. Касьянова [117], С. Клепко [120], І. Колесникова [125], Г. Корнетов [142], В. Костюк [144], В. Крижко [150], В. Лозова [189], Ю. Сурмін [329], О. Сухомлинська [331], Д. Чернілевський, О. Антонова, Л. Барановська, О. Вознюк, О. Дубасенюк [183], К. Яресько [382].

Об'єктивно описати і проаналізувати будь-який педагогічний процес чи явище, які відбувалися в той чи інший історичний період, можливо лише враховуючи провідну освітню парадигму того часу як своєрідну модель побудови навчально-виховної системи. Як зазначає Т. Сич, «наукові парадигми в освіті відрізняються у розумінні сутності освітньої діяльності, ролі учасників навчально-виховного процесу, цілей та результатів освітньої діяльності, а також комплексом відповідних методів навчання та виховання» [309, с. 92–95].

Досліджуваний нами період складає понад півстоліття. За цей час в Україні відбулися суттєві суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, а також змінювалися освітні парадигми: парадигма авторитарної педагогіки (знаннєва), в надрах якої зародилися й успішно використовуються нині технологія оптимізації навчання, моделі проблемного і розвивального навчання; парадигма маніпулятивної педагогіки, яку представляють система М. Монтесорі і метод проєктів; гуманістична парадигма, яка є основою технології педагогічної підтримки й особистісно орієнтованого підходу;

інформаційно-комп'ютерна парадигма освіти, для якої характерні технології відкритого і дистанційного навчання [117]. О. Отич, на висновки якої ми спираємося, обґрунтовує холистичну науково-мистецьку парадигму освіти: «Нова парадигма освіти як модель постановки і розв'язання освітніх проблем у річищі гуманістичної традиції є джерелом концептуальних ідей щодо забезпечення цілісного впливу змісту освіти на інтелектуальну та емоційно-почуттєву сфери особистості майбутнього фахівця з метою забезпечення його гармонійного загального і професійного розвитку, формування в нього цілісної картини світу, що складається з наукової та художньої картин світу, кожна з яких є самоцінною і рівноправною» [217, с. 23].

Отже, застосування парадигмального підходу в нашому дослідженні дозволяє розглянути розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття крізь призму існуючих у кожний історичний період освітніх парадигм, виокремити й обґрунтувати основні періоди розвитку ПТО.

Оскільки професійна діяльність, а отже, і професійна підготовка фахівців народних художніх промислів тісно пов'язана з народними культурою, традиціями і мистецтвом, у дослідженні слід враховувати і культурологічний підхід, який базується на загальнофілософських засадах герменевтики. Сутність цього підходу обґрунтована у працях О. Асмолова [6; 7], М. Бастуна [9; 10], Є. Бондаревської [42], Г. Васяновича, В. Онищенко [49], С. Вдович [52; 55], О. Галагузова [64], І. Зязюна [103], О. Отич [215; 216], Л. Руденко [295], О. Рудницької [296], О. Савченко [297], Г. Філіпчука [353; 354; 355], В. Шейка [367], І. Шкабари [368] та ін.

Як зазначає В. Безлюдна, «культурологічний підхід до дослідження дозволяє вивчити історико-педагогічний процес із позицій діалогу педагогічних культур, що включають базові теорії, концепції педагогів різних поколінь та зрозуміти еволюцію і трансформацію ключових ідей, виявляти глибинні підстави, найбільш значущі тенденції їх розвитку» [16, с. 53].

Культурологічний підхід дає змогу дослідити професійну підготовку у ПТНЗ України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. крізь призму культури, враховуючи при цьому тогочасні соціально-політичні та суспільно-політичні умови, народні традиції та культурно-мистецькі надбання українського народу; розглянути її як культурний процес, у якому майбутній фахівець народних художніх промислів самовизначається і розвивається, засвоюючи існуючі у той час культурні цінності. Відповідно до цього підходу, важливо не лише дати майбутнім фахівцям народних художніх промислів необхідні знання, навчити виконувати певні трудові операції, а й підготувати їх як особистостей зі сформованими культурними цінностями.

Оскільки професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів передбачає формування в них готовності до організації та реалізації ефективних і раціональних дій, які б забезпечували успішність професійної діяльності, важливим у нашому дослідженні є також праксеологічний підхід. Теоретичні та практичні аспекти застосування праксеологічного підходу обґрунтовані у працях В. Бебика [15], І. Колеснікової та О. Титової [126], Т. Котарбінського [145], А. Марона, Л. Монахової, В. Федотової [177], Т. Пщоловського [279], Л. Романовської [294], Л. Сергєєвої [302] та ін.

Як зазначають І. Колеснікова та О. Титова, «поява праксеології як системного знання про загальні принципи і способи раціональних (правильних), доцільних, успішних дій стала своєрідною відповіддю теоретичного мислення на потребу «людини, яка працює» в цілісному розумінні механізмів власної діяльності» [126, с. 6]. Знання майбутніх фахівців народних художніх промислів, безумовно, будуть набагато ґрунтовнішими та глибшими, а праця – легшою, швидшою та радіснішою, якщо вони усвідомлюватимуть і розумітимуть доцільність і раціональність власної діяльності.

Праксеологічний підхід дає змогу прослідкувати раціональні способи професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів та

виявити кращий досвід ПТНЗ художнього профілю Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Обґрунтувавши основні методологічні підходи до вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні в ПТНЗ, зокрема системний, синергетичний, історико-хронологічний, парадигмальний, культурологічний і праксеологічний, вважаємо за доцільне розглянути дидактичні принципи нашого дослідження, що, як зазначає В. Маврін, «виконують роль нормативів, приписів, які регламентують процедуру інтерпретації ідей» [173, с. 11].

Дослідники по-різному підходять до принципів вивчення історії педагогіки. Так, С. Бобришов виокремлює такі основні принципи історико-педагогічного дослідження: парадигмальної, суб'єктної та ціннісної співвіднесеності історико-педагогічного матеріалу, єдності колективної й індивідуальної творчості у розвитку педагогічного знання, досягнення цілісності педагогічного знання, конструктивно-позитивного аналізу історії педагогіки, синхронного аналізу світової історії педагогіки, наступності, інтегральності, об'єктивності та попередньої історико-культурної компетентності дослідника [23].

А. Тимченко та Є. Задоя виокремлюють такі принципи: історизму (уміння точно виявляти час і місце виникнення того чи іншого педагогічного явища, концепції чи системи, де педагогічні факти, ідеї, явища співвідносяться та відповідають соціально-історичному періоду); відтворення явищ (ідей) у тісному зв'язку з національною культурою, без чого немислимий науковий аналіз проблеми; достовірність (чіткість і правдивість уявлень, ідей, фактів); змістовність (обґрунтування закономірностей, чіткий та повний опис невидимих зв'язків); науковість (логічне поєднання складових елементів явища, їх аналіз і обґрунтування, відповідність архівним матеріалам); цілісність (розгляд явища як цілісної системи, об'єднаної складовими частинами); народність (єдність загальнолюдського й національного, де національна

спрямованість розкривається в повазі до рідної мови, культури, обрядово-звичаєвих традицій народу, патріотизмі); багатогранність (аспектність єдиної системи, яка характеризується різноманітністю й доповнює цю систему) [338, с. 38–41].

А. Адаменко виокремлює принципи об'єктивності, можливості відтворення результатів дослідження, поєднання цілісного й аспектного підходів до аналізу процесів розвитку педагогічної науки, руху від опису до пояснення, а від нього – до прогнозування, етичний принцип [182, с. 148–150].

Досліджуючи підготовку кваліфікованих робітників сфери обслуговування в ПТНЗ України (1969 р. – початок ХХІ століття), Л. Зельман дотримується таких принципів: об'єктивності, єдності логічного й історичного, науковості, фундаментальності, цілісності й системності, детермінізму й індетермінізму, єдності теорії та практики, етичності, руху від опису до пояснення [99, с. 37–40].

На основі аналізу наукової літератури вважаємо, що у дослідженні розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. доцільно дотримуватися таких принципів: науковості, об'єктивності, цілісності, врахування неперервності розвитку досліджуваних явищ, етичності. Розглянемо їх детальніше.

Дотримання принципу науковості в історико-педагогічному дослідженні розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України передбачає на основі ґрунтовного вивчення, об'єктивного аналізу й інтерпретації широкої джерельної бази (нормативно-правової документації, яка регламентує діяльність ЗП(ПТ)О, наукових праць із теми дослідження (історичної, педагогічної, філософської літератури, історико-педагогічних досліджень тощо), науково-методичного забезпечення (підручників, посібників, методичних рекомендацій), навчально-виховної документації (планів і програм), архівних джерел досліджуваного

періоду та ін.) розкриття причинно-наслідкових зв'язків досліджуваних явищ, процесів і подій у контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов.

Принцип об'єктивності полягає в абсолютній неупередженості, безпристрасності та відсутності впливу будь-яких симпатій чи антипатій дослідника до предмета дослідження, фактів історії чи педагогічних явищ. Об'єктивне висвітлення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. дозволить виявити особливості цього процесу, основні тенденції розвитку ПТО, що сприятиме виявленню та впровадженню в сучасну практику позитивного досвіду підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. Як справедливо зазначає Л. Зельман, «принцип об'єктивності передбачає також відсторонення від ідеологічних догм і політичних пристрастей, що дозволить найбільш точно охарактеризувати педагогічні явища того чи іншого історичного періоду» [99, с. 37].

Принцип цілісності передбачає дослідження історії професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як цілісної системи з урахуванням усіх виявлених фактів, подій і явищ, в єдності та взаємодії усіх її складових частин.

В історико-педагогічних дослідженнях актуальним є принцип урахування неперервності розвитку досліджуваних явищ, згідно з яким професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів є постійно змінюваним неперервним процесом, який має свої особливості на кожному історичному етапі розвитку.

Принцип етичності полягає в об'єктивності та коректності аналізу дослідником праць інших науковців, самокритичності, а також у дотриманні моральних засад. Як слушно зауважують С. Важинський і Т. Щербак, «етичні норми слугують для утвердження та захисту специфічних, характерних саме для

науки, цінностей. Першою з них є безкорисливий пошук і відстоювання істини» [46, с. 200].

Таким чином, методологічними підходами до дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів є: системний, синергетичний, історико-хронологічний, парадигмальний, культурологічний, праксеологічний, які дозволяють здійснити об'єктивний і комплексний аналіз теорії та практики підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у означених хронологічних рамках дослідження. Вагомими принципами дослідження історії розвитку підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів є: науковості, об'єктивності, цілісності, врахування неперервності розвитку досліджуваних явищ, етичності.

Оскільки наше дослідження стосується ПТНЗ художнього профілю другої половини ХХ – початку ХХІ століття, у наступному підрозділі розглянемо детальніше особливості цього періоду та визначимо основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

1.3. Основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Професійна освіта як педагогічна система розвивалася у складних умовах. В Україні вона почала зароджуватися ще за часів Київської Русі, коли суспільство вимагало кваліфікованих робітників. Однак зміни, які відбувалися в державі, не завжди позитивно впливали на розвиток і функціонування професійної освіти.

Різноманітні аспекти ПТО досліджуваного періоду знайшли відображення в багатьох історико-педагогічних дослідженнях (С. Батишева [13], С. Бутівценка [43], А. Веселова [57], І. Воєводського [62], Л. Даниленка [332], Т. Івченко [107], М. Кареліна [116], В. Ковальчука [122; 123], М. Кондакова [135], В. Курила [156], І. Лікарчука [161; 163; 164; 165],

Н. Ничкало [193; 196; 276], Н. Падун [218], М. Пузанова [277], Л. Сергеевої [332], Г. Терещенка [277; 335], М. Яценка [383]). Аналіз історичної та педагогічної літератури свідчить, що багато науковців приділяли увагу періодизації розвитку системи ПТО. Однак у цих роботах спеціально не розглядалися етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Ми погоджуємося з науковцями, які вважають, що етапи розвитку ПТО, зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, у контексті соціально-економічних та суспільно-політичних змін потребують подальшого ґрунтовного вивчення й деталізації.

Однією з перших періодизацій становлення і розвитку системи ПТО в СРСР була періодизація А. Веселова, представлена в його праці «Професійно-технічна освіта в СРСР: Нариси з історії середньої та нижчої профтехосвіти» (1961 р.). Вчений виокремив такі основні періоди: 1917–1920 рр.; 1921–1929 рр.; 1930–1940 рр.; 1941–1958 рр.; 1959–1961 рр. [57, с. 9].

Періоди розвитку ПТО в радянській Україні у 1980 р. визначили М. Пузанов і Г. Терещенко: 1) дореволюційний (початок ХІХ ст. – жовтень 1917 р.); 2) укріплення радянської системи (1917–1940 рр.); 3) виникнення і становлення державних трудових резервів (1940–1959 рр.); 4) удосконалення і зміцнення професійно-технічної освіти (1959–1980 рр.) [277, с. 4–5].

Досліджуючи історію ПТО України, І. Лікарчук запропонував власну періодизацію розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України, а саме: 1) 1888–1920 рр.; 2) 1920–1929 рр.; 3) 1929–1940 рр.; 4) 1940–1959 рр.; 5) 1959–1991 рр.; 6) 1991–2004 р. [160, с. 12]. Оскільки часові рамки нашого дослідження обмежуються другою половиною ХХ – початком ХХІ століття, нас цікавлять 4–6 періоди розвитку ПТНЗ в Україні за цією періодизацією. Так, до 1959 р. формувалася система трудових резервів, яка забезпечувала потреби держави у кваліфікованих робітниках. Для наступного періоду характерними були створення середніх

ПТУ та впровадження типових навчальних планів і програм у всій державі. З 1991 система ПТО розбудовувалася, відбувалася адаптація до умов ринку праці, було прийнято Закон України «Про професійно-технічну освіту» [165].

Слід зазначити, що більшість запропонованих дослідниками періодизацій розвитку ПТО завершуються у минулому столітті: А. Веселов – 1961 р., М. Пузанов, Г. Терещенко, С. Батишев – 1980 р., О. Микитенко – 1984 р., О. Коханко – 1994 р., І. Лікарчук – 2004 р.

Значну увагу періодизації розвитку ПТО України приділяє Л. Зельман, досліджуючи підготовку кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України з 1969 р. до 2017 р. Дослідниця виокремила такі етапи: «радянський період (1969–1991 рр.), який охоплює: 1969–1975 рр. (перехід до підготовки кваліфікованих робітників із середньою освітою та становлення навчальних закладів нового типу – СПТУ); 1976–1983 рр. (удосконалення нормативно-правового забезпечення основних напрямів діяльності СПТУ; оновлення загальноосвітньої та професійної підготовки в ПТНЗ); 1984–1990 рр. (зменшення кількості ПТНЗ і їх випускників; упровадження нових навчальних програм; початок комп'ютеризації навчального процесу); період незалежної України (1991–2017 рр.), який охоплює: 1991–1997 рр. (реформування ПТО відповідно до потреб України; переорієнтація ПТНЗ на запити суспільства та ринку праці); 1998 р. – 2017 р. (вдосконалення нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення діяльності ПТНЗ; модернізація, оптимізація мережі та перепрофілювання ПТНЗ з орієнтацією на сферу обслуговування; поява нових та інтегрованих професій сфери обслуговування)» [99, с. 68–69].

Професійна підготовка фахівців народних художніх промислів також тісно пов'язана з історичним, соціально-економічним і суспільно-політичним розвитком держави, а також із розвитком художніх ремесел і промислів в Україні. Тому на основі розглянутих історико-педагогічних досліджень системи ПТО пропонуємо таку періодизацію розвитку професійної підготовки

майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.:

1. Радянський період (1950–1991 рр.):
  - 1950–1955 рр. – забезпечення потреб країни у робітниках системою трудових резервів, діяльність «Укрхудожпрому»;
  - 1956–1966 рр. – реорганізація профтехосвіти, створення закладів єдиного типу – ПТУ, ліквідація промислової кооперації, об'єднання художньо-промислових артілей та їх перетворення в державні підприємства (прийняття Постанови Ради Міністрів УРСР «Про подальший розвиток народних художніх промислів і художньої промисловості в Українській РСР» (8 серпня 1956 р.) та Постанови ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР «Про реорганізацію промислової кооперації» (14 квітня 1956 року)), заохочення молоді до діяльності у сфері художніх промислів, введення програм навчальних предметів з урахуванням у змісті професійної підготовки молоді вимог промислів до виготовлення художньої продукції, розробка спільних дій відділів Міністерства народної освіти та керівників артілей щодо підготовки кадрів для художніх промислів із числа випускників шкіл (з'їзд Українського союзу художньо-промислових організацій (1959 р.));
  - 1966–1975 рр. – реорганізація змісту навчання в закладах, які готували фахівців для народних художніх промислів, відновлення занять із рисунку, живопису, композиції (Постанова Ради Міністрів СРСР «Заходи про подальший розвиток народних художніх промислів» від 14 серпня 1966 р.), забезпечення кваліфікованих робітників середньою освітою, створення СПТУ як навчального закладу нового типу, здійснення професійної підготовки за єдиним навчальним планом, збільшення попиту на професії, пов'язані з художньо-промисловим виробництвом;
  - 1975–1983 рр. – утвердження СПТУ та вдосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, нормативно-правове забезпечення діяльності СПТУ, прийняття постанови ЦК КПРС «Про народні художні

промисли» (1975 р.), покращення виробничо-технічної бази підприємств із виготовлення народних художніх виробів, створення шкіл художньої майстерності в центрах традиційних промислів, поява нових професій у галузі народних художніх промислів у переліку професій (1977 р.);

– 1984–1991 рр. – ухвалення нових засад розвитку ПТО, впровадження ступеневості у підготовці кваліфікованих робітників для підприємств художніх промислів, зміцнення навчально-матеріальної бази, обладнання виробничих майстерень, початок комп'ютеризації навчально-виховного процесу, удосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів, зменшення кількості ПТНЗ, удосконалення навчальних програм;

2. Період незалежної України (1991–2019 рр.):

– 1991–2000 рр. – реформування ПТО, врахування вимог ринку праці у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів, розробка та вдосконалення нормативно-правової бази (прийнято «Основи законодавства України про культуру» (1992 р.), «Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»)» (1993 р.), Постанову «Про збереження та розвиток народних художніх промислів України в ринкових умовах» (1993 р.), Концепцію національного виховання (1994 р.), указ Президента України «Основні напрями реформування професійно-технічної освіти» (1996 р.), Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.)), впровадження ступеневості у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів, розробка концепції професійно-художньої освіти (В. О. Радкевич, 2000 р.), удосконалення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів;

– 2001–2006 рр. – прийняття закону України «Про народні художні промисли» (2001 р.), визначення перспектив і напрямів розвитку освіти у галузі народних художніх промислів, організаційно-методичне забезпечення підготовки фахівців для галузі народних художніх промислів, забезпечення

навчання та підготовки фахівців для народних художніх промислів у навчальних закладах усіх рівнів акредитації за рахунок коштів державного бюджету;

– 2006 р. – до сьогодні – схвалення Концепції «Державної програми збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки» (2006 р.) і затвердження Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року (2007 р.), відновлення системи ПТО у галузі народних художніх промислів, розширення мережі ПТНЗ художнього профілю, модернізація ПТНЗ народних художніх промислів, поява нових професій у галузі народних художніх промислів.

Ця періодизація враховує соціально-економічні та суспільно-політичні умови розбудови України, особливості розвитку професійно-технічної освіти, а також художніх ремесел і промислів у Західній Україні досліджуваного періоду та сприятиме формуванню цілісної картини розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Висновки до першого розділу

Народні художні промисли є невід'ємною складовою культури та життя суспільства загалом. Вони посідають важливе місце у виробничій діяльності та духовному житті українського народу.

У дослідженні професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів Західної України у ПТНЗ другої половини ХХ – початку ХХІ століття використано такі методологічні підходи: системний, синергетичний, історико-хронологічний, парадигмальний, культурологічний, праксеологічний, які дозволили дослідити професійну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ другої половини ХХ – початку ХХІ століття в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов розвитку професійної освіти, виокремити етапи розвитку народних художніх промислів, дослідити сучасний стан і шляхи вдосконалення професійної

підготовки фахівців народних художніх промислів. Основними принципами дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів Західної України у ПТНЗ другої половини ХХ – початку ХХІ століття є: науковості, об'єктивності, цілісності, врахування неперервності розвитку досліджуваних явищ, етичності.

Проаналізувавши основні поняття дисертаційного дослідження, ми визначили основне поняття – «фахівець народних художніх промислів» – знавець у сфері застосування, вдосконалення та передавання традицій і звичаїв народного мистецтва, який мислить світоглядно, обізнаний із різними видами народних художніх промислів, володіє знаннями з історії й теорії народного мистецтва, естетики, етики, культурології, мистецтвознавства та виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до кращих традицій.

Розроблено періодизацію розвитку ПТНЗ народних художніх промислів. Ключовими етапами у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів Західної України є: *радянський* (1950 – 1991 рр.) – реорганізація профтехосвіти, створення закладів єдиного типу – ПТУ; реорганізація змісту навчання в ПТНЗ художніх промислів; утвердження СПТУ та вдосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, створення шкіл художньої майстерності в центрах традиційних промислів, поява нових професій у галузі народних художніх промислів; зміцнення навчально-матеріальної бази, обладнання виробничих майстерень; *незалежної України* (1991–2019 рр.) – реформування ПТО, врахування вимог ринку праці у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів, розробка і вдосконалення нормативно-правової бази, навчально-методичного забезпечення; відновлення та розширення мережі ПТНЗ художнього профілю, модернізація ПТНЗ народних художніх промислів, поява нових професій у галузі народних художніх промислів.

Висновки і результати першого розділу викладені в публікаціях автора [26; 27; 30; 32; 37].

Розділ II.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У розділі висвітлено розвиток і діяльність художніх ПТНЗ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов розбудови України, на основі чого визначено основні позитивні та негативні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні досліджуваного періоду. В діяльності ПТНЗ, які готували фахівців народних художніх промислів, охарактеризовано важливі змістові та структурні зміни, проаналізовано нормативно-правові документи.

2.1. Розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України в радянський період

ПТНЗ другої половини ХХ – початку ХХІ століття, які готували фахівців народних художніх промислів, розвивалися по-різному.

Історію розвитку ПТО, у тому числі художніх закладів професійної освіти, вивчали багато вчених, зокрема С. Батишев [12], Т. Зузяк [100], О. Коханко [146], І. Лікарчук [160; 161; 162; 164], В. Луговий [166; 167], Л. Синишин [305; 306; 307], Р. Шмагалю [371; 372; 373; 374; 375; 376; 377] та ін. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців досліджували Г. Балл [8], Г. Васянович [48], І. Зязюн [105], І. Козловська [124; 322]; Н. Ничкало [194; 195], О. Отич [216] та ін. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах ПТО художнього профілю вивчали С. Алексєєва [2], О. Аніщенко [3], І. Грабовська [74], Т. Зузяк [101], В. Ковальчук [121; 122], Ю. Колісник-Гуменюк [127; 131], А. Литвин, Л. Руденко [159], В. Радкевич [280; 281; 282; 283; 284; 287], Л. Сліпчишин [312; 313], О. Стечкевич [318; 319;

320; 321; 322], В. Тименко [337] та ін. Їхні наукові досягнення є важливими для дослідження професійної підготовки фахівців народних художніх промислів.

Як слушно зазначає В. Радкевич, професійно-художня освіта посідає важливе місце у відродженні та розвитку народного мистецтва. Як компонент цілісної системи професійної освіти вона готує висококваліфікованих, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, зокрема з професій художніх промислів і ремесел, а також створює умови для творчого розвитку особистості, породжує духовні цінності, національну свідомість, художнє мислення і культуру професійної діяльності на основі оволодіння історико-культурною спадщиною народного мистецтва [284, с. 7].

Проаналізуємо передумови розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у Західній Україні.

Упродовж багатьох років (приблизно до X ст.) навчання дітей художнього ремесла відбувалося в сім'ї. Вік, у якому їх залучали до певного ремесла, був різним і залежав від особливостей самого ремесла та можливостей дитини виконувати відповідну роботу. Так, вишивати діти починали у 8–10 років, ткати – як тільки могли опанувати верстат, різьбити по дереву – коли мали достатньо сили в руках для виконання трудових операцій. Коли виникав попит на ремісничі товари на замовлення, з'явилися майстри-ремісники, які спеціалізувалися в певному виді художнього виробництва. Як правило, кожна родина, а часом квартали у містах і цілі села спеціалізувалися на якомусь виді художнього виробництва (вишивання, ткацтво, гончарство, килимарство, різьблення по дереву, мосяжництво тощо). Зазвичай, секрети майстерності передавалися від батька до сина, від матері до доньки. Народні художні промисли виникали і розвивалися на різних територіях і в різні історичні періоди: одні – в давнину, інші – в кінці XIX – на початку XX століття, ще інші – у 1920–1930 рр. Розвиваються народні художні промисли й нині.

Різноманітні ремесла задовольняли потреби населення. Допоки ринок залишався слаборозвинутим, був невеликий попит на вироби ремісників, а

низька продуктивність праці майстрів повністю його задовольняла. Однак майстерність ремісників постійно зростала, окремі з них ставали віртуозами у своїй справі. Міські ремесла, зазвичай, були складнішими за характером виробництва, ніж сільські, відповідно виготовлені там вироби були значно вищої якості та набагато різноманітніші.

Пізніше у Західній Україні (XIV ст.) почали створюватися ремісничі цехи, які, окрім суто економічної, виконували також функцію забезпечення молоді професійною підготовкою. Найбільшим осередком ремісництва вважалося м. Львів, у якому в другій половині XV ст. налічувалося понад 50 ремісничих професій, у першій половині XVII ст. – 133. Тут розвивалися ремісничі цехи, зокрема у кінці XVI ст. їх було 27, а в першій половині XVII ст. – вже 33; кількість ремісників складала приблизно 2000 осіб. Майстри мали підмайстрів та учнів [151]. Характерною особливістю цехового професійного навчання було поєднання ремесел і мистецтва.

Слід зазначити, що розвиток професійної освіти майбутніх фахівців народних художніх промислів до 1939 р. в Західній Україні та Радянській Україні мав суттєві відмінності. Художньо-промислова освіта на Західній Україні орієнтувалася на загальноєвропейські зразки та цінності, оскільки Галичина входила до складу Австро-Угорщини, а Львів був адміністративною столицею Королівства Галичини і Лодомерії, що сприяло культурно-освітньому розвитку ремісників.

У кінці XIX – на початку XX ст. у містах Західної України створювалися й активно розвивалися ремісничі школи, зокрема були засновані: у 1882 р. Школа художнього промислу у м. Львові, в якій здійснювалася підготовка фахівців для деревообробної промисловості, художнього промислу, виготовлення кераміки, художніх виробів із металу, вишивки і мережив, рисунку та моделювання (нині – Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені Івана Труша) і Ткацька школа та майстерні у м. Косові при Косівському ткацькому товаристві, які сприяли розвитку

художніх традицій косівського ткацтва та готували ткачів-килимарів, а згодом – різьбярів по дереву, гончарів, вишивальниць (нині – Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв у Івано-Франківській обл.), у 1896 р. за сприяння родини Шептицьких – Забавкарська школа у с. Яворові (нині – Державний навчальний заклад «Художнє професійно-технічне училище імені Й. П. Станька» у м. Івано-Франкове Львівської обл.), у 1905 р. за рішенням Буковинського парламенту – Крайова школа різьбярства, токарства та металевої орнаментики у с. Вижниці, у якій навчалися майбутні різьбярі, токарі та майстри виготовлення художніх виробів із металу (нині – Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В. Ю. Шкрібляка), а також різноманітні приватні школи і студії, учні яких вивчали рисунок, освоювали нові технології виготовлення художніх виробів, мали змогу стажуватися у м. Відні та інших європейських містах. Результат такої співпраці – високий рівень виробів декоративно-ужиткового мистецтва, поширення в Австрії та Німеччині гуцульських і покутських мотивів у меблях, кераміці, виробих із металу та інших виробих, інтенсивний розвиток художньо-професійної освіти в Західній Україні.

Таким чином, передумови розвитку професійної освіти майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні були дуже сприятливими, професійно-художня освіта мала міцне економічне, науково-методичне й естетичне підґрунтя. Однак усе змінилося після захоплення Західної України у 1939 р. Червоною Армією та початку Другої світової війни. У період окупації розвиток ПТО в Західній Україні був призупинений, хоча ремісничі школи продовжували своє функціонування.

Діяльність закладів ПТО, які готували фахівців народних художніх промислів, у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. супроводжувався багатьма проблемами, спричиненими історичними, соціальними й економічними змінами в Радянському Союзі.

Розглянемо розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов та його нормативно-правове забезпечення у радянській Україні.

З 1945 р. за сприяння Української спілки художньо-промислових організацій (Укрхудожпромспілки) Української ради промислової кооперації із метою відновлення роботи художніх артілей відбувалася підготовка кваліфікованих робітників у професійних школах художніх ремесел і відбулися перші випуски майстрів художніх ремесел. У повоєнний період на всій території України відбудовувалися зруйновані та відкривалися нові навчальні заклади, багато з яких – із художньою спеціалізацією, притаманною різним регіонам.

До 1 вересня 1945 р. було видано наказ Народного комісара житлово-громадського будівництва УРСР і начальника Республіканського управління трудових резервів УРСР № 113/31 від 30 березня 1945 р. «Про організацію художньо-ремісничих училищ», який передбачав підготовку фахівців художньо-оздоблювального напрямку. У зв'язку з цим Київському, Одеському, Полтавському, Львівському обласним управлінням трудових резервів необхідно було організувати мережу художньо-ремісничих училищ. Для цього обладнувалися аудиторії та спеціальні кабінети наочними навчальними матеріалами, а навчально-виробничі майстерні – комплектами інструментів і матеріалів. Для організації та проведення виробничого навчання запрошували до співпраці майстрів не нижче 7–8 розряду, висококваліфікованих викладачів інженерно-технічного напрямку та майстрів художньо-оздоблювального напрямку. В цей період було заплановано формувати групи учнів віком 14–17 років, які виявляли зацікавленість до такої спеціалізації та закінчили не менше 7 класів середньої освіти [414, арк. 16].

Наприклад, на весні 1944 року відновила свою діяльність Школа мистецького промислу (заснована у 1882 р. як Школа художнього промислу у м. Львові), однак уже в статусі Художньо-промислового училища.

Запроваджувались уніфіковані радянські навчальні плани. У 1949 цей заклад освіти перейменовано на Львівське училище прикладного мистецтва (нині – Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені Івана Труша) [172].

У 1944 р. відповідно до постанови РНК УРСР, ЦК КП(б)У № 1217 від 1 вересня 1944 р. «Про організацію виробництва архітектурно-будівельної кераміки і розвиток керамічної галузі промисловості Наркомату Промбудматеріалів УРСР і відкриття в м. Чернівцях художньо-керамічного ремісничого училища» було створено Чернівецьке ремісниче училище художньо-декоративної кераміки з трирічним терміном навчання, у якому готували фахівців із художньо-паркової кераміки, ліпників-модельників, малярів-альфрейників, а згодом – фахівців із різьби по дереву та столярів-червонодеревців. Перші випускники училища були задіяні на відбудові зруйнованих під час війни пам'яток архітектури м. Києва, м. Москви, м. Ленінграда, м. Одеси, інших міст Радянського Союзу. Із 1949 р. училище відповідно до потреб народного господарства було переорієнтоване на підготовку фахівців для деревообробної галузі та меблевого виробництва, зокрема почали готувати столярів-червонодеревців, верстатників деревообробних верстатів, опоряджувальників та ін. Згодом плеяда випускників училища та окремі його працівники очолила деревообробні підприємства та їх підрозділи, а трудові колективи деревообробних і меблевих підприємств міста і краю майже цілком склалися з випускників училища [59].

У 1944 р. у м. Стрий Львівської обл. на базі деревообробного комбінату було створене Ремісниче училище №1 (нині – Державний професійно-технічний навчальний заклад «Стрийське вище художнє професійне училище»), яке готувало столярів, а також малярів-штукатурів і мулярів. Пріоритетною професією на той час була професія столяра-червонодеревця [325].

Як зазначає І. Стребкова, «після 1945 року мистецько-промислову школу у Вижниці доповнено новими відділами: мистецького вишивкарства,

килимарства і ткацтва. ... Як і раніше, основною метою закладу було вивчення, засвоєння та використання учнями традиційного народного буковинського та гуцульського мистецтва, оволодіння стилевими особливостями та орнаментикою, кольоровою гамою, вивчення технологічних процесів та професійної майстерності, їх засвоєння та творча інтерпретація. З перших повоєнних років офіційною концепцією розвитку закладу стало відновлення і розвиток традиційного народного мистецтва, його трансформування в нові форми, наповнення новим змістом. Цей період став періодом вживання в нове соціально-політичне та економічне середовище з його новими ідеями, принципами та підходами до розвитку науки, освіти, культури та мистецтва» [324].

У 1946 році розпочався новий етап діяльності Державної школи деревного промислу в с. Яворові (Забавкарської школи, створеної у 1896 р., нині – Державний навчальний заклад «Художнє професійно-технічне училище імені Й. П. Станька» у м. Івано-Франкове Львівської обл.), зокрема відновились її діяльність у статусі Яворівської професійно-технічної школи з підготовки майстрів художньої різьби по дереву [360]. Незважаючи на повоєнну матеріальну скруту, Укрхудожпромспілка сприяла проведенню художніх і виробничих практик учнів професійних навчальних закладів художніх промислів. За короткий термін у Яворівській професійно-технічній школі зібралося на навчання 105 учнів, а викладацький склад формувався з кращих різьбярів Яворівського району Львівської області (І. Лісовський, Й. Станько), які навчали майбутніх фахівців виготовляти вироби з дерева [67, с. 30].

У цьому ж році відбувся перший випуск Косівського художньо-промислового училища в кількості 10 осіб [143].

У 1947 р. на базі артілі «Прогрес» було засновано Станіславський навчально-виробничий комбінат для підготовки кваліфікованих робітників-червонодеревців (нині – Вище художнє професійне училище № 3 м. Івано-Франківська) [60].

Передусім, удосконалювалася матеріально-технічна база, до змісту професійного навчання було включено знання з основ образотворчого мистецтва, розроблено програми виробничої практики, виконувалися дипломні роботи, теми яких затверджувалися фахівцями Укрхудожпромспілки, впроваджено етнографічні практики, курси підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання, учні брали участь у виготовленні продукції, в художніх виставках, конкурсах [415].

Прагнучи відновлення діяльності в прядильно-ткацьких артілях, розвитку текстильно-художніх промислів, Укрхудожпромспілка ставила перед закладами освіти зобов'язання, які стосувалися збільшення обсягів підготовки висококваліфікованих майстрів ткацтва, килимарства, вишивки тощо.

Сприяння широкому розвитку художнього ремісництва передбачало і створення нових умов для добору учнів і педагогічних працівників, розроблення нової методики навчання молодих майстрів. На навчання у професійних закладах освіти приймали не лише дітей із сімей робітничого класу, а й інших молодих людей, які мали відповідні творчі здібності. Викладацький склад формувався за участі відомих майстрів того часу, однак без права одночасно займати посади на виробництві. Основним методом освіти було викладання учням творчих методик, якими користувалися відомі майстри художнього промислу, навчання копіювати зразки виробів і лише на заключному етапі підготовки – формування у них уявлень про механізм розроблення та реалізації власних творчих задумів.

З часом навчальні плани почали наповнюватися дисциплінами теоретичного циклу образотворчого мистецтва. На початку навчання учні розмальовували гіпсові форми, навчалися техніки створення полотен за допомогою акварелі та олійних фарб, а пізніше вивчали специфічні технічні прийоми, способи та таємниці свого майбутнього ремесла. Безумовно, знання й уміння з образотворчого мистецтва збагачували світогляд учнів і розширювали діапазон сприйняття як сучасного, так і народного мистецтва. Важливою

концепцією навчання молоді було не залишатися на позиціях звичайної стилізації, а підніматися на вищий рівень – рівень оригінальної творчості. Зазначимо, що це не відображалося в освітніх програмах і кваліфікаційних характеристиках. Це завдання не було простим, і з ним справлялися переважно ті учні, які мали здібності та певний практичний досвід створення традиційних художніх виробів й усвідомлювали своєрідність форм і кольорів навколишнього середовища, вміли цим користуватися під час творчого процесу.

Велику увагу викладачі приділяли формуванню в учнів умінь і навичок самостійної роботи з підручниками і навчальними посібниками, особливо під час вивчення загальноосвітніх дисциплін [407, с. 7].

Однак заклади професійної освіти, які готували фахівців народних художніх промислів, мали і певні проблеми. Так, в архівних документах 1948 р. зазначається, що фінансування підготовки майстрів художніх промислів у ПТНЗ художнього профілю часто затримувалося. Як результат, давався взнаки брак коштів на організацію виробничого навчання та переддипломної практики, керівники училищ були змушені обмежити доступ до підвищення кваліфікації викладацького складу та майстрів, яке відбувалося на підприємствах Укрхудожпромспілки [420, с. 29].

Недостатня кількість навчальних, методичних і мистецтвознавчих розробок, технологічного обладнання та пристроїв, недосконалі спеціальні інструменти, нестача матеріалів для забезпечення навчально-виховного процесу також негативно впливали на організацію навчання, виховання та підготовку кадрів для художніх промислів загалом. Проведення практик характеризувалося також певними труднощами, оскільки виїзні виробничі періоди для різних курсів відповідно до навчальних планів співпадали за датою проведення.

У Косівському художньо-промислового училищі через недостатнє фінансування та відсутність розвитку матеріально-технічної бази були ліквідовані відділення килимарства, ткацтва і вишивки. Підготовка фахівців

здійснювалася лише за спеціальністю «Художня обробка дерева». І лише у 1959 р. в училищі відкрито спеціалізацію «Художня кераміка» [143].

У 1948 р. розпочалося широке обговорення питань професійної підготовки майстрів художньої промисловості за трьома напрямками, а саме: килимарство, ткацтво, вишивка, оскільки в артілі Укрхудожпромспілки переважно спеціалізувалися на цих видах виробництва. Аналіз діяльності навчальних закладів художнього профілю не завжди свідчив про їхню ефективну роботу. Було виявлено недостатній рівень успішності учнів, відсутність зв'язку з молодими фахівцями, які закінчили навчання, незадовільне ставлення окремих керівників підприємств до учнів під час виробничої практики [408, с. 18].

У 50-х роках Укрхудожпромспілка здійснила низку заходів, які сприяли оптимізації навчально-виховного процесу в закладах художнього профілю та підвищенню фахової кваліфікації педагогічних працівників. Так, упродовж 1950–1951 рр. викладачі спеціальних дисциплін прослухали різноманітні семінари щодо інтеграції нових видів техніки, досконалих технологій, методик викладання у навчальний процес [409, с. 27].

З лютого 1950 р. працівники Укрхудожпромспілки провели семінар-нараду керівників виробничих практик і дипломних робіт, присвячену проблемі вибору актуальних тематик дипломних проектів, їх комбінації з виробничими можливостями підприємств, де відбувалася переддипломна практика. Передбачалося, що в дипломних завданнях слід висвітлювати використання новітніх видів обладнання, досконалої технології виробництва та передових методів організації праці з їх обов'язковим техніко-економічним обґрунтуванням.

Керівниками дипломних проектів учнів-випускників були найкваліфікованіші викладачі спецдисциплін, а також майстри з промислового виробництва. Економічна частина проекту забезпечувалася відповідними

фахівцями, а дипломні проекти найвищої якості мали впроваджуватися у виробничий процес [348, с. 32].

У 1951 р. працівники Укрхудожпромспілки активно запрошувалися до обговорення на засіданнях педрад у навчальних закладах, предметних комісіях, брали участь у перевірці організації навчального процесу та якості роботи у виробничих майстернях, організовували підготовчі роботи до екзаменаційного періоду та побутові умови студентів тощо. Особливої уваги надавали виробництву нових зразків продукції в контексті виробничої практики студентами останніх курсів [348, с. 4].

Наприклад, у Львівському училищі прикладного мистецтва підвищився рівень навчання, учнівські роботи регулярно виставлялися на всесоюзних виставках, традиційною стала літня практика (першокурсники брали участь у пленерах, учні другого курсу досліджували народне мистецтво у м. Коломиї, м. Косові та с. Космачі, на третьому і четвертому курсах було запроваджено практику на деревообробних, текстильних, керамічних та інших підприємствах відповідно до профілю навчання, а п'ятикурсники проходили практику у великих музеях), учням було надано гуртожиток, дещо було послаблено ідеологічний тиск, що позитивно відобразилося на якості навчання [45, с. 331–334].

Особлива увага художній творчості приділялася і в Чернівецькому художньо-ремісничому училищі № 5, зокрема суттєвою була художня складова у професійній підготовці. Роботи, виконані в техніці різьби по дереву, маркетрі, інтарсії, інкрустації, постійно експонувалися на виставках досягнень народного господарства СРСР та УРСР, а також за межами держави: у столицях європейських держав, Канаді, США, Японії, африканських державах. Понад 70 педагогів та учнів нагороджені золотими, срібними, бронзовими медалями та медалями «Юний учасник» ВДНГ СРСР та УРСР [59]. Скульптурна композиція «Плотогон із Черемоша» у 1958 році удостоєна Гран-прі та золотої медалі на міжнародній виставці в м. Брюсселі. Серед випускників 50-60-х рр. чимало

знаних не лише в Україні професійних митців. Серед них члени Національної спілки художників України графіки, живописці О. Криворучко, І. Балан, Б. Негода, скульптори М. Лисаківський, Д. Горшковський, дизайнер В. Сізов, різьбар М. Катеринюк [59].

Удосконалювався і зміст професійної підготовки, зокрема були створені навчальні програми, які передбачали виконання учнями складних тематичних робіт [410, арк. 32].

Так, у 1954–1955 рр. у програму навчання в Яворівській школі художніх ремесел була запроваджена так звана «станьківська» технологія різьблення, яка згодом стала називатися яворівською, оскільки виготовлення речей-творів було надбанням не лише одного майстра, а цілої школи художніх ремесел, майстрів у артілі імені Т. Г. Шевченка та ін. Технологія різьблення полягала у вирізанні неглибокими нарізами орнаментики мальованих виробів (Додаток И. 6). «Домінуючі в розписі скринь і забавок рослинні мотиви було важко передати тригранними виїмками, тому Й. Станько почав їх наносити на площини неглибокими вирізами, використовуючи різні за розмірами заокруглення стамесок. Такий спосіб привів до утворення неглибоких виїмок, що легко компонувались із контурними прорізами прямих, ламаних і хвилястих ліній. Перш ніж приступити до вирізування, майстер відповідно підготовляв вироби. Різні за формами вироби він суцільно покривав бейцовими фарбами темно-коричневого, темно-зеленого або чорного кольорів і полірував. На цьому фоні контурними неглибокими нарізами, вибиранням і цяткуванням площини наносив згідно з композиційним задумом рослинні та геометричні мотиви. При такій системі декорування плоско різьблені дрібні рослинні та геометричні мотиви природного кольору дерева створювали тонке, мерехтливе мереживо, яке виділялось, контрастуючи з тонованим полем» [113].

Щодо обсягів підготовки, то, наприклад, у Стрийському ремісничому училищі №1 за період 1944–1957 рр. було підготовлено 901 столяра. За 1956–

1957 рр. було підготовлено 51 столяра, серед них 5 розряду – 23 особи, 4 розряду – 28 осіб. На початку 1956 р. навчалось 202 особи [412].

Упродовж 1953–1954 рр. на виконання Указу Міністра культури СРСР № 383 багато уваги приділялося організації та вихованню учнівського колективу. Робота з учнями проводилася за планом, який складали на кожний місяць. Так, у Стрийському ремісничому училищі організовано проведення семінарів зі старостами груп. За першу чверть 1953/1954 н. р. в училищі із 99 учнів невстигаючих було 12 осіб, а на кінець II чверті залишилось тільки 6 осіб. Групи другого року навчання мали 100% успішності. Збільшилась кількість учнів, які вчилися на 5 і 4. Таких учнів на кінець II чверті – 17 осіб, а на кінець I чверті 1953/1954 н. р. – 12. Роботу груп щомісячно обговорювали на групових і загальноучилищних нарадах. У результаті виховної роботи підвищилась успішність учнів, зменшилась кількість порушників дисциплін, пропусків, врегулювалися розпорядок дня і поведінка учнів. У II чверті 1953/1954 н. р. почав функціонувати історико-краєзнавчий гурток, де навчалось 15 учнів. Колектив училища провів важливу роботу щодо забезпечення умов якісної та всебічної підготовки молодих робітників. У результаті проведеної роботи працівники й учні стали більш згуртованими, працездатними. Покращилась дисципліна учнів на теоретичних і виробничих заняттях [413].

У 1954/1955 н. р. у Стрийському ремісничому училищі № 1 підготовлено і передано на підприємства 95 осіб, кваліфікованих столярів 4–5 розрядів. Навчальні плани і програми виконувалися на 100%. Виробниче навчання учнів проходило в навчальних майстернях, які були розташовані на території Стрийського деревообробного комбінату. В майстерні було обладнано 50 робочих місць учнів і 2 робочі місця майстрів виробничого навчання. У процесі виробничого навчання учні застосовували передові методи роботи, що позитивно вплинуло на навчання. Тому учні виконували норми на 100–120%. Недоліком можна було вважати те, що на початку першої чверті деякі теми вивчалися лише теоретично і були відсутні на уроках виробничого навчання.

Підручниками учні переважно були забезпечені, хоч були і труднощі: недостатня кількість збірників задач з арифметики і геометрії. Впродовж року учні виготовили 12 столярних верстатів і відремонтували 37. Недоліком були пропуски учнями занять теоретичного і виробничого навчання, а також недостатня кількість постачання лісоматеріалів [411]. У досліджених архівних джерелах конкретні причини такого стану справ не пояснюються, однак можемо припустити, що учні не були достатньо підготовлені до сприйняття пропонованого теоретичного матеріалу.

8 серпня 1956 р. Радою Міністрів УРСР було прийнято постанову «Про подальший розвиток народних художніх промислів і художньої промисловості в Українській РСР» [154]. У той час художні професійно-технічні (ремісничі) училища підпорядковувалися Українській промисловій раді.

Впродовж 1956/1957 н. р. у Стрийському ремісничому училищі № 1 існували методичні органи, а саме педагогічні зібрання і методична комісія зі столярної роботи. Було проведено 10 педагогічних засідань, на яких вирішували важливі питання: обговорення успішності навчання за чверть, півріччя, навчальний рік, стан культурно-масової і політико-виховної роботи, інформації проведення екзаменів, звіти майстрів. Складовими елементами роботи методичної комісії були такі: затвердження календарних і поурочних планів, плани роботи кабінетів і гуртків, затвердження тем контрольних робіт з теоретичного і практичного навчання, обмін досвідом роботи викладачів і майстрів, обговорення методичних розробок і доповідей, проведення відкритих уроків, вивчення окремих тем із педагогіки і методики виробничого навчання. Також були вислухані й обговорені доповіді на теми: «Особистий педагогічний вплив учителя на учнів», «Організація і проведення виховної роботи серед учнів», «Досвід підготовки майстра до уроку виробничого навчання». Недоліками в роботі методичної комісії були: недостатній рівень виховання учнів у процесі навчання, недостатня кількість обладнання, брак грамотних і

кваліфікованих майстрів, необхідність обладнання електротехнікою кабінетів [412].

У 1956–1957 н. р. У Львівському ремісничо-будівельному училищі № 8 для виконання навчального плану і навчальних програм із виробничого навчання була проведена реорганізація. Наприклад, у I чверті кількість годин з виробничого навчання було збільшено, а години з теоретичного курсу скорочено; у II і III чвертях було максимально збільшено години на викладання теорії, а зменшено години на виробниче навчання. Позитивним результатом цієї спроби стало підвищення успішності учнів із виробничого навчання, яка склала 100%. Варто зазначити як недолік складність виконання навчальних програм у групі малярів-альфрейників, тому що учні не були повністю забезпечені програмними роботами. Було важко знайти альфрейні роботи, які відповідали б навчальним програмам. Усі інші групи були забезпечені навчальними роботами відповідно до програм [406].

У 1958 р. Яворівську професійну школу художніх ремесел було передано в систему ПТО і вона дістала назву «Художньо-ремісниче училище».

У травні 1959 р Стрийське ремісниче училище № 1 перейшло у підпорядкування від Чернівецького до Львівського обласного управління трудових резервів. Кількість учнів на дату передачі становила 225 осіб [396].

31 грудня 1959 р. вийшов указ начальника головного Управління професійно-технічної світи при Раді Міністрів УРСР №28 «Про підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів навчальних закладів та обласних управлінь Головного управління професійно-технічної освіти при Раді Міністрів УРСР в 1960 році» [416, арк. 12]. У зв'язку з цим перед обласним управлінням і навчальними закладами професійно-технічної освіти постало завдання значно розширити та покращити роботу щодо перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, а саме підвищити кваліфікацію 2500 майстрів виробничого навчання, старших майстрів, викладачів та інших інженерно-педагогічних і керівних працівників, забезпечити виконання плану підвищення

кваліфікації працівників на курсах при обласних управліннях, проводити роз'яснювальну роботу серед майстрів виробничого навчання, старших майстрів, викладачів; до читання лекцій і проведення практичних занять на курсах залучити висококваліфікованих інженерно-педагогічних працівників навчальних закладів; забезпечити своєчасне фінансування курсових заходів [416].

Слід відзначити, що підготовка фахівців упродовж 50–70 рр. ХХ ст. проходила в умовах постійних реорганізацій. У цей період перед ПТНЗ художнього профілю постало завдання щодо організованої підготовки із міської і сільської молоді з середньою освітою кваліфікованих робітників із підвищеним професійним і культурно-технічним рівнем, а також молодшого технічного персоналу для підприємств промислової кооперації України. Водночас із метою поширення і передавання творчих надбань молодому поколінню було організоване учнівство при майстрах-умільцях на підприємствах художніх промислів і ремесел. Управління художніх промислів (Укрхудожпром) Головного управління місцевої промисловості та побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР замовляло кадри із професій художніх промислів і ремесел та для цього об'єднало всіх працівників, підприємців і науковців, які досліджували розвиток деяких промислів. З цією метою було організовано та проведено низку конференцій, семінарів із художниками і майстрами підприємств, професійних конкурсів і виставок. Саме ці заходи мали підтримати творчу діяльність і підвищити рівень кваліфікації колективів підприємств художніх промислів і ремесел, а головне – зберегти і розвивати народне мистецтво. ПТУ відкривали на прохання місцевих органів влади, враховуючи потреби художніх підприємств у кваліфікованих робітниках. Навчальні заклади переважно розташовувалися поблизу підприємств, щоб молодь мала змогу проходити виробничу практику. Крім цього, значна частина випускників ПТУ на цих підприємствах працевлаштовувалася.

У 60-х рр. відбулися позитивні зміни в суспільстві й економіці УРСР. У цей час відбувалася науково-технічна революція, зростали темпи науково-технічного прогресу, розширювалося виробництво, зміцнювалася матеріально-технічне становище підприємств, модернізувалося обладнання, у процес виробництва впроваджувалися машини, апарати, верстати нового типу. Водночас політика КПРС впливала на розвиток ПТО: ідеологізація навчального процесу, радянська тематика у творчій діяльності, виробках, заборона національних мотивів та ін. Економічний розвиток СРСР у 60-х рр. ХХ ст. зумовив підвищення вимог до виробничої кваліфікації робітників усіх галузей народного господарства. Значною подією стало створення Укрхудожпрому. Це виробничо-торгове об'єднання представляло потужний комплекс виробничих, дослідницьких, постачально-збутових і торгівельних організацій. До складу об'єднання входило 30 підприємств, на яких працювало понад 25 тис. чоловік. [361, с. 9–10].

У пошуках оптимальної системи профтехосвіти часто відбувалися організаційні зміни. Так, у 1962 році Чернівецьке деревообробне училище було перейменовано у Професійно-технічне училище № 5.

Від 1962 р. Чернівецьке і Яворівське училища стали постійними учасниками ВДНГ СРСР. Вироби учнів і майстрів цих навчальних закладів славилися і в Україні. Наприклад, виготовлені трибуна та стіл були направлені у Верховну Раду УРСР.

Організація теоретичного навчання учнів ПТНЗ окреслювалася такими формами: урок, лекції, семінари, практичні заняття, проведення диспутів, конференцій, зустрічей зі знаними людьми, консультації та додаткові заняття, іспити. Основною формою теоретичного і практичного навчання у ПТНЗ були і досі залишаються теоретичне заняття та урок виробничого навчання, які ґрунтуються на загальнодидактичних положеннях і мають свої особливості.

Зауважимо, що загальноприйнятої класифікації уроків у сучасній дидактиці немає. Це пояснюється низкою обставин, передусім складністю й

багатоаспектністю процесу взаємодії педагога й учнів, який відбувається на уроці [311]. Основними вимогами-характеристиками уроку як провідної форми навчання є: чіткість мети та визначення змісту, систематичність і однорідність численності учнів, обмеженість і визначеність за часом, організаційна чіткість, керівна роль педагога. Так, урок виробничого навчання надає можливість майстру виробничого навчання розв'язати дидактичні завдання всією групою учнів за однакових навчально-виробничих умов (у навчально-виробничих майстернях, навчально-виробничому цеху, навчальному господарстві тощо), а заняття виробничого навчання забезпечують вирішення різних дидактичних завдань для окремих учнів, ланок або бригад у різних навчально-виробничих умовах (різні ділянки промислових об'єктів, виробничих цехів тощо) [268, с. 226].

В. Скакун пропонував об'єднати уроки у групи за їх типовим змістом: уроки вивчення трудових прийомів і операцій, уроки виконання робіт комплексного характеру, контрольні-перевірочні уроки [310, с. 46–47].

У досліджуваній нами період при збереженні класно-урочної форми як провідної широко використовувалися додаткові заняття з виробничого навчання, які проводили майстри виробничого навчання 1–2 рази на тиждень (з метою усунення прогалин у знаннях, відпрацювання відповідних умінь і навичок, розв'язання виробничих завдань), групові, індивідуальні консультації (характеризувалися епізодичністю, або за необхідністю), домашня робота, навчальні конференції, лекції, семінарські заняття, олімпіади та ін. Ще однією формою організації навчання в ПТНЗ досліджуваного періоду були консультації. Як відомо, проведення консультацій сприяє більш глибокому засвоєнню складних питань, розвитку наукових інтересів, підвищує якість професійних знань учнів [268, с. 156].

На виконання інструктивно-методичного листа Держкомітету РМ СРСР по ПТО «Про деякі питання організації навчальної роботи у технічних училищах» (1966 р.) поступово використання в навчальній роботі училищ

набула непритаманна ПТО форма викладання теоретичних дисциплін – лекція, яка, як правило, розкривала найскладніші розділи навчальної програми. Як продовження навчальних лекцій для набуття учнями навичок самостійної роботи над навчальним матеріалом, зміцнення їх знань використовувалися семінари [300, с. 158–159]. Особлива увага приділялася роботі учнів із книгою.

30 вересня 1966 р. було прийнято постанову Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого розвитку місцевої промисловості та художніх промислів», у якій йшлося про сприяння «розвитку народних художніх промислів, збільшення випуску та розширення асортименту виробів з пап'є-маше і дерева з мініатюрним живописом і декоративним розписом, виробів із каменю, дерева, берести і кістки з різьбленням і інкрустацією, з металу з гравіруванням, карбуванням, філігранню, художньої кераміки, а також килимів, стрічко-вишитих, мереживних і інших виробів» [205]. Також цією постановою підприємствам художніх промислів місцевої промисловості союзних республік та іншим підприємствам, які випускають художні вироби і сувеніри, дозволялося відраховувати до фонду підприємства (а після переведення підприємств на нову систему планування й економічного стимулювання – до фонду матеріального заохочення) кошти в розмірі двох відсотків сум винагород, фактично виплачених художникам за виконані ними художні роботи, для сприяння художникам, майстрам і висококваліфікованим робітникам провідних професій, які постійно займаються створенням зразків художніх виробів, для розвитку їхньої творчої роботи і поліпшення організації праці, звільнивши ці підприємства від сплати внесків до Художнього фонду СРСР.

Розуміючи потенціал народних художніх промислів і прибутковість підприємств народних художніх промислів, враховуючи популярність народних художніх виробів за кордоном, центральна влада взяла курс на підготовку художників-технологів із вищою освітою з урахуванням потреб народних художніх промислів союзних республік, будівництво навчально-лабораторного корпусу для художньо-технологічного факультету

Московського технологічного інституту, а також Будинку народних художніх промислів у Москві корисною площею 10–12 тис. кв. метрів для зосередження в ньому всіх організацій, які здійснюють науково-методичну і творчу роботу з розвитку художніх промислів (постійно діючої виставки народних художніх промислів, Музею народного мистецтва, науково-технічної бібліотеки, Науково-дослідного інституту художньої промисловості), а також для розміщення в ньому спеціалізованого магазину з продажу художніх виробів і сувенірів [205].

У жовтні 1966 р. Держкомітетом Ради міністрів із ПТО було ухвалено «Типове положення про технічні училища СРСР» [339, с. 51], а у квітні 1967 р. Радою Міністрів УРСР – «Положення про технічні училища Української РСР» [223]. Це були основні нормативні документи, якими забезпечувалася діяльність ТУ та визначалися статус і завдання ТУ, зміст професійного навчання в цьому типі ПТНЗ, права й обов'язки працівників і учнів училищ, робота методичних комісій, майнові питання [147].

Коли почався розвиток виробництва в СРСР загалом та в Україні зокрема, поволі стали зростати і вимоги до кваліфікації кадрів ТУ. «Типовим положенням про технічні училища СРСР», ухваленим у жовтні 1966 р. Держкомітетом РМ СРСР із ПТО, визначалися посадові обов'язки та вимоги до навчально-педагогічного персоналу ТУ. Тому на посаду викладача ТУ могли претендувати особи, які мали вищу освіту з відповідної спеціальності [300, с. 51].

Найбільший розвиток у ті роки спостерігався у професійній підготовці фахівців із художнього розпису, кераміки, вишивки, виготовлення іграшок [154]. Починаючи з 1966 р., підготовка майстрів народних художніх промислів відбувалася відповідно до єдиного (загальносоюзного) навчального плану [350].

Загальноосвітні предмети учні ТУ не вивчали. Водночас чимала кількість годин присвячувалася виробничому навчання та виробничій практиці, яка продовжувалася півроку. У межах цього періоду учні навчалися виконувати

конкретні виробничі завдання з високою якістю та точно за належний час, при цьому виконувати технологічні вимоги до виробу. Такий ґрунтовний навчально-виробничий механізм позитивно впливав на рівень кваліфікації молодих майстрів та забезпечував випускникам присвоєння високих робітничих розрядів. Організація виробничої практики суттєво впливала на зростання позитивної тенденції в розвитку художніх промислів. До основних форм виробничої підготовки фахівців відносили індивідуальне та бригадне навчання.

Підготовка кадрів у ТУ здійснювалася з числа учнів, які здобули неповну середню освіту. Проте створення такого виду підготовки не вирішувало проблему професійного оволодіння навичками та методиками, не забезпечувало обізнаності учнів щодо загальних основ художньої культури, не давало змогу розкрити індивідуальний творчий потенціал їх особистості. Водночас учні, навчаючись у ТУ, не отримували загальноосвітньої підготовки, тому були змушені відвідувати вечірні школи або засвоювати програму загальноосвітньої школи заочно. Для розв'язання цієї проблеми в Україні розпочався процес формування мережі професійних навчальних закладів, у яких учні одночасно здобували повну загальну освіту.

Також існували і заклади, які давали середню спеціальну освіту (за тогочасною класифікацією). Так, станом на початок 1967 навчального року Косівське училище прикладного мистецтва налічувало 205 студентів, які отримували освіту за 4 напрямками: художня обробка дерева, художня кераміка, художня обробка шкіри та моделювання взуттєвих виробів [421, арк. 29]. У 1965 р. у Косівському училищі прикладного мистецтва було відкрито ще один напрям підготовки майстрів – художньої обробки шкіри, а в 1968 році – художньої обробки металу [143].

З метою відродження та розвитку художніх промислів в Україні Головне управління художніх промислів Міністерства місцевої промисловості УРСР у 1967 році встановлювало учнівство при майстрах-умільцях для поширення та

передавання творчих надбань молодшому поколінню. У 1967/1968 н. р. підприємствам доручалося підготувати 300 нових майстрів-умільців [397, арк. 23].

Для підвищення зацікавленості студентів у творчих заняттях і підвищення їхньої творчої активності була підписана спеціальна Постанова Ради Міністрів СРСР від 14 серпня 1968 року «Про заходи щодо подальшого розвитку народних художніх промислів» [203], згідно з якою в навчальному процесі надавали необхідний рівень практичної роботи на підприємствах, створювали мережу гуртків і факультативів, які спеціалізувалися на таких дисциплінах, як рисунок, живопис і композиція. В училищах організовували персональні та групові виставки, на яких представлялися вироби учнів і викладацького складу. Для учнів перших курсів організовували групові походи на виставки образотворчих і декоративно-вжиткових шедеврів, запрошували до співпраці діячів мистецтв, проводили серії тематичних семінарів, круглих столів і конференцій.

Важливою віхою в розвитку ПТО став 1969 рік, коли відбувся «перехід до підготовки кваліфікованих робітників із середньою освітою та становлення навчальних закладів нового типу – СПТУ» [99, с. 68–69], що позитивно позначилося на розвиткові системи підготовки кадрів і стало «дієвим чинником для вдосконалення змісту навчально-виховного процесу» [99, с. 75]. Спонукали до цього збільшення в Україні трудової молоді, яка масово покидала села і шукала робочі місця в містах, водночас розвиток промисловості вимагав значної кількості кваліфікованих робітників, які були покликані підвищити продуктивність праці на виробництвах.

З ухваленням у квітні та червні 1969 р. ЦК КПРС і РМ СРСР, ЦК КПУ та РМ УРСР Постанови «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» [242] розпочався новий етап удосконалення системи ПТО. У постанові йшлося про реформування всіх міських і сільських ПТУ для підготовки робітничих кадрів із середньою освітою з учнів, які закінчили 8

класів. Термін навчання в училищі збільшився до 3–4 років. Учні, які були випускниками 10-х класів, продовжували навчання в ТУ з терміном 1–2 роки. Також передбачалося вжиття заходів для подальшого розвитку ТУ [111, с. 404]. У цей період значно збільшилася кількість ПТНЗ, активно проводилася профорієнтаційна робота, на загальнодержавному рівні особливе значення надавалося розвитку художніх промислів і ремесел, а також підготовці молодих майстрів у системі профтехосвіти.

Отже, у період «хрущовської відлиги» (1960–1969 рр.) відбувався пошук теоретичних і методичних основ художньої творчості, переосмислювалося значення народного мистецтва, почали відроджуватися культурні традиції.

У цей період інтенсивно розвивалися народні художні промисли. Як зазначає Т. Шлепакова, «народними промислами опікувалися тоді Міністерство лісового господарства, Художній фонд України і Виробниче творче об'єднання «Українські народні промисли» (Укрхудожпром), яке входило до складу Міністерства місцевої промисловості і відповідало за масове поширення виробів народного промислу. Зокрема, завдяки організованій цим об'єднанням ефективній системі збуту майстри могли укладати договори на масове виготовлення своїх виробів для широкого продажу. Художні вироби постачали кільком десяткам зарубіжних країн. Таким чином держава намагалася підтримувати народних майстрів, бо мала від того неабиякий прибуток. Адже у 80-ті роки минулого століття галузь приносила державному бюджетові щорік десятки мільйонів радянських карбованців прибутку, а рентабельність цього бізнесу в ті часи, за словами майстрів, сягала 80%» [369].

Як зазначає М. Станкевич, на Львівщині в художній обробці дерева успішно розвивалися бойківські та лемківські традиції. Питому вагу мали організовані художні промисли, які в 1960–1970 рр. зросли на 23 виробничі одиниці. Відбулося збагачення традиційного яворівського розпису як декору точених виробів новими мотивами та відтінками кольорів. Традиційні яворівські іграшки в цей час набули сувенірно-виставкового характеру. Серед

іграшок розрізняють силуетні фігурки коників, вершників на візочках, іграшки-меблі, іграшкові музичні інструменти, тарахкальця, рухливі пташки, точені іграшки у вигляді фігурок людей (Додаток И. 5). У Чернівецькій області художнє деревообробництво мало свої відмінності, пов'язані з молдавськими та подільськими впливами. В орнаменті помітне тяжіння до розеткових, кружальних і пелюсткових мотивів. В Івано-Франківській області у цей період виникло близько десяти великих цехів, де виготовляли декоративні тарілки, шкатулки, цукерниці, сопілки [316].

Незважаючи на повний застій у багатьох галузях економіки України, не пов'язаних із військово-промисловим комплексом, в 70-ті рр. ХХ ст. відбувалося вдосконалення системи народної освіти. Було завершено етап переходу до загальної середньої освіти, у т. ч. в системі ПТО [119, с. 104]. Держкомітет і місцеві організації з метою залучення молоді до училищ проводили продумані профорієнтаційні заходи. Працівники системи виступали на радіо, телебаченні, в республіканських і обласних газетах. Поширювалося видавництво довідників ПТНЗ, плакатів. Проводилися зустрічі та бесіди з молоддю та їхніми родичами, «Дні відкритих дверей» в училищах тощо [398, арк. 31–33].

У 70-х рр. ХХ ст. у суспільстві зростає престижність майстрів декоративно-вжиткового мистецтва, відкривались нові навчальні заклади для підготовки робітників із декоративного ткацтва, вишивки, килимарства, різьби по дереву тощо, вдосконалювався процес професійного навчання учнівської молоді на основі поєднання змісту теоретичної та практичної підготовки [219]. Так, у 1970 р. Професійно-технічне училище № 16 м. Стрия, згідно з наказом Міністерства народної освіти УРСР №71, перейменовано в Художнє професійно-технічне училище. З цього часу в Стрийському ХПТУ здійснювалась підготовка робітників з професій живописець, шліфувальник художнього скла, різьбяр по дереву, виконавець художньо-оформлювальних робіт, столяр із виготовлення художніх меблів [61].

Постанова «Про подальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти», ухвалена ЦК КПРС і РМ СРСР, ЦК КПУ та РМ УРСР у 1972 р., передбачала розвиток і вдосконалення ТУ, вдосконалення ролі училищ у ПТО, використання цієї форми професійної підготовки молоді [202]. На розвиток професійно-художньої освіти в Україні були спрямовані постанова ЦК КПРС «Про народні художні промисли» [134, с. 498–501], прийнята в січні 1975 р., та низка заходів щодо виконання в УРСР цієї постанови [204]. Розвиток художніх промислів і ремесел, а також підготовка молодих майстрів у системі ПТО проголошувалися важливими на загальнодержавному рівні. У цій постанові зазначається, що промисли – це одна з основних галузей народного господарства, дотична до формування національної художньої культури. Часто творчий процес на підприємствах промислів вимагав покращення, підвищення функції народного майстра, художника. Спільно з точно визначеними умовами творчого прогресу колективів художніх підприємств, підвищенням ролі майстрів декоративно-вжиткового мистецтва в постанові зверталась увага на значення підготовки кадрів у художніх профтехучилищах, планувалися дії щодо будівництва нових і перебудови чинних навчальних закладів.

Водночас створювалися умови для творчого розвитку колективних художніх підприємств, у яких популяризувалася роль майстрів у сфері декоративно-вжиткового напрямку мистецької діяльності. В означеній постанові особлива увага приділялася підготовці майстрів у ПТУ. З цією метою було поставлено завдання щодо створення нових та модернізації існуючих на той момент закладів освіти. Так, у 1976 році філія Грицівського СПТУ № 8 була реконструйована в Технічне училище № 9, в якому функціонували відділення зі спеціалізації на ручній і машинній вишивці, килимарстві, обробці каменю та дерева, лозоплетінні та ін.

Пізніше обговорення розвитку та вдосконалення системи ПТО розглядалися на XXV з'їзді КПРС (1976 р.), де було ухвалено «Основні напрями розвитку народної освіти СРСР на 1976–1980 роки», що передбачало

забезпечення підготовки висококваліфікованих робітників із числа молоді для всіх галузей народного господарства. Прийом учнів до СПТУ та ТУ збільшився у понад 2 рази [384, с. 289].

У серпні 1977 р. ЦК КПРС і РМ СРСР ухвалено Постанову «Про подальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти», у якій акцентується на розвитку навчальних закладів системи ПТО, особливо СПТУ та ТУ, створенні філіалів ТУ на підприємствах, будівництвах, у колгоспах і радгоспах, проведенні реконструкції будівель ПТНЗ для організації на їх базі СПТУ та ТУ [201].

З початку 70-х рр. ХХ ст. навчальні програми та плани середніх ПТУ, які займалися підготовкою робітничих кадрів для народних художніх промислів, зазнали змін, були уніфіковані. Слід виділити такі характерні ознаки навчального процесу: раціональний розподіл навчально-методичного матеріалу; поєднання виробничого процесу з теоретичною загальноосвітньою та професійною підготовкою.

У 1977 р. було прийнято новий перелік професій, які можна здобути у ПТНЗ. У ньому окремою групою виділені професії галузі «Культурно-побутове обслуговування населення, місцева промисловість (народні художні промисли), житлово-комунальне господарство» (68 професій, із яких 30% – нові) [89].

Тижневе навантаження учнів ПТНЗ порівняно з попередніми роками було скорочено до 36 год. На виробниче навчання та спеціальні дисципліни передбачалося до 60% навчального часу. У 1978/1979 н. р. навчальний план було розроблено відповідно до специфічних особливостей художніх напрямів, враховуючи актуальні тенденції на ринку конкретних галузей і вимог до якості праці робітників на виробництвах. Під час складання навчальних програм особливу увагу приділяли також новітнім досягненням науки і техніки, досвіду передового виробництва, раціональним методам праці, новому термінологічному апарату, стандартам щодо виготовлення художньої продукції. Учні складали іспити з трьох предметів: спеціальна технологія,

обладнання, політична економія. Із 1172 годин, відведених на виробниче навчання, 656 годин належало виробничій практиці на підприємстві [349].

З 1979 р. Державний Комітет СРСР із ПТО для професій, які мали підвищену складність, зокрема професій художніх промислів і ремесел, почали ділити групи виробничого навчання на підгрупи. У кожній підгрупі мало бути не більше 12–15 учнів. Цей процес надавав можливість майстрам виробничого навчання організувати практичні заняття, зважаючи на індивідуальні потреби і можливості кожного учня [219].

Як зазначає І. Стребкова, «у Вижницькому училищі прикладного мистецтва 1970–80-і роки стали роками плідної роботи педагогічного колективу з піднесення якості викладання та навчання студентів. Впроваджуються нові форми і методи навчання, ведеться робота зі збирання та опрацювання багатого етнографічного матеріалу Буковини, велика увага приділяється позакласній роботі та роботі гуртків зі спецдисциплін, участь в різноманітних тематичних вечорах та в громадському суспільно-політичному житті краю» [324, с.201].

У 70–80-х рр. ХХ ст. народні художні промисли України активно популяризувалися за кордоном. Художні вироби ставали своєрідною візитівкою країни та приносили чималий прибуток. Крім цього, народні художні промисли викликали зацікавлення та спонукали представників інших держав опанувати народне мистецтво України. Так, у це період в Яворівській школі художніх ремесел (нині – ХПТУ ім. Й. П. Станька) активно готували майстрів із виготовлення яворівської іграшки та різьбярів. Пізніше її випускники створювали в Польщі цілі цехи і центри народних художніх промислів. Тому і нині на святкових ярмарках у містах і селах Польщі можна знайти польські аналоги яворівських забавок: ті ж пташечки, метелики, коники та інші вироби, однак частіше в інших кольорах (червоний, білий, коричневий) (Додаток К).

У 70-80-х рр. ХХ ст. потужну школу інкрустації по дереву створив Заслужений працівник професійно-технічної освіти, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, викладач мозаїки і різьби по дереву

Чернівецького художньо-ремісничого училища № 5 В. Явдошняк. Його роботи не лише експонувалися на виставках різних рівнів, а й стали окрасою багатьох музеїв і приватних колекцій. Багато учнів успішно працюють на ниві народних промислів і навіть створили власні творчі майстерні. Серед випускників цих років – член Національної спілки художників України, викладач училища Ю. Гушкевич, архітектори О. Кордунян, В. Кишлярук [112].

11 квітня 1980 р. було прийнято «Положення про професійно-технічні навчальні заклади СРСР» [222], в якому чітко визначено сутність, види й основні завдання ПТНЗ, особливості організації навчально-виховного процесу, навчально-матеріальну базу, взаємовідносини ПТНЗ із підприємствами, закладами й організаціями, права й обов'язки учнів ПТНЗ, вимоги до майстрів виробничого навчання, викладачів і керівників, особливості діяльності громадських організацій у ПТНЗ тощо. Значна увага приділяється практичній підготовці. Так, у п. 12 цього Положення зазначається, що «виробниче навчання є основою професійної підготовки учнів і включає:

а) навчання учнів у навчально-виробничих майстернях, лабораторіях, на полігонах, у навчальних господарствах, а також у цехах і на ділянках, наданих навчальним закладам підприємствами, установами й організаціями. Професійні вміння і навички учні набувають у процесі виготовлення продукції, виконання виробничих замовлень, завдань з обслуговування населення за неодмінної умови відповідності змісту цих робіт і завдань вимогам навчальних програм.

Навчання безпосередньо на робочих місцях в умовах виробництва здійснюється з метою розширення, закріплення і вдосконалення знань і вмінь із професії, що вивчається, оволодіння сучасною технікою та передовими методами праці;

б) виробничу практику на базових підприємствах, в установах і організаціях.

Виробниче навчання в умовах виробництва і виробнича практика учнів проводяться, як правило, на тих підприємствах, в установах і організаціях та на тих робочих місцях, де учні будуть працювати після закінчення навчального закладу, під керівництвом майстрів виробничого навчання навчального закладу в складі навчальних груп, учнівських бригад (ланок), на самостійно обслуговуваних робочих місцях або у складі кращих виробничих бригад» [206].

Взаємодії ПТНЗ із підприємствами, закладами й організаціями присвячений IV розділ Положення, у якому зазначається, що ПТНЗ спеціалізуються на підготовці робітничих кадрів за галузями народного господарства і проводять свою роботу на базі відповідних підприємств, установ і організацій. Прикріплення ПТНЗ системи Державного комітету СРСР із професійно-технічної освіти до базових підприємств, установ і організацій, переведення цих навчальних закладів на іншу виробничу базу або прикріплення їх до виробничої бази здійснюються державними комітетами союзних республік із ПТО за погодженням із відповідними міністерствами та відомствами. Базові підприємства, установи й організації створюють необхідні умови для підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ, забезпечують участь трудових колективів, наставників і громадських організацій у вихованні майбутніх робітників, спільно з навчальними закладами проводять роботу з професійної орієнтації та набору учнів, надають допомогу в підборі інженерно-педагогічних кадрів, забезпечують своєчасне прибуття випускників ПТНЗ до місця праці. Керівники підприємств, установ і організацій здійснюють своєчасну підготовку до прийому молодих робітників, які закінчили ПТНЗ, створюють їм необхідні умови для роботи відповідно до отриманої професії та кваліфікації, забезпечують належні побутові та житлові умови, всіляко сприяють зростанню професійного, загальноосвітнього та культурного рівнів молодих робітників. ПТНЗ надають підприємствам, установам і організаціям методичну допомогу в професійному навчанні робітників безпосередньо на виробництві [206]. Таким чином, передбачалася тісна та плідна взаємодія ПТНЗ із замовниками кадрів.

Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у 80-их рр. ХХ ст. характеризується подальшим удосконаленням, зокрема підвищенням рівня кваліфікації учнів упродовж навчання, покращенням якості результатів виробничої діяльності – виготовленої продукції. Цьому сприяли впровадження нових навчальних планів і програм із дисциплін, які вивчалися, розроблення програм виробничої практики майстрами виробничого навчання для кожної спеціалізації, обладнання виробничих майстерень, зміцнення навчально-матеріальної бази, покращення якісного складу педагогічних кадрів, поетапність здобуття кваліфікації під час навчання, відкритість і демократичність оцінювання результатів навчальної діяльності майбутніх фахівців, проведення публічних змагань між учнями щодо різних складових професійної підготовки. Естетичному, культурному та духовному розвитку майбутніх фахівців народних художніх промислів сприяло вивчення навчального предмета «Естетичне виховання». У 80-х рр. ХХ ст. також відбувався розвиток і забезпечувалася ступенева підготовка кадрів у художніх ПТУ. Випускників художніх інститутів, технікумів, майстрів із виробництва, а також випускників ПТУ запрошували на посади викладачів, майстрів виробничого навчання за умови закінчення або продовження навчання у ВНЗ художнього профілю.

Низькокваліфікована професійна підготовка кваліфікованих робітників, у тому числі майстрів у художній промисловості та ремісництві, яка не відповідає встановленим вимогам народного господарювання, спонукала представників влади прийняти рішення щодо впровадження нового механізму професійної освіти, а саме ступеневої системи навчання. Її впровадження було покликане не лише завданням формувати високопрофесійні вміння і навички майстрів, а й творчо розвивати особистість майбутнього фахівця, який прагне неперервно самовдосконалюватися в мистецьких навичках, відроджувати національні традиції, брати активну участь у культуротворенні держави тощо.

Упродовж 1981–1983 рр. активізувався процес формування урочних картотек за кожним предметом теоретичного навчання, освітяни оновлювали дидактичні матеріали, враховуючи актуальні вимоги нових програм навчально-виховного процесу, розробляли навчально-технічну документацію, інструкційно-технічні картки, схеми, технічні умови.

Прагнучи вдосконалити виробничі програми, з 1981 року професійні навчальні заклади художнього напрямку запроваджували програму щорічної внутрішньоучилищної атестації якості для перевірки основних видів продукції, яка виготовлялася в умовах майстерень, розробляли зразки-еталони навчально-виробничих учнівських робіт, які визначалися відповідною навчальною програмою, формували нові прийоми і методи проблемно-розвивального навчання, складали письмові інструкції для виготовлення виробів [288, с. 70].

Розширюючи мережу гурткової роботи з технічних і художніх видів творчості, навчальні заклади намагалися підвищити якість підготовки фахівців у галузі художньої промисловості та ремісництва. Керівники гурткового дозвілля отримували додаткову оплату за його організацію та розвиток. Необхідною умовою було залучення учнів до відвідування хоча б одного гуртка. Як результат гурткової роботи наприкінці року організовувалася виставка творчих робіт учнів і викладачів ПТНЗ. Починаючи з 1982 р., такі виставки проводилися кожного березня на рівні навчальних закладів, кожного квітня – на рівні областей і м. Києва, а також кожні два роки – на рівні республік.

Значний поштовх у напрямі вдосконалення процесу підготовки майстрів для потреб підприємств художньої спеціалізації в Україні ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову від 10 липня 1984 року «Про подальший розвиток системи професійно-технічної освіти та підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» [253]. Цей документ регламентував пріоритетні напрями оптимізації та розвитку професійно-технічного навчання як основного осередку підготовки висококваліфікованих робітників. З метою розвитку системи підготовки фахівців художнього профілю

для сфери матеріального виробництва, що виготовляє художні вироби в народних традиціях, передбачалося:

- «– вдосконалити підготовку кадрів через забезпечення організації навчального процесу з використанням спеціальних підручників, методичних посібників тощо;

- вдосконалити підготовку кадрів, які мають вищу освіту; для цього було створено систему факультетів для підготовки педагогів, які викладали спеціальні дисципліни в навчальних закладах художнього спрямування, окремо розширено підготовку фахівців із таких напрямів: вишивка, художня обробка різних матеріалів;

- вдосконалити процес навчання, підвищити рівень кваліфікації студентів-випускників; для цього було заплановано підвищити рівень методичної роботи та посилити контроль Всесоюзним методичним кабінетом Міністерства культури СРСР, що передбачало систематичний перегляд та оптимізацію навчальних планів і програм, раціоналізацію міжпредметних зв'язків. З метою підвищення рівня кваліфікації педагогів і майстрів регулярно проводилися конференції, методичні семінари, виставки дипломних робіт учнів тощо;

- розширити географію підготовки фахівців художнього напрямку, наблизити її до місць, де зародилося традиційне народне декоративно-вжиткове мистецтво;

- налагодити контакти художніх навчальних закладів із підприємствами художньої промисловості та ремісництва; для цього заплановано впровадити переддипломну практику в умовах базових підприємств, які спеціалізувалися на відповідних видах художнього мистецтва;

- розширити практику направлення робітників і талановитих майстрів із художніх підприємств у спеціальні навчальні заклади для підвищення їх кваліфікації;

– посилити професійну орієнтацію школярів у загальноосвітніх школах і центрах художніх промислів» [253, с. 53].

Теоретична частина навчання базувалася на необхідності навчити учнів основ наук під час викладання предметів загальноосвітнього, загальнотехнічного та професійно орієнтованого (спеціального) напрямів на основі застосування викладачами передових педагогічних досягнень, новітніх засобів навчання, наочного матеріалу, встановленні логічних зв'язків між суміжними дисциплінами. При цьому викладачі повинні були дотримуватися професійного спрямування у викладанні предметів загальноосвітнього характеру, організовувати самостійну роботу учнів з навчальною та довідковою літературою. Наприкінці 1985 р. було завершено перехід на професійну підготовку робітників на базі середньої освіти.

Процес підготовки робітників для професійної реалізації отриманих знань, умінь і навичок на підприємствах у галузі художньої промисловості та ремісництва продовжував здійснюватися відповідно до типових навчальних планів і програм для професійно-технічних училищ і технічних училищ, які були розроблені за участю наукових співробітників у Всесоюзному науково-методичному центрі професійно-технічного навчання молоді (ВНМЦ). Їх структура включала пояснювальні записки, кваліфікаційні характеристики, навчальні плани, комплекс зведено-тематичних планів із виробничого навчання та спеціальної технології, програми виробничого навчання, комплекс навчальних планів і програм із «Матеріалознавства», «Обладнання», «Креслення і спецрисунку», «Рисунку», «Композиції», «Живопису», «Народних художніх промислів», в яких зазначалася сукупність годин на засвоєння кожної теми у ПТУ. До структури також входили переліки рекомендованої для самостійного вивчення літератури: підручників, навчальних і методичних посібників, стандартів та інформаційних матеріалів, технічних засобів навчання (кінофільмів, діафільмів), тренажерів тощо.

1985 р. характеризується реорганізацією всіх професійно-технічних і технічних училищ у середні професійно-технічні училища (СПТУ). Водночас базові підприємства почали відігравати визначальну роль у процесі підготовки та перепідготовки майстрів у відповідних галузях народногосподарського комплексу з метою підвищення професійних навичок, глибокого розуміння теоретичних основ виробничого процесу та відповідності отриманих знань останнім викликам науково-технічного прогресу [221, с. 3].

Однак прийняті у «Положенні про професійно-технічні навчальні заклади СРСР» [222] та інших законодавчих актах нові засади розвитку ПТО не дозволила реалізувати економічна криза, яка дедалі більше посилювалася. Як зазначає Н. Ничкало, «перебування української профтехосвіти у складі радянської загальносоюзної освітньої системи, жорстка централізація планування її розвитку та управління нею свого часу мали позитивні й водночас негативні наслідки для майбутнього. Підготовка робітничих кадрів значною мірою була спрямована на задоволення потреб економіки адміністративно-командного типу, переобтяженої військово-промисловим комплексом. Унаслідок цього й нині в Україні не вистачає кваліфікованих працівників у соціальній сфері, готельному господарстві, в галузі туризму, бізнесу, побуту, комунальної служби тощо. Слід визнати, що ПТО не була зорієнтована на підготовку робітників для трудової діяльності в умовах ринкової економіки. Авторитарність, жорстка регламентація, централізоване визначення змісту освіти, ідеологічний тиск, обмежене фінансування, а також не завжди компетентне управління посилювали негативні тенденції в цій винятково важливій ланці освіти» [196, с. 137]. Це стосується також і підготовки фахівців для народних художніх промислів.

Як зазначає В. Луговий, «період жорсткого централізму, який припадав на 1970–1985 рр., був наслідком занепаду культурної й освітньої галузей із найбільшим загостренням їх кризового стану в 1985 р.» [167]. Влада партійного апарату домінувала в усіх сферах життя, де створила власний проект

«культурного розвитку» країни та окремих її галузей. Представники центральної влади переважно були недостатньо компетентними, тому не змогли керувати розвитком економіки та культури в усіх регіонах, не розуміючи їхніх особливостей і специфічних потреб. Все це призвело до знецінення ролі науки, освіти й мистецтва в розвитку суспільства. Освіта й культура були цілком заідеологізовані та заполітизовані. Всі навчальні заклади підпорядковувалися партійним органам, у них функціонували типові навчальні плани і майже однакова програма розвитку, тому в країні процвітали формалізм і казенщина [179]. Для мистецької галузі це означало стандартизацію підготовки, виконання художньої роботи тільки за шаблоном.

«Перебудова», яка була проголошена в країні на квітневому пленумі ЦК КПРС у 1986 р. новим тоді генеральним секретарем КПРС М. Горбачовим, визначила основні гасла: демократизацію, плюралізм і гласність. Тому багато дослідників цієї проблеми відзначають, що «перебудова» мала позитивні наслідки. Однак важливих змін в освітній галузі не сталося [176], точніше, вони відбувалися «на папері». Стосовно сфери культури відзначимо певне «розхитування» традиційних стандартів у оцінці художніх цінностей, збагачення їх широкою гамою відтінків. Переважно суспільством найбільше виділялась однобічність критерію «ідейності». Поступово дозволялася, а потім відверто передбачалася присутність поряд із методом соціалістичного реалізму інших творчих методів і художніх напрямів [155]. Шляхом «гласності» було здійснено перегляд стану справ із розвитку національної культури, ролі та значення національного мистецтва, істинно оцінено економічний та освітній потенціали країни, посилено напрями та рівні підготовки фахівців. Це загалом позитивно відображалось на підготовці кваліфікованих робітників художнього профілю.

Таким чином, у *радянський період* професійна підготовка фахівців народних художніх промислів в Західній Україні характеризувалася такими *позитивними тенденціями*: сприятливі передумови розвитку професійної

освіти майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні (належне економічне, науково-методичне й естетичне підґрунтя професійно-художньої освіти); відновлення у повоєнний період діяльності наявних і створення нових училищ, які готували фахівців народних художніх промислів; відновлення та розвиток традиційного народного мистецтва, його трансформування в нові форми, наповнення новим змістом; співпраця профтехосвіти з Укрхудожпромспілкою, організація, розроблення програм і проведення художніх, виробничих та етнографічних практик учнів у навчальних майстернях на підприємствах художніх промислів і працевлаштування випускників художніх ПТНЗ на цих підприємствах; удосконалення змісту професійної підготовки – створення навчальних програм, які передбачали виконання учнями складних тематичних робіт, опанування знань з основ образотворчого мистецтва, використання творчих методик відомих майстрів художнього промислу, виконання дипломних робіт; урізноманітнення форм навчання (уроки, індивідуальне та бригадне навчання; додаткові заняття з виробничого навчання, групові й індивідуальні консультації, домашня робота, навчальні конференції, лекції, семінарські заняття, олімпіади та ін.); участь учнів у художніх виставках і конкурсах; удосконалення матеріально-технічної бази; високі вимоги до викладацького складу та підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання; організація та виховання учнівських колективів, естетичний, культурний і духовний розвиток майбутніх фахівців народних художніх промислів завдяки вивченню навчальної дисципліни «Естетичне виховання»; запровадження у 1967 р. учнівства при майстрах-умільцях для поширення та передання творчих надбань молодшому поколінню; активна профорієнтаційна робота; розширення в 1970-их рр. діапазону професійної підготовки фахівців народних художніх промислів (декоративне ткацтво, вишивка, килимарство, різьба по дереву тощо); загальнодержавна увага до підготовки фахівців народних художніх промислів; врахування під час складання навчальних програм новітніх

досягнень науки і техніки, досвіду передового виробництва, раціональних методів праці, нового термінологічного апарату, стандартів виготовлення художньої продукції; організація та розширення мережі гурткової роботи з технічних і художніх видів творчості.

До *негативних тенденцій* у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів у цей період відносимо: матеріальну скруту повоєнних років, недостатність, несвоєчасність і затримки фінансування підготовки майстрів художніх промислів у ПТНЗ художнього профілю, відсутність розвитку матеріально-технічної бази, брак коштів на організацію виробничого навчання та переддипломної практики, обмеження в підвищенні кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання; недостатня кількість навчальних, методичних і мистецтвознавчих розробок, технологічного обладнання та пристроїв, недосконалі інструменти, матеріали для забезпечення робочого процесу; ліквідація окремих напрямів підготовки фахівців народних художніх промислів (килимарства, ткацтва і вишивки); недобррозичливе ставлення окремих керівників підприємств художніх промислів до учнів під час виробничої практики; постійна реорганізація ПТНЗ; ідеологізація та політизація освітнього процесу, централізоване визначення змісту освіти, переважання радянської тематики у творчій діяльності, виробках, заборона національних мотивів; авторитарність у навчанні, вихованні й управлінні закладами профтехосвіти; відсутність загальноосвітньої підготовки до 1969 р.; неврахування потреб ринку праці.

Особливості розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Незалежній Україні розглянемо в наступному підрозділі.

2.2. Розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України в Незалежній Україні

У 1991 році відбулися важливі та складні для України суспільно-політичні й економічні зміни. Україна здобула незалежність. 1991–1995 рр. – це період відродження та початку розбудови нової країни, узаконення її державності, створення нормативно-правової бази різних галузей. Це час утворення нової соціальної та культурної системи, який називають посттоталітарним суспільством. Для нього характерні зміни в культурній сфері на чітко окресленому національному підґрунті, розвиток тенденцій і напрямів, які склалися в період «перебудови».

Початок 90-их років економісти характеризують як період лібералізації цін та стрімкого скорочення виробництва [14], що, безумовно, вплинуло на розвиток ПТО в цілому та на професійну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів зокрема.

Більшість дослідників (Л. Зельман [99], А. Каплун [114], О. Коханко [146], І. Лікарчук [162], Н. Ничкало [196], В. Радкевич [285] та ін.) 1991 рік – рік здобуття Україною Незалежності – вважають переломним етапом у розвитку ПТО, початком її розбудови, реформування, трансформації, пристосування до потреб ринку.

Підготовка фахівців художніх народних ремесел і промислів у профтехучилищах Західної України зі здобуттям Незалежності України стала важливим компонентом процесу відродження, збереження та розвитку української культури, зростання національного усвідомлення майбутнього покоління. Почали проводитися заходи щодо розвитку й удосконалення підготовки фахівців народних художніх промислів, формувалися національні ознаки в навчанні учнів популярних професій, посилилася робота гуртків прикладного мистецтва і вивчення народних звичаїв та обрядів.

У 1990 р. ПТУ № 16 м. Стрий Львівської області отримало статус художнього училища. З того часу підготовка кадрів проводилася за такими

професіями: живописець; художник розмалювання по дереву і склі; виконавець художньо-оформлювальних робіт; вітражист; реставратор декоративно-художніх пофарбувань; різьбяр по дереву; столяр; інкрустатор; виробник художніх виробів із дерева; верстатник деревообробних верстатів; видувальник скловиробів; обробник видувних виробів та ін. [325].

В училищі були засновані студії, на яких почало проводитися виробниче навчання з таких художніх професій: станкового живопису, художньої обробки шкіри, декоративного розпису ужиткових предметів, кераміки, художньої вишивки, ткацтва, рекламної графіки, художніх виробів з соломи і бісеру, ковальської справи, лозоплетіння, різьби по дереву. На студіях учні мали змогу здобути професійні знання та вміння з народної творчості, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. Створення студій було зумовлено тим, що молодь, яка приходила на навчання в училище, мала різні рівні загальноосвітньої та художньої підготовки, різні здібності та психологічні задатки. Майстри виробничого навчання розподіляли учнів по студіях, де вони продовжували виробниче навчання до кінця повного курсу навчання. Кінцевим підсумком повного курсу навчання є дипломний проект і готовий виріб, пояснювальна записка і випускний кваліфікаційний екзамен [325].

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. є початком нового етапу в розвитку народних художніх промислів і ремесел, який характеризується зростанням попиту на вироби декоративно-ужиткового мистецтва в Україні. Відповідно зросла потреба в підготовці фахівців народних художніх промислів у художніх професійних училищах. У цей період було прийнято низку законодавчих актів і положень, які сприяли розвитку професійно-художньої освіти та вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у ПТНЗ художнього профілю: Закон України «Про освіту» (1991 р.) [250]; Рішення Колегії Міністерства народної освіти «Про подальший розвиток та поліпшення підготовки робітничих кадрів в професійно-технічних училищах республіки для художніх народних промислів та ремесел» [254];

Закон України «Основи законодавства України про культуру» [214], Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.) [80], Концепція національного виховання (1994 р.) [136], Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.) [257], Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) (1998 р.) [236], Положення про ступеневу професійно-технічну освіту (1999 р.) [238], Концепція професійно-художньої освіти (2000 р.) [282], Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти (2000 р.) [235], Національну доктрину розвитку освіти (2001 р.) [190], Закон України «Про народні художні промисли» (2001 р. та 2004 р.) [247], Концепцію Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки (2006 р.) [260], Указ Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» (2006 р.) [243] та ін.

У 90-х рр. ХХ ст. розвиток ПТО, як і загалом освіти, був досить складним і суперечливим. Як авторитетно зазначає Н. Ничкало, нова доба породила суттєві недоліки, що, безумовно, завдали шкоди професійно-технічній освіті. «Тут і нерозуміння сучасних соціально-економічних процесів, і недооцінка ролі професійної підготовки молодого покоління, й ігнорування світових тенденцій у розвитку професійної освіти і навчання. Поряд із цим слід пам'ятати і про сукупність труднощів, пов'язаних з інтеграцією України у світовий соціально-економічний простір. Водночас сплелися воедино як результати функціонування радянської системи профтехосвіти (а серед них – і позитивні, і негативні), так і суперечності, народжені після розпаду СРСР досить обережними і не завжди науково обґрунтованими кроками у розробці та реалізації державної політики в цій галузі. Кризові явища в суспільстві породили ще більш кризову ситуацію в профтехосвіті. Насамперед це виявилось у зниженні кількісних показників розвитку системи профтехосвіти. Це стосується мережі профтехучилищ, учнівських контингентів; їх прийому і

випуску; фінансування навчальних закладів» [196, с. 139]. Вчена наголошує на тому, що до посилення негативних тенденцій у ПТО призвели економічна криза, вкрай недостатнє фінансування та не завжди компетентне управління, внаслідок чого «розвиток професійно-технічної освіти в Україні уповільнився, намітилося відставання з огляду на конструктивні економічні реформи, динамічні зміни у соціально-економічному устрої суспільства. Традиційна модель професійно-технічної освіти вичерпала себе» [196, с. 140]. А отже, ПТО потребувала негайного реформування та докорінної модернізації.

У 1991 р. було проведено спеціальне засідання колегії Міністерства народної освіти УРСР, на якому відзначалося, що органами народної освіти та колективами ПТНЗ проводиться певна робота з оптимізації та раціоналізації професійного навчання молодих спеціалістів художніх промислів і ремесел. Проаналізувавши дані 1989–1991 рр., члени колегії зробили висновок, що кількість фахівців у цій галузі зростає на понад 1000 осіб. Серед них були випускники з вишивання, реставрації, огранки коштовного каміння, моделювання архітектурних деталей, художньо-оформлювального мистецтва, вітражування, різьблення по дереву та ін.

У цьому ж році було прийнято «Концепцію професійної освіти України». Розробка цієї концепції мала вдосконалити підхід до професійно-технічного навчання, у тому числі за напрямками художніх спеціальностей, у ній уперше було обґрунтовано визначення, що професійна освіта – невід’ємна складова народногосподарського комплексу і системи неперервної освіти республіки, головною функцією якої є підготовка та перепідготовка робітничих кадрів, соціальний захист молоді, професійне і духовне формування особистості в умовах соціально-культурного й економічного відродження України [245].

Підготовка фахівців для художніх промислів і ремесел, як зазначає В. Радкевич, «на початку 90-х років набула державного значення. Свідченням цього є колегія Міністерства народної освіти УРСР, присвячена питанням запровадження нових навчальних планів і програм, згідно з якими

передбачалося вивчення предметів, спрямованих на формування національної свідомості, культури, освоєння народних звичаїв і обрядів, технік народного мистецтва, основ підприємницької діяльності, а також здійснення теоретичного навчання в групах по 15 чол., а виробничого – 6–8. (Рішення Колегії Міністерства народної освіти УРСР, протокол № 6/36 від 19 червня 1991 р.)» [287, с. 57]. У 90-ті роки ХХ ст. низку ПТУ було реорганізовано в художні професійні училища, вищі художні професійні училища, що давало їм право здійснювати підготовку молодших спеціалістів із напрямку «Декоративно-вжиткове мистецтво», а в окремих розпочато підготовку фахівців народних художніх промислів і ремесел. Так, статус художніх здобули:

1. Грицівське вище художнє професійне училище № 19 (наказ Міністерства освіти України від 15.06.1993 р., № 191 [403], професії: вишивальниця, майстер із виготовлення художніх виробів, народного одягу, виконавець художньо-оформлювальних робіт).

2. Чернівецьке вище художнє професійно-технічне училище № 5 (наказ Міністерства освіти України «Про оптимізацію мережі профтехучилищ Чернівецької області» від 13.06.1995 р., № 171 [417; 317], професії: виробник художніх виробів із деревини, різальник по дереву та бересті, реставратор виробів із дерева, виробник художніх виробів з кераміки, виконавець художньо-оформлювальних робіт, вітражист, реставратор декоративно-художнього фарбування, реставратор декоративних штукатурок і ліпних виробів, живописець).

3. Боринський професійний ліцей народних промислів і ремесел (2003 р., професія – різальник по дереву і бересті).

4. Львівське вище професійне художнє училище (1999 р., професії: реставратор декоративних штукатурок і ліпних виробів, реставратор декоративно-художніх фарбувань, реставратор виробів з дерева, живописець, вітражник), у якому вже з 1982 р. функціонувало відділення художніх професій.

5. Художнє професійне училище № 3 м. Івано-Франківська (Наказ Міносвіти від 24.02.1992 р. №43) [404]. У тому ж році училищу надано статус Вищого художнього професійного училища (наказ Міністерства освіти України від 08.07.1992р., № 63 [402], професії: столяр (виробництво художніх меблів), різьбяр по дереву та бересті, ліцензовано спеціальність «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво»).

6. Художнє професійно-технічне училище № 10 м. Тернополя (наказ Міністерства освіти України від 04.02.1999 р., № 27 [336; 400], професії: виробник художніх виробів з дерева, різьба по дереву; виробник художніх виробів із лози).

7. Кам'янець-Подільський професійний художній ліцей (у 1994 р. впроваджено нові професії з художньої вишивки, художнього ткацтва і килимарства, різьби по дереву та бересті, у 1998 році надано статус художнього училища, професії: вишивальниця, різьбяр по дереву, живописець; оформлювач вітрин, приміщень та будівель).

8. Художнє професійно-технічне училище № 64 м. Львова (Наказ Міністерства освіти України від 04.04.1999 р. [401], професії: різьбяр по дереву та бересті, реставратор виробів з дерева). З 2004 р. – Львівський професійний ліцей дизайну та будівництва.

9. Художнє професійно-технічне училище № 14 смт. Івано-Франкове Яворівського району Львівської обл. (у 1991 р. училищу, яке починало свою діяльність як «забавкарська школа» у 1896 р., повернуто статус художнього).

Професійну підготовку фахівців народних художніх промислів і ремесел розпочато у Новоград-Волинському вищому професійному училищі (різальник по дереву та бересті (1993 р.), вишивальниця (2000 р.)), Вищому професійному училищі № 2 м. Луцька (виробник художніх виробів із дерева, виконавець художньо-оформлювальних робіт, вітражист, живописець (1990 р.)), Міжгірському професійному ліцеї (виробник художніх виробів з дерева,

виробник художніх виробів з лози, вишивальниця (1990 р.)), Професійно-технічному училищі № 19 м. Дрогобича (різьбяр (1991 р.)) та ін.

Однак економічна криза в державі, яка настала в середині 90-х рр., призвела до занепаду багатьох художніх підприємств, занепаду народних художніх промислів, а відповідно до проблем із працевлаштуванням фахівців народних художніх промислів, у тому числі випускників ПТНЗ. Розвиток народних художніх промислів уповільнився, що негативно позначилося на функціонуванні спеціалізованих навчальних закладів, які щорічно приймали на навчання близько 3000 учнів. Припинилася підготовка фахівців у 117 спеціалізованих професійних навчальних закладах, зупинили роботу школи майстерності. Все це вимагало організації виробничої практики у власних навчальних майстернях і підготовки випускників до особистої трудової діяльності. Це поступово призвело до руйнування матеріально-технічної бази художніх підприємств і занепаду виготовлення художніх виробів у центрах народних художніх промислів усіх областей України, у тому числі західних. Ці умови спонукали до зміни переліку професій у багатьох навчальних закладах. У кінцевому результаті було припинено або скорочено підготовку фахівців з окремих видів народного мистецтва, зокрема з килимарства, ткацтва, вишивки, гончарства, декоративного розпису.

Стан розвитку народних художніх промислів в Україні об'єктивно та повно викладений у загальній частині «Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року»: «На початку 90-х років в Укрхудожпромi обсяг виробництва становив понад 390 млн. карбованців, а кількість працюючих майстрів – більш як 59 тис. чоловік. Існувала налагоджена система навчання та підготовки фахівців для народних художніх промислів, спеціалізовані навчальні заклади приймали щороку близько 3 тис. учнів. Економічна криза на початку 90-х років значно уповільнила розвиток народних художніх промислів. На початку 2000 року у складі Укрхудожпрому нараховувалося 22 суб'єкта господарювання, на яких

працювали 1790 чоловік і обсяг виробництва становив майже 7 млн. гривень. Значне погіршення стану галузі народних художніх промислів відбулося після приватизації підприємств, які входили до Укрхудожпрому. Зокрема припинили виробництво художньої продукції відомі осередки народних художніх промислів, розташовані у Богуславі, Василькові, Глинянах, Дігтярях, Клембівці, Лубнах, Хотині, Решетилівці, Івано-Франківську, Переяславі-Хмельницькому, Коломиї, Береговому та інші. Зруйнована матеріально-технічна база підприємств народних художніх промислів. Це призвело до припинення підготовки фахівців у 117 початкових спеціалізованих навчальних закладах, майже повного зникнення шкіл майстерності. Переважна більшість майстрів народних художніх промислів на даний час позбавлена робочих місць і соціального захисту, пенсійного забезпечення, можливості передачі унікальних художніх традицій молодому поколінню. Втрачені ринки збуту художніх виробів. Набирає сили негативна тенденція витіснення автентичних творів народного мистецтва стилізованими, низькопробними виробами, далекими від народної традиції, що спричиняє загрозу зникнення галузі народних художніх промислів» [233].

Подібна ситуація склалася не лише в Україні. Так, у сусідній Польщі, Литві та Німеччині також констатують зникнення професій народних художніх промислів, таких як ковальство, різьбярство, горчарство, гутництво, ткацтво й інших, та причинами цього називають:

- технологічний розвиток, що призводить до заміни ручної роботи, оригінальних виробів із дорожчої сировини продукцією машинного виробництва з дешевших матеріалів, але гіршої якості;

- попит на дешеву продукцію, що спричиняє наповнення ринку закордонними виробами, масово виробленими дешевою робочою силою, головним чином з азіатських ринків;

- простий доступ до дешевших товарів і послуг за кордоном, особливо в прикордонних регіонах (наприклад, користування послугами і

придбання продуктів ремісництва з Польщі людьми, які живуть у прикордонних районах Німеччини);

- відсутність інтересу молоді до навчання і роботи у професіях народних художніх промислів, що спричинено несприятливим іміджем ремісництва – виготовлення виробів народних художніх промислів сприймається як застаріле, важке і збиткове;

- недостатня популяризація народних художніх промислів і переваги бути підмайстром і майстром;

- вимирання досвідчених майстрів, які можуть передати навички підростаючому поколінню;

- відхід молоді від родинних ремісничих традицій, які передаються з покоління в покоління;

- відсутність узгоджених дій у системі освіти, які б сприяли освіті послідовників та заохоченню до традиційних ремісничих професій;

- недостатнє використання місцевими органами влади традиційних професій як основи розвитку туризму в сільській місцевості;

- занепад багатьох великих підприємств, які забезпечували роботою майстрів народних художніх промислів (наприклад, склозаводи, текстильні фабрики, цегляні заводи, плиткові заводи, заклади, які виготовляють керамічні вироби);

- демографічні проблеми, щоразу менше молодих людей виходять на ринок праці [394].

Таким чином, тенденції, які склалися з розвитком народних художніх промислів на початку ХХІ століття, характерні для більшості європейських держав.

14 лютого 1992 р. було прийнято «Основи законодавства України про культуру». У цьому документі наголошувалося на необхідності виникнення, поширення, збереження та використання культурних цінностей, на забезпеченні суверенних прав України у сфері культури, відродженні та розвитку культури

української нації та культур національних меншин, які проживають на території України, забезпеченні свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості. Законом доведено принцип культурної політики в Україні. Він проголошує визнання культури як одного з головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України [Основи законодавства України про культуру : Закон України від 14.02.1992 р. № 2117-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 1. Ст. 294].

Попри всі труднощі, система ПТО продовжувала роботу. Профтехучилища, які традиційно масово готували фахівців народних художніх промислів і ремесел, переформовувалися в художні ПТУ та ліцеї. З 1992 року створювалися вищі художні ПТУ з метою ступеневої підготовки робітників високої кваліфікації для потреб народного господарства.

Створювалися також комплекси закладів освіти, які забезпечували ступеневу та багаторівневу підготовку фахівців. Так, у 1994 році Косівський коледж прикладного та декоративного мистецтва увійшов до єдиного комплексу закладів мистецької освіти під егідою Львівської академії мистецтв, за прикладом якої об'єднав навколо себе в мистецький комплекс художні школи, мистецькі класи, професійно-технічні училища – всього 18 закладів освіти мистецького спрямування [143].

У навчальні плани з художніх народних промислів і ремесел було введено навчальний курс із питань розвитку та функціонування малих підприємств, організації індивідуальної трудової діяльності. Профтехучилища художнього профілю забезпечувалися необхідною навчально-методичною документацією і літературою. Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю розробляли стосовно конкретного виду народного мистецтва, традицій українського народу, регіональних особливостей виготовлення чи оздоблення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

3 листопада 1993 р. затверджено Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), яка визначила пріоритети розвитку освіти в Україні на найближчі роки. Програма мала забезпечити безперервне навчання та виховання для духовного розвитку особистості, створити підґрунтя для інтелектуального та культурного надбання нації [80]. Таким чином формувалася правова основа для розвитку національної культури молоді в системі освіти України.

30 червня 1994 р. відбулася Перша Всеукраїнська педагогічна рада працівників освіти, на якій було ухвалено «Концепцію національного виховання» [137] – документ, у якому зазначено завдання виховання національно свідомої молоді на межі переходу України від соціалістичних відносин до ринкових, національного відродження українського народу. Такі важливі принципи національного виховання, як народність, природо- і культуровідповідність, гуманізація, демократизація, безперервність виховання, етнізація, диференціація та індивідуалізація виховного процесу, послідовність, систематичність і варіативність форм і методів виховання, свідомість, активність, самодіяльність і творча ініціатива учнівської молоді, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів, зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу та продуктивною працею, інтегративність відіграли велике значення в оновленні змісту професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

28 липня 1994 р. Указом Президента України за ініціативи творчих спілок було створено Благодійний «Фонд сприяння розвитку мистецтв України». Метою Фонду стала популяризація досягнень українських талантів у сфері культури та мистецтва, підтримка закладів, підприємств і організацій культури в умовах ринкової економіки, сприяння соціальному захисту творчих працівників і створенню організаційних та економічних норм для розвитку культурно-мистецьких процесів, формування мистецького ринку в Україні [356]. Діяльність Фонду полягала в організації та проведенні художніх виставок,

організації арт-подорожей на міжнародні мистецькі фестивалі Європи та України, підтримці та допомозі у відновленні роботи галерей м. Києва з європейським мистецьким світом, інформаційній підтримці галерей, арт-фестивалів, організації та проведенні прес-конференцій, арт-лекцій, семінарів, майстер-класів, репетицій, концертів, наданні консультаційної підтримки в отриманні українських і європейських грантів [356].

У 1996 р. було розроблено і схвалено «Основні напрями реформування професійно-технічної освіти» [251]. Пропонувалося здійснювати реформи в таких напрямках:

- «1. Оновлення змісту професійно-технічної освіти, визначення державних вимог щодо її якості й обсягу на рівні світових досягнень науки, техніки, технологій і передового досвіду.
2. Оптимізація мережі професійно-технічних закладів освіти та структури підготовки фахівців.
3. Удосконалення і демократизація форм управління професійно-технічною освітою.
4. Створення правової бази взаємовідносин професійно-технічних закладів освіти та замовників підготовки робітничих кадрів.
5. Розвиток професійно-технічних закладів освіти різних типів.
6. Участь професійно-технічних закладів освіти у реалізації Державної програми зайнятості населення.
7. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення потреб професійно-технічної освіти.
8. Кадрове забезпечення професійно-технічної освіти.
9. Наукове забезпечення професійно-технічної освіти.
10. Створення правової бази професійно-технічної освіти» [251].

20 січня 1998 р. Кабінет Міністрів України затвердив Положення про ступеневу освіту в Україні [236]. Згідно з цим документом, на кожному ступені навчально-виховного процесу розширювався комплекс освітніх можливостей у

контексті задоволення культурно-освітніх потреб як суспільства, так і окремих особистостей, підвищення гнучкості загальноосвітніх, професійних і наукових напрямів підготовки спеціалістів, підвищення соціального статусу знань і соціального захисту молодих фахівців в умовах соціально-економічних змін у суспільстві та на ринку праці, зростання ролі фундаментальних знань та інтеграції держави до світової освітньої системи. Положення регламентувало існування трьох ступенів: освітнього (включаючи початкову загальну середню освіту, основну загальну середню освіту, повну загальну середню освіту, базову вищу освіту та вищу освіту); фахового (включаючи робітників, молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів); наукового (включаючи магістрів, докторів філософії, кандидатів наук, докторів наук) [236].

На законодавчому рівні обґрунтовано визначення допрофесійної підготовки, яка здійснювалася в ПТНЗ художнього профілю, а також з'ясовано зміст понять «професійно-технічна освіта», «професійно-технічне навчання», «післядипломна освіта» [256].

3 червня 1999 р. було затверджено Положення про ступеневу професійно-технічну освіту [238]. Відповідно до статті 13 Закону України «Про професійно-технічну освіту» [256], була встановлена триступенева професійно-художня освіта і трирівнева атестація ПТНЗ художньої спеціалізації.

Ступенева система навчання зумовила впровадження нових підходів до оцінювання результатів художньої діяльності учнів. Рейтингове оцінювання на основі суми балів стало одним із найперспективніших шляхів оцінювання здобутих учнями знань і пройшло апробацію у ПТНЗ. Оцінюючи рівень професійних навичок майбутніх фахівців художніх промислів, викладачі мали враховувати їхні творчі здібності, а також знання термінології з таких предметів, як рисунок, живопис, композиція, скульптура.

Ступенева система підготовки фахівців у галузі художньої промисловості була остаточно впроваджена наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Для неї було характерне підвищення рівня кваліфікації впродовж навчання в умовах професійно-

технічного або вищого професійного училища. Як приклад можна навести тематичні атестації та виробничі практики учнівської молоді, розподілені на півріччя, та курси.

У 1998 р. було створено «Тимчасовий державний перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» [240], де представлена значна кількість професій народних художніх промислів (Додаток А). Так, у розділі 35 «Професії виробництва художніх і ювелірних виробів» представлено такі професії: виробник художніх виробів з металу (спеціалізації: виробник художніх виробів з металу, формувальник художнього лиття, ливарник художніх виробів, чеканник), виробник художніх виробів з дерева (спеціалізації: виробник художніх виробів з дерева, виробник художніх виробів з берести, виробник художніх виробів з лози, різальник по дереву і бересті, випалювач по дереву, фанерувальник художніх виробів з дерева, виробник декоративних елементів меблів), реставратор тканин, гобеленів і килимів (спеціалізації: килимарниця, ткач ручного ткацтва), виробник художніх виробів з каменю (спеціалізації: різальник по каменю, токар по каменю, карбувальник скульптурного виробництва, карбувальник художніх виробів), виробник художніх виробів з кераміки (спеціалізації: виробник художніх виробів з кераміки, гончар), виробник виробів із кістки і рогу (спеціалізації: різальник по дереву і кістці, оброблювальник виробів з кістки і рогу), художник (спеціалізації: живописець, художник декоративного розмалювання по металу, художник мініатюрного живопису, художник розмальовування по дереву, художник розпису по емалі, ґрунтувальник полотна та картону, художніх полотен) та ін. Серед професій швейного виробництва (розділ 30) визначено такі: майстер по виготовленню художніх виробів (спеціалізації: вишивальниця, мереживниця, квіткарка), пошивник шкіргалантерейних виробів (спеціалізація – виготівник художніх виробів із шкіри) [240].

Тенденції розвитку українського суспільства на початку ХХІ ст., глобалізаційні й інтеграційні процеси зумовили необхідність докорінних змін у ПТО художнього спрямування. Слід зауважити, що до цього часу було сформовано мережу ПТНЗ художнього напрямку підготовки (Додаток Б), яка обіймала сукупність професійних художніх ліцеїв, художніх професійно-технічних училищ, вищих художніх професійних училищ і вищих художніх професійно-технічних училищ [256].

Як свідчить офіційна статистика, з 2000 р. обсяги підготовки фахівців для народних художніх промислів істотно зменшилися. Це зумовлено тим, що підприємства, які входили до концерну «Українські художні промисли», як уже зазначалося, почали приватизовуватися та перепрофільовуватися. Внаслідок цього зникла можливість проводити виробничу практику на їх основі та працевлаштовувати випускників. Особливо це вплинуло на підготовку фахівців за напрямами вишивання, килимарства, гончарства та різьблення по дереву. Водночас спостерігалось зростання обсягів підготовки майстрів за іншими професійними спеціальностями, серед яких слід виділити реставрацію декоративно-художнього фарбування, реставрацію декоративного штукатурного та ліпного виробництва, монтування ювелірних виробів, виробництво дерев'яних художніх виробів і декорування вітрин.

Зазначимо, що окремі народні художні промисли, які у ХХІ ст. стали масовими професіями, багато втратили, а саме: погіршилася якість продукції, що виготовлялася, а також рівень професійної підготовки фахівців народних художніх промислів і ремесел.

Загалом початок ХХІ століття характеризується занепадом народних художніх промислів. Як зазначає Т. Шлепакова, «на середину 2010-х в Україні зупинилося 95% підприємств народних художніх промислів, яких до 1991 року в нашій країні діяло більш ніж 350. У мистецьких осередках було зруйновано матеріально-технічну, сировинну базу, припинено підготовку фахівців у спеціалізованих навчальних закладах, майже зникли школи майстерності й

мистецькі династії. Крім того, було втрачено традиційні ринки збуту готової продукції та зруйновано фірмову торгівлю. Майстри на той момент позбулися своїх робочих місць і соціального захисту. Фактично відбулося роздержавлення галузі, а виживання народних ремесел стало майже виключно справою майстрів – носіїв та знавців унікальних технологій і технік виробництва» [370, с. 4–5].

У 2000 р. була розроблена «Концепція професійно-художньої освіти», яка мала сприяти покращенню професійної підготовки фахівців народних художніх промислів і ремесел. Основні принципи концепції полягали в оновленні підходів до розвитку системи неперервної професійно-художньої освіти в Україні, підвищення її престижності як основної складової культурного розвитку людини, суспільства тощо [282].

З часу затвердження Міністерством освіти і науки України «Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти» (2000 р.) почали відбуватися важливі зміни в роботі вищих художніх професійних училищ [235]. Вищі художні професійні училища (ВХПУ), які отримали статус ПТНЗ третього атестаційного рівня, мали можливість здійснювати підготовку робітників високої кваліфікації з технологічно складних професій і спеціальностей або робітників, робота яких визначалася складною організацією праці. Акредитовані ВХПУ отримали також змогу присвоювати випускникам училищ кваліфікацію «молодший спеціаліст» [235].

Так, у 2000 р. Чернівецьке вище художнє професійно-технічне училище № 5 отримало ліцензію на право провадження освітньої діяльності, пов'язаної з наданням вищої освіти на рівні кваліфікаційних вимог до молодшого спеціаліста зі спеціальності «Технологія деревообробки», а у 2001 р. – зі спеціальності «Дизайн». Кращі випускники, здобувши робітничу професію столяра та виконавця художньо-оформлювальних робіт (живописця), продовжують навчання на третьому ступені та здобувають кваліфікацію молодшого спеціаліста за зазначеними спеціальностями. Випускники III ступеня, котрі здобули кваліфікацію молодшого спеціаліста, продовжують

навчання та здобувають вищий освітньо-кваліфікаційний рівень за спеціальностями «Технологія деревообробки» і «Дизайн» у закладах вищої освіти III–IV акредитаційний рівнів, як правило, за скороченим терміном навчання. Окрім цього, училище здійснює підготовку та перепідготовку вивільненого населення за державні кошти на замовлення Державної служби зайнятості.

Швидкий розвиток українського суспільства на початку нового тисячоліття, процеси глобалізації й інтеграції дали поштовх докорінним змінам у професійно-художній освіті. Особливо це стосується підготовки кадрів для підприємств художніх промислів і ремесел, зорієнтованих на художньо-промислові види діяльності, що потребує не лише професіоналізму на рівні майстра, творця, виконавця унікальних виробів народного мистецтва, а й високого освітньо-культурного, морального та духовного розвитку. Педагогічні колективи ПТНЗ художнього профілю скеровували свої сили на піднесення соціального партнерства, оновлення змісту освіти, впроваджували в навчально-виробничий процес новітні технології, створювали підручники нового типу, удосконалювали матеріально-технічну базу, комп'ютеризували навчальні заклади, впроваджували Інтернет-технології у навчально-виховний процес тощо.

У 2001 р. у ПТО було запроваджено 12-бальну систему оцінювання знань і професійно-навчальних здобутків [230]. Нововведення мало на меті сприяння впровадженню особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки та навчання майбутніх фахівців у галузі художніх промислів і ремесел, підвищенню рівня й об'єктивності оцінювання теоретичних знань і практичних навичок учнів, розвитку культурно-естетичного, технічно-економічного, екологічного мислення, формуванню особистості, здатної до плідної співпраці у виробничому колективі.

З метою підвищення якості підготовки робітничих кадрів для підприємств художньої галузі діяльність педагогічних колективів ПТНЗ художнього

профілю підготовки спрямовується на створення належних умов навчання учнів, впровадження в навчально-виробничий процес інноваційних методик і засобів навчання, формування підприємницького мислення і навичок поведінки в новому економічному середовищі тощо.

З метою подальшого розвитку професійно-технічної освіти, підвищення її ролі та місця в суспільстві у 2002 р. було розроблено «Державний стандарт професійно-технічної освіти», який встановлював «державні вимоги до змісту професійно-технічної освіти, рівня професійної кваліфікації випускників професійно-технічних навчальних закладів, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників до зазначених закладів» [232]. У Державному стандарті професійно-технічної освіти були визначені:

- освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника професійно-технічного навчального закладу;
- типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників;
- типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання і виробничої практики, передбачені типовим навчальним планом;
- система контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів та критерії кваліфікаційної атестації випускників;
- перелік основних обов'язкових засобів навчання.

У 2003 році посилилася увага держави до вирішення питань із підготовки висококваліфікованих робітників з урахуванням динамічних змін на ринку праці. На виконання постанови Верховної Ради від 03.04.2003 р. № 699 «Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні» [259], прийнятої за результатами «Дня Уряду», було внесено зміни і доповнення до Закону України «Про професійно-технічну освіту» та інших законодавчих актів, які стосуються ПТО.

Налагоджувалося співробітництво з роботодавцями та соціальними партнерами. Роботодавцем і споживачем послуг і товарів в умовах ринкової економіки цінується праця молодого фахівця, а не база засвоєних ним

теоретичних знань. Однак нині відсутня система розподілу та працевлаштування випускників ПТНЗ, керівники приватних підприємств висувають високі вимоги не лише до рівня освіти, а й до особистісних, ділових, етичних якостей фахівців, яких приймають на роботу. Тому знання й уміння, звичайно, дуже важливі, однак основним результатом має стати здатність ефективно здійснювати професійну діяльність, тобто професійна компетентність випускника.

Низка професійних художніх училищ перетворилися у професійні художні ліцеї. Так, у березні 2003 р., згідно з рішенням Міністерства освіти і науки України, Львівське вище професійне художнє училище реорганізовано у професійний художній ліцей. У 2004 році Міністерством освіти і науки України Стрийському вищому художньому професійному училищу був присвоєний статус Стрийського професійного художнього ліцею [61; 399].

Для вдосконалення навчального процесу велике значення мали тематичні роботи учнів із виробничого і теоретичного навчання. З метою організації цієї роботи створювалася художня рада закладу, до складу якої входили директор ліцею, викладачі спеціальних дисциплін, методисти, майстри виробничого навчання, які й оцінювали роботи учнів. Такий перегляд мав багато позитивного, зокрема учні відповідальніше ставилися до якісного виконання програмних завдань із виробничого і теоретичного навчання, а майстри виробничого навчання і викладачі бачили результат не лише своєї роботи, а й своїх колег, обмінювалися педагогічним і професійним досвідом. Майстри виробничого навчання, викладачі й учні ліцею брали участь у виставках, які часто проводилися на територіях Львівської та Івано-Франківської областей, зокрема у виставкових залах Львова, Дрогобича, Трускавця, Стрия та Долини, а також у святах ремесел у Шевченківському гаю м. Львова. Представлені на виставках роботи часто вирізнялися з-поміж інших власним настроєм, своєрідним баченням світу. Це були оригінальні та неповторні зразки різьблених робіт. А зразки студійних робіт були виконані в техніці вишивки,

ткацтва, кераміки, художньої обробки шкіри, соломоплетіння та бісеру, петриківського розпису, графіки, ковальства та лозоплетіння. У грудні 2004 р. у м. Черкаси був проведений всеукраїнський конкурс фахової майстерності серед учнів ПТНЗ із професії «Художник розмалювання по дереву», де Стрийський професійний художній ліцей здобув 2 місце. У 2005 р. був проведений всеукраїнський конкурс фахової майстерності учнів ПТНЗ з професії «Різьбяр по дереву та бересті» [325].

У 2006 р. Стрийський професійний художній ліцей Львівської області було знову перейменовано у Стрийське вище художнє професійне училище [61; 405].

Важливою віхою у розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів стало прийняття Закону України «Про народні художні промисли» (2004 р.). Цей Закон регулює правові, організаційні й економічні відносини у галузі народних художніх промислів, визначає статус суб'єктів народних художніх промислів, засади їх діяльності та спрямований на охорону, відродження, збереження та розвиток народних художніх промислів як важливої складової духовної культури українського народу [247].

У концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, схваленій на спільному засіданні колегії Міністерства освіти і науки України та Президії АПН України у 2004 р., визначено положення, які вдосконалювали підготовку фахівців із професій художніх промислів і ремесел відповідно до вимог технологічного розвитку художнього виробництва. У Концепції теоретично обґрунтовано базові підходи до оновлення змісту професійної освіти, впровадження нових форм і методів навчання, управління освітньо-виховною, навчально-виробничою, навчально-методичною, фінансово-економічною та господарською діяльністю професійних навчальних закладів. Значну увагу приділено положенням, у яких обґрунтовано державні стандарти з робітничих професій [139].

У 2004 р. відбулися зміни в Типовій базисній структурі навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ, зокрема художнього профілю. У пояснювальній записці визначено новий термін навчання: півроку, рік і півтора року навчалися абітурієнти з повною загальною середньою освітою; два з половиною роки, три, три з половиною і чотири роки відбувалося навчання з базовою середньою освітою та з отриманням повної загальної середньої освіти; рік, півтора і два роки – без здобуття повної загальної середньої освіти. Типова базисна структура навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах передбачала вивчення предметів гуманітарного та природничо-математичного циклів, здійснення загальнотехнічної, загальнохудожньої професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки [241].

У 2005 р. ухвалено Концепцію державної політики в галузі культури на 2005–2007 рр., метою якої було визначено сприяння культурному розвитку як одного з найголовніших чинників соціально-економічного розвитку України. Концепція окреслила і стан розвитку культури в Україні [244].

Щоб відродити традиційне народне мистецтво та народні художні промисли, покращити дієвість державного управління щодо збереження традиційних осередків народних художніх промислів, створити кращі умови для творчості народних майстрів, а також на підтримку ініціативи Національної ради з питань культури і духовності Президент України підписав Указ від 6 червня 2006 р. «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» [243], який зобов'язував центральну та місцеву владу здійснити заходи з відродження національних художніх центрів і центрів народних промислів, зокрема у містах Богуславі, Косові, селищах Опішні, Петриківці, Решетилівці, селах Глинянах, Діхтярях, Клембівці, Яворові та ін. Кращим молодим майстрам передбачалось надавати щорічні гранти Президента України. Також уряд разом із міською владою мали вирішити питання про створення у м. Києві Всеукраїнського науково-

інформаційного центру з питань розвитку традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів. Уряд зобов'язано здійснити заходи з відновлення традиційних ринків збуту виробів народних промислів. З 2007 р. передбачалося видання книжкової серії «Скарби народного мистецтва». На жаль, далеко не всі з цих заходів були реалізовані в повному обсязі.

З метою збереження оригінальності й унікальності народних промислів України, їх охорони та швидкого розвитку Кабінетом Міністрів України 15 червня 2006 р. схвалено Концепцію Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки [260], яка передбачала головні шляхи вирішення проблеми занепаду народних художніх промислів в Україні, надання державної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності в галузі народних художніх промислів, відродження матеріально-технічної бази наявних і будівництво нових підприємств народних художніх промислів, покращення нових технологій виробництва. Втілення положень Концепції надавало умови для відродження традицій і народних художніх промислів, культурного розвитку України та духовного збагачення українського народу. У Концепції зазначається, що «відродження і розвиток системи професійно-технічної освіти в галузі народних художніх промислів стане важливим чинником естетичного виховання та навчання дітей і молоді» [260].

У вересні 2006 р., згідно з Положенням, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 419 від 30.05.2006 р., було введено оновлені підходи до планування, організації й обліку діяльності професійного навчання, порядку проведення поточного, тематичного, проміжного і вихідного контролю рівня знань, умінь і навичок учнів, слухачів, їх кваліфікацій та атестації в навчально-виробничому процесі у ПТНЗ [224].

Підготовка фахівців народних художніх промислів і ремесел почала здійснюватися не лише у спеціалізованих ПТНЗ художнього профілю, а й у навчальних науково-виробничих комплексах.

У 2006 р. було розпочато важливу роботу щодо розроблення та впровадження державних стандартів ПТО, зокрема з професій художніх промислів і ремесел, до якої долучалися педагогічні працівники ПТНЗ. Стандарти передбачали здійснення професійної підготовки учнів і дорослих, використання в навчально-виховному процесі комп'ютерної техніки, нових форм і методів, передових методик навчання, залучення педагогічних працівників та учнів до дослідно-експериментальної, етнографічно-пошукової, конкурсної та виставкової діяльності, художньої творчості. ДСПТО розроблялися на модульно-компетентнісній основі, згідно з якою зміст навчання спрямований на набуття знань, умінь і навичок, необхідних для забезпечення здатності до професійної діяльності. Особливостями розробки стандартів на компетентнісній основі є: відсутність типових навчальних планів і типових навчальних програм із навчальних предметів, виробничого навчання; визначення переліку навчальних предметів навчальними закладами спільно з роботодавцями; розроблення робочих навчальних програм навчальним закладом спільно з підприємствами-замовниками робітничих кадрів і погодження з регіональними органами освіти; поділ навчального матеріалу на модулі [212]. Однак як зразок у ДСП(ПТ)О все ж пропонуються типові навчальні плани підготовки кваліфікованих робітників і типові навчальні програми (Додаток В). Про цьому «типова програма підготовки кваліфікованих робітників для кожної професійної кваліфікації визначає перелік навчальних модулів, перелік та зміст професійних компетентностей. Типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників для кожної професійної кваліфікації включає розподіл навчального навантаження між загальнопрофесійною, професійно-теоретичною та професійно-практичною підготовкою; консультації; кваліфікаційну атестацію. У типовому навчальному плані визначено загальну кількість годин для оволодіння професійною кваліфікацією та розподіл годин між навчальними модулями. Робочі навчальні плани та програми для підготовки кваліфікованих робітників розробляються закладами

професійної (професійно-технічної) освіти за погодженням з роботодавцями та органами управління освітою на основі типових навчальних планів та типових навчальних програм» [235].

Розроблення та впровадження цих документів викликали ґрунтовне обговорення в наукових і педагогічних колах, яке охоплювало питання про зміст і структуру стандартів. Втілюючи ідею стандартизації, держава переслідувала мету забезпечити єдину державну політику в галузі підготовки висококваліфікованих фахівців художньої промисловості та ремісництва, підвищити якість освіти шляхом регламентування вимог до підсумкових іспитів і впорядкувати систему контролю у сфері ефективної діяльності ПТНЗ художнього профілю.

Першим серед професій народних художніх промислів був затверджений Державний стандарт професійно-технічної освіти «Ткач ручного художнього ткацтва» (2006 р.) [98].

Пізніше для сфери народних художніх промислів було розроблено ДСПТО з професій «Виробник художніх виробів з металу» (2012 р.), «Коваль на молотах і пресах» (2013 р.), «Маляр з оброблення декорацій» (2013 р.), «Виробник художніх виробів з кераміки» (2014 р.), «Виробник художніх виробів з лози» (2014 р.), «Художник розмалювання по дереву» (2014 р.), «Виконавець художньо-оформлювальних робіт» (2014 р.), «Вітражник» (2014 р.), «Реставратор декоративно-художніх фарбувань» (2014 р.), «Реставратор пам'яток дерев'яної архітектури» (2014 р.), «Виробник художніх виробів з дерева» (2015 р.), «Вишивальник» (2015 р.), «Живописець» (2015 р.), «Коваль ручного кування» (2015 р.), «Реставратор декоративних штукатурок і ліпних виробів» (2015 р.), «Різьбяр по дереву та бересту» (2015 р.), «Кушнір-розкрійник» (2016 р.), «Виробник художніх виробів з дерева» (2017 р.), «Виробник художніх виробів з кераміки» (2017 р.), «Вишивальник» (2017 р.), «Реставратор декоративно-художніх фарбувань» (2017 р.), «Ткач ручного художнього ткацтва» (2017 р.), «Килимар» (2019 р.), «Різьбяр по дереву і

бересті» (2019 р.), «Реставратор пам'яток дерев'яної архітектури» (2019 р.) [212].

23 травня 2007 р. було затверджено «Державну програму збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року» [233]. Основними завданнями Програми є: вивчення проблемних питань у галузі народних художніх промислів у кожному регіоні та визначення шляхів їх вирішення; розвиток нормативно-правової бази з питань збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів; фінансове та матеріально-технічне забезпечення розвитку галузі народних художніх промислів; збереження усталених осередків народних художніх промислів, а також їх сировинної бази; відновлення ринків збуту художніх виробів; створення умов для продуктивної роботи майстрів народних художніх промислів; відновлення системи ПТО у галузі народних художніх промислів. Це дасть змогу: зберегти, відродити та забезпечити подальший розвиток традиційних народних художніх промислів, що сприятиме підвищенню рівня духовності суспільства; удосконалити нормативно-правову базу з питань збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів; відновити систему ПТО у галузі народних художніх промислів, що стане важливим фактором естетичного виховання та навчання дітей і молоді; відродити близько 30 осередків народних художніх промислів, зокрема у таких видах виробництва, як художня кераміка, гончарство, художнє ткацтво, художня обробка дерева, художня обробка каменю, декоративний розпис, художнє плетіння з рослинних матеріалів; забезпечити прибутковість галузі народних художніх промислів та збільшити обсяг експорту художніх виробів; створити майже 30 тис. нових робочих місць (переважно в регіонах з високим рівнем безробіття), у тому числі 25 тис. – у сільській місцевості; підвищити рівень працевлаштування людей з обмеженими фізичними можливостями, які зможуть працювати в домашніх умовах; забезпечити ефективну координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування,

наукових установ, а також громадських організацій щодо збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів [233].

Позитивні зміни у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів сприяли збільшенню набору учнів у художніх ПТНЗ у наступні роки. Наприклад, у Чернівецькому вищому художньому професійно-технічному училищі № 5 у 2007/2008 н. р. при плані державного замовлення 180 учнів прийнято на навчання для здобування робітничої професії 180 учнів, а також 28 випускників II ступеня продовжили навчання у групах ВПУ; у 2008/2009 н. р. при плані державного замовлення 210 учнів прийнято 226 учнів на робітничу професію та 33 учні у групи ВПУ; у 2009–2010 навчальному році при плані 180 учнів прийнято 191 учня. Збільшення кількості зарахованих учнів здійснено згідно з доведеним управлінням освіти і науки Чернівецької ОДА додатковим планом набору. Водночас доводиться констатувати втрати контингенту. Упродовж трьох років зі складу учнів училища відраховано: у 2007 році – 22 учні (5,2 %); у 2008 році – 11 учнів (2,7 %); у 2009 році – 21 учень (4,2 %) [112]. Основними причинами відрахування учнів з училища є: власне бажання, за сімейними обставинами, невиконання вимог навчального плану та навчальної програми. У середньому відрахування складають 4,0%. Проте це можна вважати певним чином типовим явищем для будь-якого закладу освіти.

У 2007 р. в Чернівецькому ВХПТУ № 5 випущено 182 учні з числа прийнятих за державним замовленням, із них працевлаштовано 174 випускники, в тому числі 32 продовжили навчання у вищих навчальних закладах. У 2008 р. з числа прийнятих за державним замовленням випуск склав 155 учнів, працевлаштовано 144 випускники, у тому числі 38 продовжили навчання у вищій школі. У 2009 р. випуск склав 174 учні з числа прийнятих за державним замовленням, із них працевлаштовано 133 учні та 4 поступили на навчання у ВНЗ [112].

11 вересня 2007 р. постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державний перелік професій із підготовки кваліфікованих

робітників у професійно-технічних навчальних закладах [231], у якому також визначено можливі угруповання технологічно суміжних професій (Додаток Ж). Із професій для галузі народних художніх промислів до нього включено: виробник художніх виробів з дерева та подібних матеріалів (рослинного, тваринного походження), виробник художніх виробів з бересту, виробник художніх виробів з бурштину, виробник художніх виробів з дерева, виробник художніх виробів з кераміки, виробник художніх виробів з металу, виробник художніх виробів з бурштину, виробник художніх виробів з шкіри, виробник художніх виробів з лози, випалювач по дереву, художник декоративного розмалювання, художник мініатюрного живопису, художник розмалювання по дереву, художник розмалювання по емалі, оброблювач художніх виробів з дерева та подібних матеріалів, оброблювач виробів з бурштину, оброблювач виробів з кістки та рогу, оброблювач художніх виробів з дерева та пап'є-маше, різьбяр (виробництво художніх виробів), різьбяр по дереву та бересту, різьбяр по кості та рогу, різьбяр по каменю, виробник виробів з тканини з художнім розмалюванням, в'язальниця трикотажних виробів та полотна, килимарниця, мереживниця, пресувальник сировини та волокна, прядильник, розмалювальник тканин, сортувальник немитої вовни, сортувальник сировини та волокна, стригаль ворсу, ткач ручного художнього ткацтва, вишивальниця, сортувальник шкіряно-хутряної сировини, розмалювальник виробів із шкіри, вишивальник на шкірі та хутрі, відпальник виробів, випалювач (виробництво художніх виробів), карбувальник художніх виробів, реставратор художніх виробів та декоративних предметів [231].

Указом Президента України № 244 від 20 березня 2008 р. «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» випускникам ПТНЗ художнього профілю було надано можливість долучилися до зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень із загальноосвітніх предметів, що дозволяло їм продовжувати освіту у вищій школі.

9 вересня 2009 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено План заходів з розвитку ремісничої діяльності на період до 2015 року, в якому було передбачено:

«— розроблення проекту Закону України «Про ремісничу діяльність», очікуваними результатами втілення якого серед інших стали визначення критеріїв віднесення професії до ремісничої та шляхів професійної освіти й атестації ремісників;

— розроблення актів Кабінету Міністрів України про затвердження переліку ремісничих професій;

— розроблення і затвердження зразка диплома ремісника;

— організація професійної освіти ремісників з метою підготовки кваліфікованих кадрів: розроблення моделі початкової та середньої професійної освіти ремісників та її запровадження, створення системи підготовки ремісничих кадрів за схемою «учень – підмайстер – майстер», формування мережі професійних освітніх установ для підготовки ремісників та їх технічне оснащення;

— формування інфраструктури підтримки ремісництва (гільдії ремісників, центри ремесел);

— проведення щорічних конкурсів серед суб'єктів ремісництва, проведення виставок-ярмарків ремісничих товарів, виготовлення каталогів ремісничих виробів та ін.» [234].

Заклади професійної художньої освіти розпочали налагоджувати співпрацю з міжнародними партнерами. Наприклад, із 2009 р. у Львівському ВПХУ, яке проводить підготовку кваліфікованих робітників на II та III ступенях навчання на двох відділеннях (будівельно-реставраційному та художньому), почав діяти німецько-український модельний проект, що підтримується Фондом імені Ебергарда Шьока [108].

На початку XX ст. нагальною потребою був пошук активної співпраці з роботодавцями, яка є важливою умовою професійної підготовки майбутніх

фахівців. Позитивним є те, що у Чернівецькому ВХПТУ № 5 формування учнівського складу відбувається на підставі укладених договорів із підприємствами м. Чернівці й області, в тому числі з ВАТ «Чернівецька меблева фабрика», ТзОВ «Меблі ТОКАБО», спільним українсько-французьким підприємством ТзОВ «БФБ», ПП «Ілько Т. В.», ВАТ «ПМК-76», КВК «Ірбіс», ТзОВ «Поліграф-Сервіс», ТФ «Буковина-АРТ» та іншими [112]. Однак ці процеси були ініційовані переважно самим керівництвом і педагогічними працівниками професійних закладів освіти, не було чітко визначеної та законодавчо затвердженої державної політики в цьому питанні, тому співпраця з роботодавцями була недостатньою як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні.

Статистичні дані МОН України свідчать, що у 2000 р. функціонувало 14 ПТНЗ художнього профілю різних рівнів, а у 2010 р. їх залишилося 12 [270]. Це спричинило скорочення переліку художніх професій, якими може оволодіти учнівська молодь. Переважно ПТНЗ художнього профілю майбутнім фахівцям художніх промислів і ремесел надавали підготовку з однієї або двох професій, і лише у Стрийському вищому художньому професійному училищі підготовка відбувалася з семи професій.

Скорочення переліку художніх професій зумовлене занепадом народних художніх промислів у більшості регіонів України. З метою запобігти цьому Кабінет Міністрів України розпорядженням «Про впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів» ініціював створення кластеру народних художніх промислів «Сузір'я» в Івано-Франківській області як базовій для впровадження кластерної моделі розвитку таких промислів із наступним поширенням досвіду створення кластерів в інших регіонах України [229]. Так, у 2010 р. розвивали свою діяльність 7 кластерів у різних регіонах України, серед яких у Західній Україні: кластер «Сузір'я» (Івано-Франківська обл.), який об'єднав на території області окремих народних майстрів ліжникарства та стимулює розвиток цього промислу; кластер сільського

туризму «Оберіг» (с. Гриців, Хмельницька обл.), який пропонує програми зеленого туризму, екскурсії до музею художнього училища, де репрезентовані праці народних майстрів, однак виробничої діяльності народних ремесел кластер не передбачає, а також міжрегіональний кластер народних текстильних промислів «Екологічний ракурс» (м. Глиняни, Львівська обл.; с. Яворів, Івано-Франківська обл.; м. Богуслав, Київська обл.; м. Решетилівка (Полтавська обл.), завданням якого є «комплексне використання потенціалу текстильних ремесел для забезпечення регіонального розвитку та формування конкурентних переваг територій і відродження виробництва виробів текстильних ремесел, суміжних галузей, активізація освітньої та туристичної діяльності» [186, с. 223–224].

8 вересня 2010 р. розпорядженням Кабінету Міністрів була схвалена Концепція Закону України «Про ремісничу діяльність», метою якої було «визначення шляхів законодавчого врегулювання правових, економічних, соціальних та організаційних відносин у сфері ремісничої діяльності як складової малого підприємництва, що сприятиме відновленню старовинних та освоєнню новітніх технологій виробничих процесів, збереженню і розвитку національних культурних та виробничих традицій, підвищенню рівня зайнятості населення» [261].

Реалізація Закону України «Про ремісничу діяльність», згідно з цією Концепцією, мала сприяти:

- «визначенню переліку ремісничих професій;
- збереженню, подальшому розвитку та підвищенню престижу ремісничої діяльності;
- формуванню в суспільній свідомості образу ремісника як вітчизняного виробника товарів та послуг, який зберігає та розвиває національні культурні та виробничі традиції;
- підвищенню ролі професійно-технічної освіти в структурі освіти України, попиту на неї серед населення шляхом оновлення її змісту,

впровадження інноваційної складової у навчальний процес професійно-технічних навчальних закладів;

– підвищенню рівня зайнятості населення шляхом розширення сфери застосування праці, підтримки підприємницької діяльності та самозайнятості населення» [261].

Причому розроблення та прийняття Закону України «Про ремісничу діяльність» не передбачало залучення додаткових фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів. Слід зауважити, що цей документ – один із небагатьох, у якому йдеться про ремісничу діяльність як складову малого підприємництва.

Однак ця концепція так і не була реалізована, а проект Закону України «Про ремісничу діяльність» № 4458 від 14.03.2014 р., внесений народним депутатом України А. Денисенком [264], був відхилений за результатами розгляду в першому читанні [58]. Зазначимо, що третій розділ цього проекту Закону був присвячений навчанню, підготовці кадрів і отриманню освіти у сфері ремісничої діяльності, зокрема визначалося, що професійне навчання може забезпечуватися: 1) при отриманні професійної освіти в професійних закладах освіти ремісників, що реалізують професійні ремісничі освітні програми відповідного рівня; 2) при здійсненні професійної підготовки в закладах освіти вищих рівнів: у навчально-виробничих і навчально-курсних комбінатах, навчально-виробничих центрах; школах рідкісних професій і т. ін.; 3) в закладах освіти і підрозділах Ремісничої палати України та регіональних ремісничих палатах України; 4) у порядку індивідуальної підготовки в майстра-ремісника; 5) шляхом додаткової професійної освіти (підвищення кваліфікації та професійна перепідготовка); 6) у професійному навчанні у формі екстернату [264].

У проекті Закону, хоч і недосконалому, на наш погляд, були визначені важливі вимоги до закладів освіти, які готують ремісників: мати атестованих майстрів з відповідного виду (видів) ремісничої професії; мати атестовані

робочі місця для професійного навчання відповідної ремісничої професії або укладені договори з суб'єктами ремісничої діяльності, що мають такі робочі місця; отримати громадську акредитацію Ремісничої палати України або регіональної ремісничої палати України; розробити і затвердити Положення про навчання ремісничої професії. Професійна освіта учнів-ремісників мала охоплювати такі ступені, відповідні рівням освітніх програм: «перший ступінь – початкова професійна освіта, освітні програми якого реалізуються професійними училищами, за результатами підсумкової атестації якої учень-ремісник отримує кваліфікацію «ремісник»; другий ступінь – середня професійна освіта, освітні програми якого реалізуються професійними ліцеями і коледжами, або іншими освітніми установами. Після здачі кваліфікаційного іспиту за підсумками другого ступеня професійного навчання та здобуття відповідного практичного досвіду реміснику може присвоюватися кваліфікація «майстер-ремісник». Отримання кваліфікації «майстер-ремісник» за ремісничим професіями можливе не раніше одного року практичної роботи або подальшого професійного навчання в якості ремісника» [264].

У 2010 р. був ухвалений Закон України «Про культуру» [246], який змінив вимоги Закону України «Основи законодавства України про культуру» (1992 р.) [214], що вже не відповідали тодішнім реаліям.

У Законі сформульоване поняття «національне культурне надбання», що означає сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, які мають важливе історичне значення для формування культури України. Також передбачено збереження культурних цінностей на території України, охорону культурної спадщини, захист історичного середовища. Слід відзначити збереження нематеріальної культурної спадщини, до якої відносяться традиційні народні культури, мови, діалекти, традиції, звичаї й обряди, народні художні промисли та ремесла тощо.

У цей період активно проводилися конкурси професійної майстерності та художньої творчості, науково-практичні конференції, семінари, круглі столи,

навчально-методичні об'єднання; створювалися творчі групи для написання підручників, навчальних посібників, розроблення сучасних методик професійно-художньої освіти, що, безумовно, сприяло вдосконаленню професійної підготовки, творчому розвитку майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Наприклад, Чернівецьке ВХПТУ № 5 щорічно проводить виставки дипломних і творчих робіт учнів у музеях і центрі культури «Вернісаж» м. Чернівці; кращі роботи експонувались у Львові, Києві, Одесі в рамках різних культурно-мистецьких заходів, зокрема на I Всесвітньому конгресі українців, першій Всеукраїнській виставці «Професійно-технічна освіта України на порозі XXI століття». Училище є учасником творчих звітів майстрів мистецтв і художніх колективів Чернівецької області в м. Києві. Регулярно персональні виставки творчих робіт проводять педагоги училища, члени Національної спілки художників України: Ю. Гушкевич, Ю. Твердохліб, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, викладач мозаїки і різьби, Заслужений працівник професійно-технічної освіти В. Явдошняк, член Національної спілки дизайнерів України, Заслужений діяч мистецтв України, викладач історії мистецтв М. Шкрібляк. Такі виставки пройшли в м. Чернівцях та м. Києві, а також у Румунії та Німеччині [112].

У змісті професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ упродовж років були й характерні недоліки, головний із яких – недостатня якість навчально-планової документації. У навчальних планах простежувалося дублювання та певні зміни змісту професійної підготовки у ПТНЗ упродовж років. Так, у навчальних планах із професії «Виробник художніх виробів з кераміки» 3-го розряду за 2009 р. був такий предмет, як «Фізична культура і здоров'я», а у 2014 р. – вже не викладався. У 2009 р. виділялися години на вивчення таких предметів, як «Кольорознавство», «Технічна акварель», а у 2014 р. вказані дисципліни не вивчалися і не надавалася учням можливість їх вільно обирати. Тому загальний обсяг

навчального часу був різний. Так, у 2009 р. він становив 2057 год. за повний курс навчання, у 2014 р. – 1325 год., а у 2017 р. – 1261 год. Отже, можна простежити зменшення кількості годин для вивчення певних дисциплін. Для ілюстрації змін у навчальних планах подаємо навчальні плани підготовки кваліфікованих робітників за 2009 р., 2014 р. та 2017 р. у ПТНЗ за професією «Виробник художніх виробів з кераміки» одного кваліфікаційного рівня (Додаток Д).

Система професійно-технічної освіти, як бачимо, постійно реформується та розвивається. З цією метою здійснено заходи, які сприяють демократизації сучасного суспільства та входженню української освітньої системи до європейської системи освіти. В Україні діє нова парадигма освіти, яка передбачає зміну принципів державної освітньої політики, нормативне налагодження системи освіти, а також зміну напрямів, за якими здійснюється розвиток освіти. Усі зміни відображені в нормативно-правових документах, які визначають напрями розвитку галузі освіти.

Відповідно до загальнодержавних векторів розвитку держави, ЗП(ПТ)О визначають стратегії власного розвитку.

Для прикладу розглянемо програму розвитку Стрийського вищого художнього професійного училища. Важливим показником діяльності закладу є зростання контингенту училища. Незважаючи на несприятливу демографічну ситуацію, училище впродовж багатьох років успішно виконує план державного прийому на навчання. Станом на 01.09.2014 р. у ньому навчалось 732 учні, що є сьомим показником серед 59 ЗП(ПТ)О області. У 2010–2015 рр. значно покращилася матеріально-технічна база училища. У 2014 р. на її розвиток, оснащення майстерень новими інструментами й обладнанням було виділено з власних коштів закладу 140 424 гривень. Це дало можливість забезпечити повне виконання «Положення про навчальні кабінети», «Положення про організацію роботи комплексного методичного забезпечення предметів і професій» та інших нормативних правових актів. Працюючи над питанням неперервної освіти,

колектив училища особливу увагу акцентував на підвищенні якості загальноосвітньої підготовки й участі учнів у ЗНО. Згідно з інформацією Обласного управління професійно-технічної освіти щодо вступу випускників у ЗВО у 2014 р., училище мало другий показник. Про якість професійної підготовки учнів свідчать призові місця на конкурсах професійної майстерності на обласному та міжнародному рівнях.

Маючи певні здобутки в підготовці висококваліфікованих фахівців, педагогічний колектив училища визначає такі завдання:

- впровадження сучасних інноваційних технологій у навчальний процес, збільшення вливання коштів у підготовку фахівців художнього профілю;
- подальше нарощування виробничої бази деревообробного напрямку, оскільки училище потрапило в перелік навчальних закладів, де створюють центр підготовки спеціалістів деревообробного напрямку;
- збереження профілю навчального закладу як художнього училища;
- покращення роботи зі Стрийським центром зайнятості населення з курсової підготовки спеціалістів;
- активізація виробничої діяльності на базі майстерень училища;
- збільшення кількості учнів, які навчаються за професією «Коваль ручного кування»;
- участь у європейських проектах та інвестиційних проектах мистецького напрямку, оскільки власних коштів недостатньо для повноцінного розвитку навчального закладу [109].

У 2016 р. з метою децентралізації професійно-технічної освіти Кабінету Міністрів України доручено забезпечити передачу закладів професійно-технічної освіти з державної у комунальну власність [378]. З цією метою було розроблено «Зелену книгу для спрямування обговорень на тему реформ та розвитку потенціалу, необхідних для побудови досконалої та привабливої системи професійної освіти в Україні», в якій: обґрунтовано необхідність

децентралізації ПТО в світлі співробітництва між ЄС та Україною; визначено основні підходи до налагодження належного багаторівневого управління для роботи над децентралізацією ПТО в Україні; доведено необхідність модернізації соціальної ролі системи ПТО; обґрунтовано модель децентралізації ПТО в контексті управління фінансуванням професійної освіти, зокрема необхідність переглянути механізми формульного фінансування для покращення управління системою ПТО та повернутися до питання багатоканального фінансування з метою забезпечення життєздатності та покращення перспектив сектору професійної освіти в Україні; доведено логіку навчання впродовж життя, яка потребує цілісного управління системою професійної освіти; визначено роль регіональних і місцевих органів у сфері освіти і регіональних рад професійної освіти; обґрунтовано доцільність належного багаторівневого управління системою ПТО; запропоновано шляхи оптимізації, укрупнення та раціоналізації мереж ПТО, зокрема щодо питань власності закладів професійної освіти, злиття, закриття та створення нових закладів; розглянуто питання керівництва й управління ПТНЗ, їх фінансування й автономії в контексті децентралізації; доведено необхідність державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти в Україні тощо [81].

Реформування освіти і науки 2017–2020 рр. передбачало осучаснення змісту ПТО, розроблення та впровадження нових ДСП(ПТ)О, які формуватимуться на компетентнісній основі, впровадження елементів дуальної форми професійного навчання, яка надає можливість здійснювати практичну підготовку на сучасному обладнанні з використанням інноваційних технологій, що забезпечить належну якість професійної підготовки кваліфікованих робітників відповідно до потреб роботодавців.

Таким чином, у *період Незалежної України* професійна підготовка фахівців народних художніх промислів у Західній Україні характеризується такими *позитивними тенденціями*: проголошення державного значення підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; поступове

формування мережі ПТНЗ художнього профілю, яка охопила художні професійно-технічні училища, вищі художні професійні училища, вищі художні професійно-технічні училища та професійні художні ліцеї; перехід від строго регламентованого та заідеологізованого освітнього процесу до професійної підготовки учнів на принципах народного мистецтва та національної культури, формування в них національної свідомості, громадянських переконань, патріотизму, моралі та духовності; запровадження нових навчальних планів і програм, згідно з якими передбачалося вивчення дисциплін, спрямованих на формування національної самобутності, культури, опанування народних звичаїв і обрядів, технік народного мистецтва, основ підприємницької діяльності; оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю стосовно конкретного виду народного мистецтва, традицій українського народу, регіональних особливостей виготовлення чи оздоблення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; введення навчального курсу з питань розвитку та функціонування малих підприємств, організації індивідуальної трудової діяльності; проведення конкурсів професійної майстерності та художньої творчості, науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, навчально-методичних об'єднань; створення творчих груп для написання навчальних посібників, підручників, розроблення новітніх методик професійно-художньої освіти; забезпечення сучасною навчально-методичною документацією та літературою; налагодження триступеневої професійно-художньої освіти і трирівневої атестації художніх ПТНЗ; зростання обсягів підготовки майбутніх майстрів за окремими професіями (реставрація декоративно-художнього фарбування, реставрація декоративного штукатурного та ліпного виробництва, монтування ювелірних виробів, виробництво дерев'яних художніх виробів і декорування вітрин); удосконалення нормативно-правової бази ПТО; налагодження співпраці з міжнародними партнерами; пошук і вдосконалення шляхів взаємодії з роботодавцями; децентралізація управління та регіоналізація ПТО, осучаснення

змісту навчання, розроблення й апробація нових Державних стандартів професійної (професійно-технічної) освіти на компетентнісній основі; впровадження елементів дуальної форми професійного навчання.

До *негативних тенденцій* професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у цей період відносимо: труднощі інтеграції України у світовий соціально-економічний простір; недостатня оперативність і обґрунтованість у розробленні та реалізації державної політики в галузі профтехосвіти; сповільнення розвитку професійно-технічної освіти в Україні та розвитку народних художніх промислів, зникнення шкіл народних майстрів, руйнування матеріально-технічної бази художніх підприємств і занепад центрів народних художніх промислів, втрата ринків збуту художніх виробів; зниження у 1990-х рр. кількісних показників професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів (мережі художніх ПТНЗ, контингенту учнів, переліку професій, фінансування закладів профтехосвіти), припинення або скорочення підготовки фахівців з окремих видів народного мистецтва (зокрема килимарства, ткацтва, вишивки, гончарства, декоративного розпису); недосконалість матеріального та науково-методичного забезпечення; відсутність можливості проведення виробничої практики на художніх підприємствах і центрах народних художніх промислів; проблеми з працевлаштуванням випускників; недостатня розробленість навчально-планової документації художніх ПТНЗ; дублювання змісту професійної підготовки тощо.

Висновки до другого розділу

Отже, аналіз розвитку системи професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. дозволив нам виокремити як позитивні, так і негативні тенденції розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів.

Найвагомішими здобутками радянського періоду розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів в Західній Україні були: відновлення у повоєнний період діяльності наявних і створення нових училищ; розвиток традиційного народного мистецтва, його трансформування в нові форми, наповнення новим змістом; співпраця профтехосвіти з Укрхудожпромспількою та підприємствами народних художніх промислів; удосконалення змісту професійної підготовки й урізноманітнення форм навчання; формування матеріально-технічної бази; активна профорієнтаційна робота; загальнодержавна увага до професійної підготовки фахівців народних художніх промислів; організація та розширення мережі гурткової роботи художніх видів творчості. Водночас слід відзначити недостатність фінансування підготовки майстрів художніх промислів та розвитку матеріально-технічної бази, брак якісного навчально-методичного забезпечення, технологічного обладнання, пристроїв і матеріалів; постійна реорганізація ПТНЗ; ідеологізація та політизація навчально-виховного процесу, централізоване визначення змісту освіти, переважання радянської тематики у творчій діяльності, виробах, заборона національних мотивів; авторитарність у навчанні, вихованні й управлінні закладами профтехосвіти; відсутність загальноосвітньої підготовки до 1969 р.; неврахування потреб ринку праці.

Початок ХХІ ст. в діяльності ПТНЗ за художніми напрямками характеризується помітними змістовими і структурними змінами. Важливим кроком у діяльності ПТНЗ художнього профілю можна вважати перехід від строго регламентованого й ідеологізованого освітнього процесу до професійної підготовки учнів на принципах національної культури, формування в них національних переконань, патріотизму, моралі й духовності. Означена позитивна тенденція зумовлена створенням низки нормативно-правових актів щодо розвитку народної художньої промисловості та засад освітньої системи з підготовки майстрів високого рівня професіоналізму та культурної свідомості. Водночас слід зауважити, що недостатність державного фінансування

підприємств художньої спеціалізації та ремісництва, а також самих ПТНЗ, незадовільне матеріальне науково-методичне забезпечення призвели до того, що передбачені на державному рівні заходи не завжди реалізовувалися. Саме тому доцільно продовжувати цілеспрямований науковий пошук щодо вирішення цих винятково важливих проблем.

Висновки і результати другого розділу викладені в публікаціях автора [25; 33; 34; 387].

Розділ III.

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст. В СУЧАСНИХ ЗП(ПТ)О

У розділі проаналізовано актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в сучасних соціально-економічних умовах, обґрунтовано шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів з урахуванням досвіду ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття; розроблено пропозиції щодо перспектив розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів в Україні.

3.1. Актуальні проблеми сучасної професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України

Розвиток системи ПТО на сучасному етапі відбувається у складних умовах. Виникають проблеми, пов'язані з якістю підготовки кваліфікованих робітників у системі професійної освіти, їх задіяністю на ринку праці, економічними ризиками, демографічними змінами, підвищеними вимогами стейкхолдерів.

До зовнішніх чинників, які гальмують розвиток професійно-художньої освіти впродовж останніх років, належать:

- відсутність капітальних видатків упродовж багатьох років;
- відсутність коштів на модернізацію навчально-матеріальної бази майстерень, кабінетів, лабораторій і придбання засобів навчання;
- недостатня ефективність підвищення кваліфікації педагогів;
- накопичення боргів ПТНЗ за спожиту електроенергію, газопостачання та інші комунальні послуги тощо.

Водночас гостро постає питання підвищення престижності робітничих професій. Ймовірно, цьому сприяло би створення сучасних робочих місць для випускників закладів освіти [323, с. 161–162]. Молодь не зацікавлена в оволодінні професіями народних художніх промислів через складні умови праці, труднощі працевлаштування, низьку заробітну плату, а також через відсутність необхідних можливостей для оволодіння техніками народного мистецтва під час виробничої практики на підприємствах художніх промислів і ремесел. Слід звернути увагу на створення належних умов для надання якісної професійної підготовки майбутніх фахівців із професій художніх промислів і ремесел. Визначена проблема має вирішуватися з урахуванням передових ідей історичного досвіду, а також етнонаціональних особливостей розвитку мистецтва. Суспільство, педагогічна громадськість, науковці та практики повинні усвідомити об'єктивну потребу його відродження і збереження.

Як зазначає Н. Родіонова, «динамічний характер розвитку соціально-економічних процесів у сучасних умовах визначає потребу систематизації існуючих і формулювання нових положень відносно визначення тенденцій, особливостей і перспективних напрямів розвитку професійно-технічної освіти. Слід визначити напрями реформування системи професійно-технічної освіти відповідно до актуальних викликів сьогодення» [293, с. 15].

Головне завдання ПТО, на думку О. Загіки, полягає у створенні необхідних умов для запровадження таких інноваційних методів і технологій навчання, які дозволяють активно формувати особистісні якості учнів, виробляють необхідні професійні компетентності, що сприятиме формуванню у вихованців навчальних закладів активної життєвої позиції та нового типу поведінки, притаманної ринковим соціально-економічним умовам [96], входженню України у світове співтовариство.

А. Литвин та Л. Руденко наголошують, що «динамічні зміни у виробничих технологіях, професійній діяльності фахівців художнього профілю актуалізують потребу перегляду, переосмислення традиційних підходів до

підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для підприємств, що займаються виготовленням художньої продукції. Підвищені вимоги, які висуває нині суспільство до робітничих кадрів художнього профілю, зумовлюють відображення у змісті професійної освіти знань, умінь і навичок, спрямованих на розвиток у них творчого мислення, здатності до опанування раціональними прийомами трудової діяльності з урахуванням динамічних змін у технологіях виготовлення різноманітних виробів, застосування сучасного обладнання, зокрема, на основі ІКТ тощо. Модернізація професійної підготовки фахівців художнього профілю передбачає обґрунтування нових концептуальних підходів у діяльності навчальних закладів художнього профілю, передусім оновлення змісту фахової підготовки, широкого застосування нових методик і технологій теоретичного та виробничого навчання, а також урахування провідних дидактичних вимог» [159, с. 30].

Головними напрямками діяльності ПТНЗ художнього профілю в сучасних умовах є:

- забезпечення якості професійно-художньої освіти;
- розроблення професійних стандартів, заснованих на компетентнісному підході;
- модернізація навчального обладнання, потрібного під час теоретичних і практичних занять;
- упровадження інноваційних технологій навчання;
- забезпечення навчально-виховного процесу новітньою навчальною і методичною літературою;
- створення можливостей для підвищення кваліфікації та стажування керівників, викладачів, майстрів виробничого навчання, заохочення соціальних партнерів до участі в навчально-виробничому процесі;
- об'єктивне оцінювання проміжних і кінцевих результатів теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел [252].

Обговорення стану ПТО та визначення перспектив її розвитку є одним із провідних напрямів діяльності МОН України щодо модернізації вітчизняної системи освіти, зокрема 17 червня 2014 р. на засіданні круглого столу «Професійно-технічна освіта в Україні: сучасний стан та напрями подальшого розвитку» зроблено висновки, що у ПТО є багато проблем, основними з яких є «низький рівень матеріальної бази професійно-технічних навчальних закладів, незначне задоволення запитів суспільства на якісні освітні послуги з підготовки висококваліфікованих спеціалістів, недостатні інвестиції роботодавців і держави в дану сферу» [352].

Під час обмірковування напрямів розвитку ПТО підкреслено, що виникла значна нерівність між кількістю підготовки кадрів із вищою та професійно-технічною освітою. Це призводить до того, що випускники закладів вищої освіти не працевлаштовуються за фахом, а працюють переважно за робітничими професіями, а водночас підприємства гостро потребують кваліфікованих робітничих кадрів. Наголошено, що здобуття у ЗВО освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» без робітничої професії не має попиту на ринку праці. Одним із проблемних завдань ПТО є якість підготовки кадрів, що, перш за все, залежить від кількох чинників: навчальної бази, професійності викладачів, здібності та володіння професійними навичками учнів, виконання навчання та виробничої практики. Визначено такі шляхи розвитку та модернізації сфери:

- досягнення європейського рівня освітніх стандартів, враховуючи національні особливості;
- скерування системи управління ПТО на втілення подальшої автономії навчальних закладів;
- збільшення повноважень керівника, підняття його відповідальності за якісну підготовку кадрів;
- самостійність професійно-технічних закладів щодо матеріальних і фінансових ресурсів.

Крім того, постійно розглядаються питання важливості співпраці роботодавців і закладів освіти, підвищення престижу професійної освіти, а також доопрацювання Закону «Про професійну освіту» [352].

16 січня 2017 р. Міністерство освіти і науки України провело експертно-громадське обговорення напряму «Модернізація професійно-технічної освіти» проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року. Основними проблемами, які мають бути вирішені у цій сфері, визначено:

«1. Наявна система професійно-технічної освіти не дозволяє в повній мірі виконувати покладені на неї завдання щодо реалізації державної політики.

2. Відчувається дефіцит кваліфікованих кадрів у галузях матеріального виробництва. Особливої актуальності набуває питання мобільності, конкурентоспроможності та рівня кваліфікації працівників. Виникають нові кваліфікації та нові вимоги до змісту і процесу підготовки працівників.

3. Впровадження нових виробничих технологій і техніки зумовлюють появу нових професій та видів робіт, виникає об'єктивна потреба в розширенні професійної компетентності робітників. Отже, зміст професійно-технічної освіти потребує постійного оновлення з урахуванням потреб підприємств – замовників кадрів.

4. У зв'язку з дефіцитом бюджетних асигнувань не були передбачені видатки на капітальні та поточні ремонти, оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів, що унеможливило запровадження в навчально-виробничому процесі сучасної техніки та технологій.

5. Існує ряд проблем, які впливають на ступінь ефективності професійної орієнтації населення. Також професійно-технічна освіта не є привабливою в Україні» [187].

На думку Л. Сергєєвої, головними кроками у розв'язанні проблем розвитку ПТО на сучасному етапі є: «реструктурування вузькопрофільного

переліку спеціальностей; адаптація змісту освіти до формування загальних компетентностей; зміна процесу та методологій навчання, підготовка тих, хто навчається, до можливих змін у процесі праці; зміна підпорядкування системи професійно-технічної освіти, переведення ПТНЗ із центрального на місцевий рівень; врегулювання соціальної взаємодії між ПТНЗ і роботодавцями, ПТНЗ і ВНЗ, особливо на місцевому рівні» [304, с. 30–31].

Професійна підготовка може бути ефективною лише тоді, коли робітник буде професійно кваліфікованим, не просто матиме знання, професіоналізм, необхідні моральні якості, а й умітиме правильно поводитись у відповідних ситуаціях, використовуючи ці знання, а також брати відповідальність за свою роботу. Отже, можна відзначити, що нині нагальною є системна реформа ПТО, адже вона впливає на економічний розвиток країни. При цьому академік Н. Ничкало вказує на необхідність трансформації, а не реформування ПТО в сучасних реаліях, що потребує адекватної освітньої політики на державному рівні [196 с. 4–5].

Одним з основних напрямів реформування профтехосвіти залишається оновлення навчально-матеріальної бази, адже зрозуміло, що набагато якіснішою є підготовка кваліфікованих робітників, які застосовують нове технологічне обладнання. Заклади профтехосвіти слід повністю забезпечити як дидактичними засобами (підручниками, методичними матеріалами), так і технічними (комп'ютерною технікою та відеотехнікою). Комп'ютеризація робочих місць стимулює вдосконалення професійної діяльності, тоді як використання дидактичних матеріалів найбільш повно відповідає вимогам оцінювання засвоєного учнями теоретичного матеріалу. Варто зазначити, що у 2019 р. за державною програмою створення навчально-практичних центрів ПТО було виділено 50 млн. грн. на модернізацію й оновлення матеріально-технічної бази ЗПТО [213, с. 180], а в 2020 р. на подібні цілі передбачено вже 150 млн. грн. Крім того, в кожній області діють власні програми подібного

фінансування. Тому зараз уже не стоїть так гостро проблема матеріально-технічного забезпечення ЗП(ПТ)О.

Перспективами розвитку ПТО є: підвищення престижності робітничих професій, введення нових типів ПТНЗ, збільшення кількості годин на навчання для інтегрованих професій, впровадження альтернативних класно-урочній системі форм навчання, оновлення класифікації професій, щоб впровадити конкурентоспроможні на сучасному ринку праці напрями і профілі підготовки.

Необхідно вдосконалити чинну законодавчу та нормативно-правову базу, прийняти закони, які надавали б пільги роботодавцям за допомогу ПТНЗ у створенні ДСП(ПТ)О, забезпечували функціонування навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням, належні умови проходження випускниками виробничої практики, неперервного обладнання виробничих майстерень ПТНЗ новою технікою, інструментами, матеріалами тощо.

Нині головною метою ПТО є: задоволення вимог особистості, суспільства і держави в освітніх послугах із підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації різних категорій населення з урахуванням вимог ринку праці; забезпечення якісної та безкоштовної первинної професійної освіти; формування людини творчої та духовної, враховуючи її потреби, інтереси і вміння [249; 263].

Реформування цієї галузі освіти неможливо виконати лише виключно адміністративними методами. Це реально зробити, лише об'єднавши зусилля Уряду, регіональних і місцевих органів влади, науковців, роботодавців, громадських організацій, органів управління освітою і колективів ПТНЗ, усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Цього вимагає економіка, для розвитку виробництва високих технологій і конкуренції за високоякісну робочу силу [278, с. 139].

Ще однією важливою проблемою у професійній підготовці учнівської молоді в ЗП(ПТ)О, зокрема майбутніх фахівців народних художніх промислів, є те, що певні керівники недостатньо володіють сучасними науковими

підходами, дидактичними принципами, не мають глибоких знань, необхідних компетентностей для керування соціальними системами, до яких належать і ЗП(ПТ)О. Не завжди керівники враховують принцип інноваційності, який є одним із головних нині, не використовують методи системного аналізу, не застосовують креативний спосіб мислення. Більшість керівників не ознайомлені з сучасною теорією управління закладами ПТО, у якій постійно відбуваються зміни.

Нині назріла гостра потреба у державно-громадському управлінні підготовкою кваліфікованих робітників у регіонах, відсутність якого призводить до неефективної діяльності щодо модернізації системи ПТО. Багато областей не мають обласних навчально-методичних рад із ПТО, не сформовані опікунські ради, нерегулярно проводяться батьківські збори, відсутнє або не працює учнівське самоврядування, педагогічні ради і методичні об'єднання не впливають на стан функціонування навчально-виховного процесу. Досвід соціального партнерства недостатньо запроваджується в ЗП(ПТ)О. Також керівники ЗП(ПТ)О не вивчають і не використовують роботу в команді, де кожен готовий підтримати і надати допомогу іншому, бути відповідальним за свою роботу та діяльність колективу.

Доцільним є впровадження нових моделей державно-громадського управління підготовкою кваліфікованих робітників з підвищенням ролі та відповідальності соціальних партнерів за реалізацію кадрової політики в регіоні. Також потрібно вдосконалювати механізми взаємодії місцевих громад із ЗП(ПТ)О. Адже відсутність концептуальних програм розвитку регіонів, регіональних програм підготовки кваліфікованих робітників, науково обґрунтованих прогнозів розвитку ринку праці, вплив централізації управління гальмують розвиток ПТО [269, с. 189–190].

З метою вирішення сучасних складних проблем функціонування системи ПТО, яка надає виробництву та сфері обслуговування висококваліфікованих робітників, потрібно провадити науково аргументовану державну політику

розвитку цього сектора освіти, враховуючи принципи неперервності, доступності, відкритості, індивідуалізації та диференціації, гнучкості й інноваційності, випереджувального характеру професійної підготовки, науки і виробництва, диверсифікації, регіоналізації професійної освіти, стандартизації, поєднання загальноосвітньої та професійної підготовки, єдності навчання та виховання [191].

Потрібно також розробити й ухвалити Концепцію розвитку професійного навчання безробітних, затвердити Програму регулювання зайнятості населення на основі професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації робітничих кадрів, враховуючи безробітних. В Україні спостерігається старіння кадрів (переважно середній вік робітників становить 55–60 років), особливо гостро – в галузі народних художніх промислів. Скрізь відчувається потреба в робітниках. За такої ситуації через кілька років робітничими кадрами не будуть забезпечені робочі місця на виробництві. Варто активніше використовувати ПТНЗ для підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працюючого виробничого персоналу і незайнятого населення.

У 2016 р. в Україні активізувалися процеси децентралізації та оптимізації ПТО, зокрема розроблено Зелену книгу для спрямування обговорень щодо реформ, необхідних для побудови досконалої та привабливої системи ПТО в Україні «Децентралізація професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні – поштовх до дій» [81]. Оптимізація мережі професійно-технічних закладів освіти передбачає об'єднання закладів вищої освіти першого рівня акредитації та ПТНЗ. Це об'єднання потрібне для того, щоб створити професійні коледжі, які функціонували б за двома напрямками підготовки, а саме: робітники високої кваліфікації та кваліфіковані робітники з можливістю навчатися у закладах вищої освіти відповідного профілю (молодші бакалаври).

Як зазначається в інформаційно-аналітичному збірнику МОН України «Освітня реформа: результати та перспективи», «позитивними результатами децентралізації у сфері ПТО слід вважати те, що вперше за багато років регіони

почали вкладати кошти в розвиток та модернізацію матеріально-технічної бази закладів ПТО; розпочалося створення навчально-практичних центрів за кошти місцевих бюджетів; частину залишків освітньої субвенції регіони спрямовують на зміцнення матеріально-технічної бази закладів ПТО. Разом з тим, як показала практика, доцільним є формування моделі фінансування закладів ПТО з обласних бюджетів» [213, с. 180].

ПТО України помітно відстає від систем професійної освіти розвинутих держав Європи і світу. Це стосується, перш за все, фінансування цього сектора освіти, створення сучасної матеріально-технічної бази, науково-методичного забезпечення. Виникла ситуація, за якої Україна, маючи широку мережу ПТНЗ, відчуває гостру нестачу висококваліфікованих, компетентних, конкурентоздатних робітників.

Однак якщо порівняти кількість професій народних художніх промислів, за якими готують майбутніх фахівців в Україні та сусідніх Польщі, Литві й Німеччині, то у нас ситуація значно краща. Так, лише професія «виробник художніх виробів з тканини» у Литві користується в останні роки попитом серед молоді, у Польщі й Німеччині таких професій не виявлено. Натомість в останні роки зовсім не велася професійна підготовка молодих фахівців із таких професій:

- у Польщі – бурштиняр, в'язальниця, виробник виробів зі шкіри, гравірувальник, мереживниця, коваль оздоблювальних виробів, кушнір, гончар, різьбяр по дереву, ткач, декоратор кераміки, декоратор скла;

- в Литві: виробник дерев'яних виробів, виробник художнього рукоділля, бурштиняр, виробник виробів зі шкіри, гравірувальник, мереживниця, коваль оздоблювальних виробів, гончар, кушнір, ткач, декоратор кераміки, декоратор скла;

- в Німеччині: кушнір, виробник дзвонів [394, с. 33–34].

Отже, якщо йдеться про освіту в традиційних ремеслах, то ситуація склалася не вельми оптимістична, адже в багатьох професіях не вистачає

бажаючих продовжувати традиції попередніх поколінь та існує загроза повного вимирання багатьох професій за короткий час. Позитивним аспектом у цій ситуації є той факт, що в Польщі все ще існує можливість навчання за професіями, які відмирають або під загрозою вимирання у ПТНЗ. Це стає можливим значною мірою завдяки створенню найширшого спектру пропозицій, доступних при доборі учнів. Намагаючись залучити найбільшу кількість учнів, заклади профтехосвіти пропонують навчання як за інноваційними професіями, які відповідають сучасним тенденціям, але також все ще пропонують освіту з традиційних ремісничих професій, навіть якщо в попередні роки не було кандидатів на навчання. Тут також корисна можливість навчання у багатогалузевих групах у ПТНЗ. Завдяки цьому, навіть якщо закладу освіти вдасться набрати одну людину за професією, що зникає, вона може отримувати освіту в ПТНЗ в багатогалузевій групі, без необхідності набирати цілу групу за цією професією. У свою чергу, завдяки існуванню окремих фабрик, пов'язаних із традиційними ремеслами, молодь все ще має можливість отримати практичну професійну підготовку. Наприклад, є багато пропозицій про освіту за професіями по всій Польщі: гончар – у 39, годинникар – у 43, кушнір – у 24, коваль – у 53, виробник гаманців – у 30 закладах. Однак, порівнюючи ці дані зі статистикою учнівських іспитів, що проводилися в Польщі впродовж 2018 р. (гончар – 5 осіб, годинникар – 3 особи, кушнір – 0 осіб, коваль – 2 особи, виробник гаманців – 5 осіб), можна зробити висновок, що бракує молодих людей, які бажають здобути традиційну ремісничу професію, відсутні ефективний набір освітніх установ за цими професіями й узгоджена діяльність на місцевому та національному рівні, що дозволить навчати наступників і заохочувати займатися традиційними ремісничими професіями та народними художніми промислами. Спричинено це тим, що народні художні промисли потребують значних зусиль, багато видів діяльності потрібно виконувати вручну, що робить їх важкими, трудомісткими та непривабливими для молоді, а також недостатньою є популяризація професій народних художніх промислів,

бракує інформації про переваги майстрів народних художніх промислів та їхніх учнів, старі майстри, які можуть передати свої навички, відходять, що фактично сприяє зникненню багатьох професій [394, с. 35–36].

Гнучкість змісту освіти, зокрема професійної, повинна стати провідним завданням. Навчально-виховний процес професійного закладу має будуватися на науковій методології, на принципах демократизації та педагогіки, використовуючи різноманітні форми і методи навчання, не залежати від будь-якої ідеології. ПТНЗ має повністю самостійно вибирати форми організації навчально-виховного процесу, технології, методи і засоби його здійснення, враховуючи лише загальнопедагогічні та методичні вимоги до нього. Проте ці намагання реалізуються зі значними труднощами, особливо у фінансуванні.

Сучасні роботодавці зацікавлені в робітниках, які гнучко адаптуються до мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища, самостійно здобувають необхідні навички, майстерно застосовують їх у практичній діяльності з метою вирішення різноманітних проблем, критично мислять, заздалегідь передбачають труднощі й ініціюють пошук шляхів їх раціонального вирішення, використовують сучасні технології, грамотно працюють з інформаційними ресурсами, самовдосконалюються та підвищують свій інтелектуальний і культурний рівень.

Щоб розвиватися на ринку праці, випускникові ЗП(ПТ)О необхідно не тільки засвоїти теоретичні знання та практичні вміння, а й намагатися самостійно використовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях. Щоб вирішити цю проблему, слід у професійній підготовці учнівської молоді в ПТНЗ передбачити зв'язок теорії та практики, продумане виробниче навчання, організувати соціальне партнерство, забезпечити зв'язок ПТНЗ із підприємствами і роботодавцями, орієнтацію на ринок збуту виробів народних художніх промислів, сформувати в учнів готовність до підприємницької діяльності.

Вирішенню багатьох цих проблем сприяє дуальна освіта (від лат. *dualis* – подвійний) – вид освіти, при якій поєднується навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації [84]. З 2015 року в Україні впроваджуються елементи цієї форми навчання.

Вперше в Німеччині ще в середині 60-их років ХХ ст. з'явився термін «дуальна освіта», з цього часу ця форма навчання широко й успішно використовується у багатьох інших країнах Європейського Союзу, таких як Австрія, Нідерланди, Польща, Франція та ін., а також у Швейцарії, Казахстані, Канаді, Китаї, Південній Кореї та в Сполучених Штатах Америки.

Дуальна форма навчання за останні 5 років досить добре зарекомендувала себе і в Україні, вона нині активно впроваджується у ПТО, у тому числі під час професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. Як зазначається на сайті Міністерства освіти і науки, «основне завдання упровадження елементів дуальної форми навчання – усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолати розрив між теорією і практикою, освітою і виробництвом, підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів з урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно відмінних форм навчання» [85].

На сьогоднішній день напрацьовані відповідні нормативно-правові документи, які регулюють процеси впровадження дуальної форми навчання у ПТЗО [227; 239; 249; 262]. Також у липні 2019 р. на розгляд освітян Міністерством освіти і науки України запропоновано проекти «Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти» і «Типового договору про здобуття вищої, фахової передвищої освіти за дуальною формою», мета яких – «створення правового підґрунтя підготовки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти за дуальною формою та умов для повноцінного впровадження дуальної форми здобуття професійної (професійно-технічної) освіти» [188].

Для закладів ПТО дуальна освіта – це форма здобуття освіти, за якою теоретичний матеріал опановується у закладі, а практичне навчання проходить на виробництві. Такий підхід суттєво відрізняється від «практичних відпрацювань» і дозволяє якісніше готувати учнів. Після випуску вони вміють працювати з відповідною технікою, обладнанням, розуміють усі технологічні процеси та мають досвід взаємодії з досвідченими фахівцями підприємств. Впроваджуючи дуальну освіту, заклади можуть:

- покращити якість підготовки учнів: вони матимуть цілісне уявлення про професію, розумітимуть, як на практиці працює підприємство та після випуску будуть адаптовані до роботи на ньому;
- налагодити постійну співпрацю з підприємцями, які надалі братимуть учнів на навчання або практику, а також підтримуватимуть заклад;
- знайти бізнес-партнера для обміну досвідом.

Дуальна освіта дає змогу якісно навчати учнів і збільшити кількість соціальних партнерів, готових інвестувати у профосвіту [86].

Для роботодавців дуальна освіта – це можливість вирішити проблему нестачі робітників, розпочавши підготовку учнів закладів профосвіти на своєму підприємстві. Такі учні будуть знати робочий графік, виробничі процеси та їх особливості, вміти працювати з обладнанням і технологіями конкретного підприємства. Дуальна форма освіти дозволяє роботодавцям також виховувати майбутніх співробітників відповідно до потреб і особливостей роботодавця. Під час навчання учні отримують практичний досвід. Після випуску вони вже адаптовані до умов роботи та вміють працювати з технікою чи механізмами конкретного підприємства. Загалом дуальна освіта вирішує проблему нестачі кваліфікованих робітників [87].

Дуальна освіта дає можливість молоді під час навчання розпочати кар'єру, зрозуміти особливості професії, принцип роботи виробництва і трудового колективу. Дуальне навчання відрізняється від традиційного тим, що більша увага приділяється практичній підготовці в умовах виробництва (до 70%), а решта часу

(до 30%) відводиться на опанування теорії; освітня програма ділиться на теоретичний модуль у закладі ПТО (до 2 місяців) та практичний модуль на базі підприємства (до 4 місяців); за учнем закріплюються одночасно два ментори: наставник від підприємства, який опікується його адаптацією, безпекою роботи та передає свій досвід, і майстер виробничого навчання від закладу, який слідкує за дотриманням навчальних планів та успішністю; після завершення навчання заклад із представником підприємства оцінюють результати професійної підготовки учня. При цьому учень має право самостійно обрати підприємство для навчання серед запропонованих у закладі, отримувати кошти за виконану роботу, користуватися тими ж ресурсами, що й інші учні ЗП(ПТ)О: гуртожитком, бібліотекою, комп'ютерами тощо, звертатися з поточних питань до наставника на підприємстві або майстра виробничого навчання [88].

Серед перших трьох закладів профтехосвіти, в яких в якості експерименту упродовж 2015–2017 рр. впроваджувалися елементи дуальної форми навчання, було Вище професійне художнє училище м. Львова з метою підвищення якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з професії «Реставратор декоративно-художніх фарбувань, маляр» з урахуванням вимог роботодавців, відповідно до наказів Міністерства освіти і науки, Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Львівській області та самого закладу [418; 419; 255].

На підготовчому етапі було проведено SWOT-аналіз, завдяки якому виявлено сильні (кадрове забезпечення навчального процесу; відповідність змісту навчальних програм підготовки кваліфікованих робітників потребам виробництва, вимогам роботодавців, особливостям регіонального ринку праці, гнучкість і варіативність навчальних програм; участь роботодавців у організації навчального процесу) та слабкі (недостатність фінансування на оновлення матеріально-технічної бази; відсутність ефективної системи стимулювання учасників експериментальної роботи) сторони ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище», можливості (використання інноваційних

виробничих технологій; стажування педагогічних працівників на промислових підприємствах; зменшення терміну адаптації випускника до умов виробництва) та загрози (відсутність довгострокового моніторингу ринку праці; можливість припинення діяльності підприємств-учасників експерименту; міграційні процеси, що зменшують можливість аналізу закріплення випускників на підприємствах, де вони проходили професійно-практичну підготовку) зовнішнього середовища.

Було обрано базові підприємства: ТзОВ ДК «Добробуд», ПП Архітектурна майстерня «Ренесанс», ТОВ СП «Електротранс», КП «Центр Комплекс», ПАТ «Львів-Реставрація», ПАТ Фірма «Нафтогазбуд», із якими укладено відповідні угоди. Задля впровадження елементів дуальної форми навчання у ВПХУ м. Львова проведено реконструкцію навчальних майстерень виробничого навчання та кабінетів теоретичного навчання, педагогічні працівники пройшли стажування у відповідних фірмах, розроблено експериментальний робочий навчальний план з урахуванням вимог роботодавців, у якому на професійно-практичну підготовку відведено 68,4% навчальних годин, що на 10,1% більше, ніж за Державним стандартом, на загальнопрофесійну підготовку – 2,3%, що на 5,9% менше, та на професійно-теоретичну підготовку – 25,8%, що на 6,4% менше. У результаті зекономлено 269 год. теоретичного навчання. За наслідками експерименту влаштовано на роботу 23 випускники, з яких 14 – на підприємствах, які брали участь у впровадженні елементів дуального навчання.

Під час апробації елементів дуальної форми навчання працівники ДНЗ Львівського ВХПУ зіткнулися з такими труднощами та проблемами: недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні підготовки кваліфікованих робітників; відсутність навчально-методичної підготовки майстрів підприємства, які проводять навчання учнів; неповна відповідність видів виконання учнями робіт на підприємствах зі змістом навчальних програм. Виявлено потребу створення сертифікованих центрів для присвоєння

робітничої кваліфікації, які працювали б за принципами незалежності, об'єктивності, практичної спрямованості, отримання сертифікатів за видами робіт, послідовності підвищення кваліфікації. Основними результатами партнерської співпраці з роботодавцями під час експерименту стали: зацікавленість підприємств в організації й активному впровадженні дуальної системи навчання; партнерські стосунки і дієве соціальне партнерство; залучення училища до адресної підготовки кадрового потенціалу; проектування нових організаційних форм навчання персоналу із залученням потенціалу училища; активна участь роботодавців у розробці освітніх програм і робочих навчальних програм [83].

Дуальна форма навчання й надалі впроваджується у ПТО, зокрема у 2020 р. залучено 262 заклади ПТО (12444 учнів, які здобувають 190 професій) і 11601 підприємств. Однак професій народних художніх промислів у переліках ЗП(ПТ)О для впровадження елементів дуальної форми навчання знаходимо дуже мало, що, очевидно, пов'язано із занепадом підприємств народних художніх промислів і неготовністю закладів ПТО народних художніх промислів до впровадження дуальної форми навчання. Так, елементи дуальної форми навчання нині успішно впроваджуються в ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище» з професії «Реставратор декоративно-художніх фарбувань» [228], у ДПТНЗ «Стрийське вище професійне художнє училище» з професій «Коваль ручного кування» та «Виробник художніх виробів з дерева», у ДПТНЗ «Червоненське вище професійне училище» з професії «Коваль ручного кування», в ДНЗ «Художнє професійно-технічне училище імені Й. П. Станька» з професії «Виробник художніх виробів з дерева» [258].

Фахівець будь-якої галузі завжди повинен орієнтуватися на ринок збуту своєї продукції, тому актуальною проблемою професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів є формування готовності до підприємницької діяльності, що дозволить їм у майбутньому успішно реалізовувати виготовлені вироби народних художніх промислів.

Позитивним у цьому контексті є введення у ДСП(ПТ)О з професій народних художніх промислів такої компетентності, як «оволодіння основами галузевої економіки та підприємництва», що забезпечить формування таких знань, умінь і здатності їх застосовувати: основні економічні процеси, відносини та явища, що виникають між суб'єктами економіки (підприємствами, державою та громадянами); порядок створення приватного підприємства; порядок оформлення та заповнення нормативної документації (книга «доходів та витрат», баланс підприємства); порядок ліквідації підприємства; основи менеджменту (управління підприємством та розташування трудових ресурсів); основи маркетингу (як управляти продажами продукції); конкуренція (її види та прояви в економічних відносинах); основні фактори впливу держави (нормативно-законодавча база, податки, пільги, дотації); планування підприємницької діяльності; основні етапи розроблення бізнес-плану, а також формування вміння розробляти бізнес-плани [315].

Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів може бути ефективною за умов індивідуального підходу до кожного учня, зокрема під час опанування ручної техніки створення виробів. Для забезпечення якісної підготовки учнів ПТНЗ слід попіклуватися про високопрофесійний педагогічний склад і досконале володіння методиками і техніками художнього промислу самими педагогами. Окремо слід зазначити, що значний вплив на розвиток творчої особистості здійснюють позаурочні заняття, гуртки та художній саморозвиток.

Нас жаль, в освітніх програмах сучасних ПТНЗ народних художніх промислів не передбачений курс «Естетичне виховання», однак у ДСП(ПТ)О обов'язковим є формування загальнопрофесійних і професійних компетентностей у процесі вивчення предметів мистецького спрямування. Так, для професії «Різьбяр по дереву та бересту» стандартом (СП(ПТ)О 7331. С. 16.29-2018) передбачене оволодіння основами креслення, основами кольорознавства та композиції, основами матеріалознавства; для професії

«Килимар» (СП(ПТ)О 7432. С.32.99-2018) – оволодіння основами малюнку, живопису та композиції; для професії «Виробник художніх виробів з кераміки» (СП(ПТ)О 7321.С.32-2017) – оволодіння основами пластичної анатомії, матеріалознавства, рисунку, живопису, креслення, розуміння перспективи, основами дизайну художніх виробів з кераміки, історичного розвитку кераміки; для професії «Вишивальник» (СП(ПТ)О 8263. С.32.99 - 2017) – оволодіння основами матеріалознавства, малюнку, живопису, композиції [212]. Отже, можемо стверджувати, що професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів містить необхідні фундаментальні для художнього профілю складові змісту його підготовки та водночас має прикладний характер, достатньо прагматична, враховує потреби конкретних професій народних художніх промислів.

Якість професійної підготовки майбутніх майстрів художньої промисловості залежить від впровадження сучасних підходів до навчального процесу, наприклад: модульно-рейтингової системи, відповідно до якої навчальний матеріал засвоюється поетапно, як наслідок, покращується процес оволодіння професійними знаннями і навичками (на модульно-компетентнісній основі розроблені нові ДСП(ПТ)О); проектного навчання; особистісно орієнтованого підходу в навчанні; технології портфолію; використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій, прикладного комп'ютерного програмного забезпечення, електронних освітніх ресурсів, які взаємопов'язують загальнохудожній і спеціальний навчальний матеріал.

Нині обов'язковим є оволодіння основами використання інформаційних технологій, зокрема спеціалізованих комп'ютерних програм. Випускники ПТНЗ народних художніх промислів повинні знати поняття про інформацію та інформаційні технології, загальні відомості про локальні та глобальні комп'ютерні мережі, програмні засоби та комп'ютерні технології, програми створення текстових, графічних документів та електронних таблиць, програмне забезпечення професійного спрямування (AutoCAD, Photoshop, Corel Draw,

3DStudio Max, Maya та ін.), правила безпеки роботи на персональному комп'ютері, можливості використання комп'ютерних програм і комп'ютерної техніки в розробці проектів художніх виробів різної складності, створення художніх образів за допомогою комп'ютерної графіки; вміти використовувати інформаційні та комп'ютерні технології для автоматизації виробництва, збільшення та зменшення ескізів і шаблонів на комп'ютерній техніці, працювати з прикладним програмним забезпеченням для автоматизації процесу, створювати текстові документи, електронні таблиці, комп'ютерні презентації; застосовувати спеціалізовані програми.

У професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів особливо актуальними і доречними є метод проектів і метод портфоліо.

Метод проектів – це освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку [180]. Як зазначає Т. Герлянд, «мета проектної технології полягає в тому, щоб створити належні умови, при яких учні закладів професійно-технічної освіти: самостійно отримують знання з різних джерел; вчаться користуватися набутими знаннями для вирішення пізнавальних і практичних завдань; набувають комунікативних умінь, працюючи в різних групах; розвивають особистісні дослідницькі вміння (виявлення проблем, отримання інформації, спостереження, проведення експерименту, його аналізу, побудови гіпотез, узагальнення тощо); розвивають системне мислення. Суть проектної технології – стимулювати інтерес учнів ПТНЗ до певних проблем, які передбачають оволодіння певним обсягом знань і через проектну діяльність, що передбачає їх вирішення, виробити вміння практично застосовувати отримані знання на практиці; розвиток рефлексивного (критичного) та креативного мислення» [65].

Проектні технології навчання «надають кожному учню можливість реальної діяльності, в якій він може не тільки проявити свою індивідуальність, а й збагатити її. Проектна діяльність розвиває в учнів пізнавальні навички, креативне мислення, кругозір та здатність шукати й опрацьовувати необхідну інформацію. У колективних проєктах розвивається здатність до взаємодії, рольової діяльності, збільшується мотивація учнів до навчання» [265]. Однак у використанні проектної технології навчання можуть виникати і проблеми: необхідність значного часу для підготовки і реалізації проєкту, причому як для учнів, такі і для педагогів; недостатній рівень підготовки учнів до виконання проєктів, неготовність учнів до виконання спільних завдань; неможливість проконтролювати весь процес підготовки проєкту, складність відображення проектного навчання в навчальних планах.

Наприклад, одним із проєктів майбутніх фахівців народних художніх промислів може стати «Створення приватного підприємства народних художніх промислів». Для цього учні повинні вивчити ринок народних художніх промислів, визначитися з виробом, який виготовлятимуть, виявити можливості збуту готової художньо-промислової продукції, розробити структуру підприємства, окреслити головні завдання та напрями діяльності, визначити фінансові спроможності (необхідний стартовий капітал, витрати на купівлю чи оренду приміщень, матеріали, інструменти, виробництво, рекламу та реалізацію художніх виробів), передбачити і вирішити організаційні питання і проблеми, розподілити обов'язки «працівників» підприємства, знайти інформацію про постачальників матеріалів, реалізаторів, перевізників тощо. Такі проєкти допоможуть учням усвідомити багатогранність їхньої майбутньої професійної діяльності, підготуватися до ведення підприємницької діяльності, мотивуватимуть їх до створення у подальшому власних підприємств народних художніх промислів.

Ефективною формою оцінювання рівня підготовки фахівців народних художніх промислів є метод портфоліо. Портфоліо – це збірка виконаних робіт

і напрацювань певної особи чи компанії; спосіб фіксування, накопичення, оцінювання і самооцінювання особистих досягнень; його призначення – накопичення досягнень, відслідковування професійного прогресу, представлення діяльності та професійного розвитку за певний проміжок часу [225].

Досліджуючи портфоліо як форму оцінювання професійної підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів, І. Гириловська найбільш відповідною для оцінювання готовності майбутніх кваліфікованих робітників до професійної діяльності вважає портфоліо, що складається з трьох розділів: «Я і моя майбутня професія», «Резюме», «Результати». «Виходячи з цього, зміст портфоліо випускника ПТНЗ у мінімізованому варіанті повинен відображати такі основні пункти: професійно складене резюме, що відповідає сучасним вимогам; список засвоєних навчальних курсів за основною сферою діяльності; перелік відвіданих додаткових тренінгів, майстер-класів за обраною професією; опис кар'єрного потенціалу; відеозаписи з виконання певних видів професійних робіт; рекомендації керівників дипломних робіт, виробничих практик» [66]. Оскільки навчально-професійна діяльність майбутніх фахівців народних художніх промислів безпосередньо пов'язана з творчістю, в портфоліо учні мають розміщувати фото і відео виготовлення власних художніх виробів, сертифікати про участь у творчих конкурсах, відвідування майстер-класів, відзнаки та відгуки майстрів виробничого навчання, майстрів народних художніх промислів, керівників виробничих практик, дипломної роботи тощо.

Національна культура та національно-культурна відповідальність – головні складові виробничого персоналу підприємств народних промислів і ремесел. Вони методологічно визначають характер їхніх професійних дій і соціальної поведінки. У цьому контексті виокремимо проблему виховання у молодого покоління нашої держави, зокрема учнів ЗП(ПТ)О художнього профілю, бережливого ставлення до традицій українського мистецтва як національної цінності, яку вони в майбутньому презентуватимуть суспільству.

Підтримуємо думку В. Радкевич, згідно з якою «професійно-технічна освіта потребує належної уваги як у контексті підготовки студентів професійно-технічних навчальних закладів художнього напрямку підготовки, враховуючи їх внутрішній потенціал художнього виробництва та культурно-історичні цінності та технологічні досягнення українського народу, так і у сфері вдосконалення особистісних якостей майбутніх фахівців» [282].

Національна складова є важливим компонентом будь-якого народного художнього промислу. Знання народних художніх традицій та їх збереження, розвиток існуючих осередків народних художніх промислів (Додаток Е) – запорука існування народних художніх промислів, а також розвитку ПТНЗ художніх промислів. Так, наприклад, ДНЗ «Художнє професійно-технічне училище імені Й. П. Станька», яке готує нині майбутніх живописців, художників розмальовування по дереву, ковалів ручного кування, виробників художніх виробів із металу, різьбярів по дереву, виробників художніх виробів із дерева (додатки И. 2., И. 3, И. 5), має давні та міцні традиції, адже в регіоні постійно проживають і займаються народними художніми промислами багато майстрів, які також передають свій досвід підростаючому поколінню. Отже, загалом діяльність закладу дуже тісно пов'язана з тим, чим займається більшість населення даного регіону.

Яворівське ХПТУ має все необхідне (висококваліфікований педагогічний колектив, багаторічний (124 роки) досвід професійної підготовки фахівців народних художніх промислів, високоякісне обладнання, сприятливе мистецько-художнє середовище, позитивний імідж у Україні та за її межами) для підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, які можуть працювати і як майстри народних художніх промислів, і на виробничих підприємствах. Наприклад, його випускники, здобувши професію «Різьбяр по дереву. Виробник художніх виробів з дерева» на базі основної школи (9 класів), завдяки навчанню досвідчених майстрів матимуть знання з історії мистецтв і опанують усі класичні види різьблення; дізнаються секрети народних майстрів

щодо особливостей різьби по дереву, яка була поширена на теренах Галичини, зможуть створювати комплексні роботи сакрального мистецтва, виконувати копії класичних зразків із різьби по дереву та реставраційні роботи з художніх меблів та різьби. Позитивним також є те, що вони можуть працевлаштуватись у фірмі «ЮрВіт» смт. Івано-Франкове, ПАТ «Явір», «Тесля» смт. Брюховичі, ПП «Світанок» м. Львів, ТЗОВ «Класик-Інтер'єр» м. Львів, на виробництві народних музичних інструментів «Трембіта» м. Львів та вести власну підприємницьку діяльність [292].

Творчі роботи майстрів та учнів демонструються на художніх виставках у Львові та Києві, зокрема в Українському центрі народної культури «Музей Івана Гончара», Львівському Музеї етнографії і художнього промислу, Музеї народної архітектури та побуту м. Львова. Здібні учні застосовують свої знання на виставках та форумах з сучасної деревообробки як державного, так і міжнародного значення. Високою якістю й естетичністю славляться сакральні роботи майстрів цього навчального закладу, а учні-різьбярі є переможцями Всеукраїнського конкурсу фахової майстерності та обласного конкурсу «Кращий за професією» (Додаток И. 4) [110].

Водночас ДНЗ «Художнє професійно-технічне училище імені Й. П. Станька» гостро відчуває проблеми з матеріальним забезпеченням, значна частина коштів, передбачена на професійну підготовку фахівців народних художніх промислів, витрачається на комунальні послуги через низьку енергоефективність старих приміщень навчальних класів і майстерень.

У Стрийському вищому художньому професійному училищі готують живописців, ковалів ручного кування, виробників художніх виробів із дерева; верстатник деревообробних верстатів, реставраторів декоративних штукатурок і ліпних виробів, а також кваліфікованих робітників із багатьох нехудожніх професій.

Багато ЗП(ПТ)О художнього профілю нині переживають не найкращі часи. Так, Боринський заклад професійної освіти, хоч і носить назву ліцею

народних промислів і ремесел, ключовими професіями в ньому є: «столяр будівельний, паркетник», «лісник, лісоруб», «кухар, бармен». Із професій народних художніх промислів – лише «різьбяр по дереву та бересту» (Додаток И. 1). Це, очевидно, пов'язано з тим, що у складних ринкових умовах ліцею доводиться виживати, тому в досить віддаленому гірському селищі міського типу Бориня готують тих фахівців, на яких є попит.

Так само у Вищому професійному училищі № 5 м. Чернівці ключовими є такі професії: «штукатур; лицювальник-плиточник», «реставратор декоративно-художнього фарбування; реставратор декоративних штукатурок і ліпних виробів», «верстатник деревообробних верстатів», «живописець», «столяр». Із професій народних художніх промислів – «різьбяр по дереву та бересту». Обдаровані учні втілюють свої здібності, творчий таланти і фантазії у художніх виробках із дерева, неординарних меблевих виробках, створюють власні авторські серії живописних і графічних робіт, розпису на склі, батику. Кращі роботи учнів експонуються на різноманітних виставках, оглядах, творчих звітах; учні є учасниками різноманітних творчих конкурсів, фестивалів тощо.

У ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище» нині є два напрями: будівельний (маляр, штукатур, лицювальник-плиточник, монтажник систем утеплення будівель, столяр, столяр будівельний) та художній (живописець, флорист, вітражник, монтажник експозицій та художньо-оформлюваних робіт, реставратор декоративно-художніх фарбувань, реставратор виробів із дерева).

Таким чином, у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України нині відбуваються процеси модернізації та реформування, впроваджуються елементи дуальної форми навчання, застосовуються інноваційні освітні технології навчання, при цьому гостро стоять матеріальна проблема, питання підвищення престижності професій народних художніх промислів, збереження народних традицій у регіонах Західної України.

Враховуючи розглянуті у цьому підрозділі актуальні проблеми сучасної професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України, у наступному обґрунтуємо шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів з урахуванням кращого досвіду минулого.

3.2. Шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів з урахуванням досвіду ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Суспільно-культурний розвиток, збереження традицій народного мистецтва суттєво впливають на розвиток системи професійно-художньої освіти, головне завдання якої полягає в забезпеченні умов для творчого вдосконалення майбутнього фахівця художніх промислів і ремесел, його пристосування до вимог робочого місця на виробництві, забезпечення можливостей самореалізації в індивідуальній і колективній творчій роботі, оволодіння професійними компетенціями, потрібними для конкурентоспроможності на ринку праці, а також для соціального визнання в художньому середовищі як майстра народного мистецтва.

Випускник, який закінчив ЗП(ПТ)О художнього профілю, має пропагувати провідні ідеї народного мистецтва, розвивати художній та естетичний смаки, відповідально ставитися до духовних багатств, створених попередніми поколіннями майстрів. Головне – щоб його професійна художня діяльність формувалася на ідеях і принципах збереження українського народного мистецтва у світовому етнокультурному просторі, створення художніх виробів, у яких би у творчій інтерпретації відображалися традиції українських художніх промислів і ремесел.

Щоб досягти такого рівня підготовки фахівців художнього профілю, потрібно створити умови інноваційного освітнього середовища у ПТНЗ художнього профілю, яке забезпечить розвиток і творчу самореалізацію

учнівської молоді. Відповідно до положень Національної стратегії розвитку освіти року [248] і Національної доктрини розвитку освіти [190], особливе значення має поєднання освіти і науки, яке ґрунтується на розробленні та впровадженні в освітню діяльність професійних навчальних закладів новітніх наукових і технологічних досягнень, інноваційних систем навчання і виховання майбутніх фахівців, залученні до наукової діяльності обдарованої учнівської молоді й педагогічних працівників. Інноваційні підходи до організації підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, збільшення особистісної орієнтації змісту професійно-художньої освіти, посилення обсягів виробничого навчання, упровадження інформаційних засобів навчання, сучасних педагогічних технологій, удосконалення методологічної культури педагогів визначаються також як пріоритетні в Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні [139].

Реалізація принципів відкритості, диверсифікації, неперервності, науковості, децентралізації управління, діалогу культур, незалежної оцінки якості підготовки випускників допоможе підвищенню рівня соціально-педагогічної ефективності діяльності ЗП(ПТ)О художнього профілю, скерованої на покращення результату навчально-виховної роботи, підготовку конкурентоспроможного робітника, якого потребує ринок праці, залучення учнів до професійно-художньої діяльності, покращення їхнього соціального захисту.

Також слід враховувати, що на соціально-педагогічну ефективність діяльності ЗП(ПТ)О художнього профілю в умовах ринку впливають професійні, соціальні й економічні чинники.

Професійні чинники надають можливість переходу від підготовки фахівців художнього профілю вузької спеціалізації до широкопрофільної, що забезпечить випускникам цих закладів стабільність у нових економічних і соціальних умовах, швидке пристосування до вимог робочого місця, умов праці, до перепрофілювання на нові види художньої діяльності.

Соціальні чинники визначають необхідність забезпечення взаємодії ПТНЗ художнього профілю з органами праці, державною службою зайнятості, роботодавцями з метою виявлення важливих змін в економіці та соціально-культурній галузі, здійснення політики зайнятості випускників.

Економічні чинники визначають урахування та використання у ПТНЗ художнього профілю статистичних відомостей відносно зайнятості на ринку праці, інформації, що стосується структури вакансій і на основі цього перепрофілювання напрямів підготовки фахівців, які затребувані на ринку праці професій народних художніх промислів, враховуючи специфіку розвитку регіону, потреб замовників кадрів, забезпечення якості підготовки фахівців художнього профілю, покращення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Потребують оновлення організаційні, психологічні, педагогічні та соціально-культурні аспекти роботи сучасних ПТНЗ художнього профілю.

Діяльність щодо модернізації процесу професійно-художнього навчання та структурні зміни відповідно до вимог ринку праці та ринку освітніх послуг і приведення їх у відповідність відносимо до *організаційних аспектів* інноваційної діяльності.

Психологічні аспекти інноваційної діяльності ПТНЗ художнього профілю охоплюють питання формування особистісних і професійно важливих якостей майбутніх фахівців художнього профілю, а саме: ініціативності, відповідальності за результати власної діяльності, індивідуальності у прийнятті важливих рішень, вирішенні проблем виробничих ситуацій, питань, які стосуються творчості, тощо. До цього потрібно додати формування комунікативної культури, а також здійснення профорієнтації учнів старшої школи, молоді та дорослих на робітничі професії, зокрема художніх промислів і ремесел.

Особливостями *педагогічних аспектів* інноваційної діяльності ПТНЗ художнього профілю є вдосконалення навчально-виховних заходів, формування загальної та професійної культури майбутніх фахівців художнього

профілю, професійної компетентності відповідно до вимог ДСП(ПТ)О і технологій сучасного художнього виробництва, створення умов для успішного оволодіння професіями художніх промислів і ремесел. Інноваційна діяльність педагогічних працівників навчальних закладів передбачає оновлення змісту професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю, враховуючи наступність, варіативність, гнучкість, інтегративність, універсальність, фундаментальність, прогностичність. Оновлений зміст має скеровуватись на досягнення основної мети професійно-художньої освіти – задоволення на основі диференційованого підходу освітніх запитів майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел, соціалізації та адаптації в образотворчій і декоративно-вжитковій діяльності [282]. Формування змісту професійно-художньої освіти потрібно здійснювати на основі синтезу мистецтв, згідно з яким забезпечується естетичний вплив на формування всебічно розвинутої цілісної особистості фахівця художнього профілю, який у процесі праці оволодіває різними видами художньої діяльності.

Стабільність, творчий характер праці майбутнього майстра-художника визначають також прогностичність змісту професійного навчання, яка полягає у випереджувальному визначенні всіх компонентів праці, таких як нові матеріали, машини, механізми, технології, об'єкти діяльності, способи організації. Для одержання відповідних прогнозів, їх використання в оновленні змісту навчання актуальним є створення в ЗП(ПТ)О художнього профілю інформаційної служби, яка враховувала б динамічні зміни в роботі художнього виробництва і досліджувала нові матеріали, засоби праці, технології.

Під час формування змісту професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю необхідно дотримуватися науково обґрунтованого взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки з кожної навчальної дисципліни, співвідношення кількості теоретичного і виробничого навчання.

У професійно-художньому навчанні важливо відзначити зміну пріоритетів: від предметно орієнтованого навчання до навчання, орієнтованого

на розвиток особистості майбутнього фахівця, на формування у нього мотивації до постійного вдосконалення у професії, творчого мислення, комунікабельності, толерантності, відповідальності за розвиток національної культури і мистецтва [63, с. 6]. За таких умов професійно-художнє навчання має діяти як процес передавання, виявлення та засвоєння учнями системи ціннісних орієнтирів, заснованих у художній культурі, декоративно-вжитковому мистецтві, соціальному досвіді, головним носієм якого є педагог – майстер художнього промислу. Перехід до діяльнісно-розвивального навчання надає можливість ЗП(ПТ)О художнього профілю формувати особистість майбутнього фахівця під час самостійної творчої діяльності.

Зростає значення *соціально-культурних аспектів* діяльності художніх закладів, які покликані забезпечити взаємодію керівників та педагогічних працівників із роботодавцями, службою зайнятості, профспілками, іншими соціальними партнерами з метою підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців, їх працевлаштування, соціального захисту, організації періодичного стажування та підвищення кваліфікації педагогічного персоналу тощо.

Інноваційні процеси в професійно-художній освіті визначають необхідність покращення професійно-педагогічної компетентності викладачів і майстрів виробничого навчання, особливо таких її видів, як:

- індивідуальна компетентність – уміти індивідуально самореалізовуватися і саморозвиватися в межах окремої професії, бути готовим до професійно-особистісного зростання, самоорганізації та самореабілітації;
- особистісна компетентність – володіти способами особистісного самовияву, засобами протистояння професійним недолікам особистості;
- соціальна компетентність – володіти вправністю виконувати спільну професійну діяльність, співпрацювати, володіти засобами спілкування, бути соціально відповідальним за результати своєї діяльності;

– професійно-предметна компетентність – володіти народними і сучасними художніми технологіями на достатньо високому рівні, здатністю удосконалювати свій подальший професійний розвиток.

Як зазначено у «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні», нині вкрай потрібне «запровадження механізму ефективного управління системою ПТО, зокрема на основі децентралізації, розвитку соціального партнерства» [191, с. 83].

Якщо на сучасному ринку праці можна спостерігати зростання попиту на робітничі професії, а пропозиції немає або вона недостатня, то стає очевидним, що потрібно зберегти функціонуючі ЗП(ПТ)О, перепрофілювати і переобладнати їх на підготовку затребуваних робітничих професій, зокрема об'єднавши вищі професійні училища з малокомплектними ЗП(ПТ)О у професійні коледжі, що надаватимуть дворівневу підготовку робітників високої кваліфікації, які володітимуть декількома професіями.

Найважливішими завданнями вдосконалення ПТО є модернізація моделі управління системою, спрямованої на кінцевий результат, де в сучасних умовах є умілість фахівця, який має можливість забезпечити конкурентоздатність економіки, належний рівень високих технологій на виробництві, матеріального і духовного життя людей.

Аналіз позитивних і негативних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. дає нам змогу визначити шляхи її вдосконалення з урахуванням досвіду минулого.

У досліджуваний нами період активно формувалася нормативно-правова база професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів (див. розділ 2), однак і нині багато законодавчих актів у цій сфері потребують удосконалення.

12 червня 2019 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної

(професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року» [138], у якій пропонується реформувати професійну (професійно-технічну) освіту, виконавши такі основні завдання:

«← децентралізацію управління та фінансування у сфері П(ПТ)О (поетапна передача повноважень з управління ЗП(ПТ)О та їх фінансування на обласний рівень; розширення автономії закладів професійної (професійно-технічної) освіти; оптимізація мережі ЗП(ПТ)О; створення умов для здобуття особою професійних кваліфікацій впродовж усього життя з урахуванням інклюзивного навчання;

– формування показників регіонального замовлення на підставі даних аналізу стану ринку праці;

– забезпечення якості П(ПТ)О (формування змісту П(ПТ)О на компетентнісній основі; впровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти та системи зовнішнього забезпечення якості освіти; модернізація освітнього середовища, що забезпечує інноваційність, доступність, прозорість, гнучкість і відкритість навчально-виховного процесу; удосконалення системи підготовки педагогічних працівників у сфері П(ПТ)О із залученням до навчально-виховного процесу висококваліфікованих працівників виробництва і сфери послуг; запровадження мотиваційних механізмів стимулювання професійної діяльності та розвитку педагогічних працівників;

– державно-приватне партнерство у сфері П(ПТ)О та взаємозв'язок із ринком праці (формування системи професійних кваліфікацій і створення єдиного освітнього середовища П(ПТ)О; впровадження механізмів стимулювання роботодавців до участі в навчально-виховному процесі; створення умов для розвитку дуальної форми здобуття освіти; визнання неформальної та інформальної освіти, повних і часткових професійних кваліфікацій; популяризацію П(ПТ)О серед дітей, молоді, дорослих, планування професійного розвитку та кар'єри» [138].

Удосконалення потребують не лише освітні документи, а й нормативно-правові акти у галузі культури (з питань розвитку народних художніх промислів), у галузі економіки (питання підтримки народних художніх промислів і ремесел, сприятливої податкової політики щодо професійної діяльності майстрів народних художніх промислів та їх об'єднань, центрів відродження та розвитку народних ремесел тощо).

Актуальними нині, на 29 році Незалежності України, залишаються збереження національних традицій, відновлення та розвиток народних художніх промислів і народного мистецтва з урахуванням регіональних особливостей (декоративне ткацтво, вишивка, килимарство, різьба по дереву та бересті, ковальство, гончарство, мосяжництво тощо), трансформування їх у нові форми, наповнення новим змістом. Це можливо лише тоді, коли буде виховуватися національно свідоме молоде покоління, функціонуватимуть заклади освіти народних художніх промислів, школи майстрів, центри народних художніх промислів, українці матимуть можливість популяризувати свої художні вироби не лише в Україні, а й за кордоном.

Хоч у радянський період прояви національного були заборонені, усе мистецтво, у тому числі народна художня творчість і народні художні промисли, суворо підпорядковувалися комуністичній ідеології, та все ж у регіонах зберегли традиційне народне мистецтво. Так, із перших повоєнних років офіційною концепцією розвитку Вижницької мистецько-промислової школи «стало відновлення і розвиток традиційного народного мистецтва, його трансформування в нові форми, наповнення новим змістом. Цей період став періодом вживання в нове соціально-політичне та економічне середовище з його новими ідеями, принципами та підходами до розвитку науки, освіти, культури та мистецтва» [324, с. 200]. Лише таким чином тоді можна було зберегти наявні народні художні промисли та навіть відкрити відділи мистецького вишивкарства, килимарства і ткацтва.

Після 1991 р. зі здобуттям Україною Незалежності поступово відбувалися перехід від строго регламентованого й ідеологізованого навчально-виховного процесу до професійної підготовки учнів на принципах національної культури, формування в них національних переконань, патріотизму, духовності й моралі. Було запроваджено нові навчальні плани і програми, згідно з якими передбачалося вивчення предметів, спрямованих на формування національної свідомості, культури, опанування народних звичаїв і обрядів, технік народного мистецтва, основ підприємницької діяльності; розроблено зміст професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю стосовно конкретних видів народного мистецтва, традицій українського народу, регіональних особливостей виготовлення чи оздоблення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Нині, на жаль, народні художні промисли, а разом із ними – заклади професійної освіти, які готують майстрів народних художніх промислів, занепадають через матеріальну скруту та неприбутковість художньо-промислових підприємств і, як ніколи, потребують підтримки держави. Водночас китайська продукція, часто низької якості, заповнила полиці сувенірних крамниць [389]. Основними проблемами, спільними для різних регіонів, є такі: «недостатня увага на державному рівні до потенціалу культурних індустрій; нестабільність виробництва; відсутність економічної концепції розвитку народних художніх промислів на тривалий період; скорочення матеріальної бази та її недостатній технологічний потенціал для розвитку виробництва; труднощі зі збутом продукції народних художніх промислів через недосконалу маркетингову діяльність; недостатній рівень підготовки кадрів; відсутність єдиної системи, яка б об'єднала на основі кластерного підходу зацікавлені сторони; наявність в продажі значної кількості виробів низької художньої якості і підробок (переважно азійського походження – В'єтнам, Індонезія, Китай, Пакистан); перекіс у бік виготовлення сувенірної продукції» [312].

Як уже зазначалося у п.2.2, тенденції, які склалися з розвитком народних художніх промислів на початку XXI століття, характерні для більшості європейських держав. Однак у кожній із держав є свої відмінності. Так, польські фабрики виробів народних художніх промислів стикаються з високими витратами на ведення бізнесу: високі постійні плати за користування землею, податки на нерухомість і орендна плата за господарські приміщення, які у власності органів місцевого самоврядування, значно обмежують розвиток ремесел; брак установ, які підтримують і захищають народні художні промисли. Дещо кращою є ситуація у Литві, де уряд фінансує народні художні промисли, захищаючи таким чином їх від зникнення і забуття, популяризує зникаючі професії. Натомість у Німеччині членство в ремісничих об'єднаннях є обов'язковим, а німецькі майстри беруть на себе відповідальність за навчання молодих робітників [394].

Міністерство освіти і науки України та Міністерство культури України спільно з місцевими громадами, фондами регіонального розвитку, громадськими організаціями повинні опікуватися художніми ЗП(ПТ)О, створювати центри народних художніх промислів, популяризувати національну культуру України, творчі здобутки окремих регіонів як на всеукраїнському, так і на міжнародному рівні, залучати до співпраці вітчизняний бізнес і міжнародних партнерів.

Потребує вдосконалення матеріально-технічна база художніх ЗП(ПТ)О, забезпечення їх матеріалами для виготовлення виробів художніх промислів, сучасним устаткуванням та інструментами. Наприклад, для навчання учнів килимарства потрібні ткацькі верстати, навої, похилі та вертикальні кросна, кросна-рами, а також допоміжне килимарське обладнання, яке майстри використовують у процесі виготовлення килимового полотна та різних невеликих за розмірами виробів (поясів, очіпків тощо): розподільчі палиці, молотки-гребінці, човники, ткацькі дощечки, вилочки та ін. [342].

Розпочаті на початку ХХ ст. модернізація обладнання та комп'ютеризація навчально-виховного процесу в ЗП(ПТ)О триває і досі. Не зважаючи на суттєві зрушення в останні два роки, ще не всі навчальні класи та виробничі майстерні обладнані комп'ютерами, недостатньо забезпечені новітніми верстатами та комп'ютерними програмами, які могли б використовуватися для виготовлення художньої продукції.

Урахування у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів потреб роботодавців і тісні зв'язки з ними, які в радянський період централізовано регулювалися на державному рівні, нині є однією з найважливіших проблем. Співпраця з підприємствами дозволяє поєднувати теорію з практикою, враховувати сучасні потреби ринку праці та конкретних художніх підприємств у кваліфікованих фахівцях, проводити ефективні художні, виробничі й етнографічні практики учнів на підприємствах художніх промислів і в навчальних майстернях, працевлаштовувати випускників художніх ПТНЗ на цих підприємствах.

Актуальним у цьому контексті є подальше впровадження елементів дуального навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів, яке передбачає спільне розроблення освітніх програм професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, враховуючи найновіші досягнення науки і техніки, кращий досвід виробництва минулих років, раціоналізацію праці, визначення змісту навчання, розроблення ДСП(ПТ)О, виховання підприємцями своїх майбутніх робітників та врахування у цьому процесі потреб і особливостей праці на виробництві, проходження учнями виробничого навчання на найсучаснішому технічному устаткуванні, набуття досвіду реальної професійної діяльності та взаємодії з досвідченими фахівцями підприємств, що дозволяє зрозуміти принцип роботи виробництва, всі технологічні процеси й особливості професії.

Однак, як уже зазначалося у підрозділі 3.1, нині підприємства художніх промислів занепадають чи недостатньо зацікавлені у фінансуванні підготовки

майбутніх фахівців, що часто унеможлиблює впровадження дуальної форми навчання в художніх ЗП(ПТ)О. Альтернативою зникаючим підприємствам художніх промислів могли б стати центри або кластери розвитку народних художніх промислів у регіонах, зокрема в сільській місцевості, яким значну увагу приділяють зарубіжні дослідники [385; 390; 391; 392; 393]. Їхнім основним завданням має бути відродження, розвиток і популяризація українських традицій, художніх промислів, характерних для певного регіону, збереження народного мистецтва в найрізноманітніших його проявах, а також поєднання традицій народного мистецтва і комерції, що допоможе майстрам народних художніх промислів бути успішними в сучасних складних конкурентних умовах ринкової економіки [388]. Такі центри (кластери) покликані гуртувати навколо себе народних умільців, успішних підприємців – фахівців народних художніх промислів і ремесел, художників, які у формі виробничої практики, дуального навчання, майстер-класів, призабутого вже нині учнівства при майстрах чи в будь-якій іншій формі могли б передавати свій досвід молодшому поколінню, а також художні ЗП(ПТ)О, заклади культури, організації торгівлі та збуту виробів народних художніх промислів, різноманітні громадські організації, органи державної влади, туристичні фірми та ін. Таким чином вдалося б зберегти національні традиції, популяризувати народні художні промисли, розвивати регіон, залучаючи туристів з усього світу. А випускники художніх ЗП(ПТ)О мали б змогу працювати там, удосконалювати свою майстерність, організовувати власні творчі майстерні чи приватні підприємства.

Як зазначають науковці, «для деяких центрів на основі кластерного підходу створені програми підтримки, наприклад, для кластеру народних художніх промислів «Сузір'я» (Івано-Франківська обл., стимулює розвиток ліжникарства), кластеру з питань розвитку сільських територій «Сорочинський ярмарок» (Полтавська обл., популяризація продукції народних художніх промислів та активізація виробництва); проект кластеру народних текстильних

промислів «Екологічний ракурс». Завданням кластеру «Екологічний ракурс» є комплексне використання потенціалу текстильних ремесел для забезпечення регіонального розвитку і формування конкурентних переваг територій (м. Глиняни, Львівська обл.; с. Яворів, Івано-Франківська обл.; м. Богуслав, Київська обл.; м. Решетилівка, Полтавська обл.). Цей міжнародний довготерміновий етномистецький проект започаткований в 1998 році з метою довести життєздатність та ефективність діяльності кластерів» [312]. Однак не всі кластери виявилися життєздатними через такі причини: брак належної державної підтримки народних художніх промислів, відсутність необхідних умов для творчості й ефективного підприємництва, недостатній рівень популяризації художніх ремесел і народної творчості, слабка взаємодія територіальних громад, органів державної влади, культурних інституцій, підприємств і організацій народних художніх промислів, закладів професійної (професійно-технічної) освіти, громадських організацій.

Доцільним також вважаємо створення незалежних сертифікованих центрів для присвоєння випускникам художніх професійних закладів освіти фахових кваліфікацій, підвищення кваліфікації фахівців народних художніх промислів, сертифікації за видами робіт тощо. Для підвищення кваліфікації викладачів ЗП(ПТ)О народних художніх промислів нами розроблено й апробовано навчально-методичний комплекс, який охоплює: посібник «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні» [33], методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах» [36] і програму спецкурсу «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» (Додаток 3) [29].

Значну увагу слід приділяти змісту професійної підготовки, його осучасненню. У досліджуваній нами період чітко прослідковувалися намагання педагогів-практиків щодо його невпинного вдосконалення, зокрема

створювалися навчальні програми, які передбачали виконання учнями складних тематичних робіт, освоєння знань з основ образотворчого мистецтва, використовувалися творчі методики відомих майстрів художнього промислу, посилювалися вимоги до виконання дипломних робіт. На нашу думку, цей процес повинен бути неперервним, адже фахівець народних художніх промислів має володіти найрізноманітнішими техніками, бути спроможним продукувати нові творчі ідеї, впроваджувати нові технології виробництва, використовувати нові інструменти і матеріали, враховувати швидкоплинні зміни, які диктує ринок.

Подальшого розроблення потребують ДСП(ПТ)О з професій народних художніх промислів. Процес стандартизації професійно-технічної освіти розпочався в Незалежній Україні, зокрема з 2006 р. Міністерство освіти і науки України із залученням досвідчених педагогічних працівників ПТНЗ розпочало важливу роботу щодо розроблення та впровадження ДСПТО на модульно-компетентнісній основі, у тому числі з професій художніх промислів і ремесел.

У пострадянський період розвитку ПТНЗ України у навчальні плани було введено курс із питань розвитку та функціонування малих підприємств, організації індивідуальної трудової діяльності. В нових стандартах освіти також передбачено формування у майбутніх фахівців народних художніх промислів готовності до підприємницької діяльності, що дозволить їм у майбутньому успішно реалізовувати виготовлені вироби народних художніх промислів. Предмет «Основи галузевої економіки та підприємництва» забезпечить оволодіння такими знаннями: основні економічні процеси, відносини та явища, що виникають між суб'єктами економіки (підприємствами, державою та громадянами); порядок створення приватного підприємства; порядок оформлення та заповнення нормативної документації (книга «доходів та витрат», баланс підприємства); порядок ліквідації підприємства; основи менеджменту (управління підприємством та розташування трудових ресурсів); основи маркетингу (як управляти продажами продукції); конкуренція (її види та

прояви в економічних відносинах); основні фактори впливу держави (нормативно-законодавча база, податки, пільги, дотації); планування підприємницької діяльності; основні етапи розробки бізнес-плану, а також сприятиме формуванню вміння розробляти бізнес-плани. Хоч оволодіння основами галузевої економіки та підприємництва відноситься до загальнопрофесійних компетентностей, однак нині, в умовах ринкової економіки, йому варто приділяти значну увагу.

Постійно мають урізноманітнюватися і форми навчання. Проводячи традиційні уроки, індивідуальне і бригадне навчання, додаткові заняття з виробничого навчання, групові й індивідуальні консультації, навчальні конференції, лекцій, семінарські та практичні заняття, олімпіади, викладачі та майстри виробничого навчання впроваджують щоразу нові методи і технології навчання: майстер-класи, елементи дуального навчання, проєктні технології, метод портфоліо та ін.). Невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів є участь учнів у художніх виставках і конкурсах, на яких вони можуть презентувати власні творчі роботи, перейняти досвід інших майстрів, ознайомитися з новими техніками і технологіями виготовлення виробів народних художніх промислів, що, безумовно, сприяє розвитку та вдосконаленню їхніх професійних навичок.

Актуальними, як і раніше, залишаються вдосконалення навчально-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, створення творчих груп для написання підручників, навчальних посібників, розроблення сучасних методик професійно-художньої освіти; забезпечення навчально-методичною документацією та літературою. Однак нині, в умовах діджиталізації освіти мова йде про створення електронних навчально-методичних комплексів.

Поза увагою не може залишатися виховання учнівських колективів, естетичний, культурний і духовний розвиток майбутніх фахівців народних художніх промислів. Л. Сліпчишин, вважаючи народні художні промисли, продукція яких наповнена автентичним семантично-ментальним кодом,

«важливою культурною індустрією, яка має великий потенціал для створення конкурентної переваги» держави у світі, зазначає, що «формування національних світоглядних переконань і цінностей, моралі та духовності лягли в основу виховної системи кожного без винятку навчального закладу. Особлива увага приділяється збереженню ознак національної самобутності та символізму в навчальних закладах художнього профілю» [312].

У радянський період у ПТНЗ викладався курс «Естетичне виховання». Вважаємо за доцільне відновлення такого курсу для майбутніх фахівців народних художніх промислів. Безперечно, зміст навчальної дисципліни «Естетичне виховання» потребує осучаснення й оновлення. На жаль, естетичне виховання в ЗП(ПТ)О досі часто зводиться до проведення літературних чи музичних вечорів, творчих конкурсів і вікторин, відвідування художніх виставок, музеїв, музичних концертів, театральних вистав, кінотеатрів тощо. Водночас естетичне виховання впливає на «розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності; формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях і кращих надбаннях світової культури; вироблення вмінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті» [340].

Викладання цього курсу сприятиме, на наш погляд, формуванню цілісного уявлення учнівської молоді про розвиток культури загалом і народних художніх промислів в Україні та регіоні зокрема, основні завдання, форми, методи і зміст естетичного розвитку особистості, про основні естетичні поняття та концепції, сучасні мистецькі напрями і стилі, роль різних видів мистецтва в естетичному вихованні, самовиховання як можливість творчої реалізації особистості фахівця тощо. З іншого боку, народні художні ремесла, художня творчість самі по собі є засобом естетичного виховання. Як зазначає С. Вдович, естетизувати необхідно весь освітній процес: загальноосвітню та спеціальну

підготовку, виробниче навчання, а також навчальне середовище, виховну роботу з учнями ПТНЗ [53; 56].

На професійну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів позитивно впливатиме організація та розширення мережі гурткової роботи з художніх видів творчості, як була досить поширена у досліджуваній нами період. Гурткова робота сприяє розвитку креативності, а отже, підвищує якість підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. Орієнтуючись на власний багаторічний досвід роботи в Будинку техніки м. Львова – центрі художньої, художньо-прикладної і технічної творчості, Л. Сліпчишин пропонує такий алгоритм гурткової роботи в ПТНЗ: «Творча група педагогів на чолі з методистом складає орієнтовний план проектів, які будуть виконані з конкретного напрямку роботи. Кожен учень разом з керівником гуртка впродовж навчального року працюють над розробкою творчого проекту. Під час роботи над проектом учень наповнює його особистісним змістом, а художній рівень виконання коригується методичною допомогою педагога. Оприлюднення результатів творчості учнів ПТНЗ в галузі художньої, художньо-прикладної та технічної творчості відбувається у форматі виставки, яка проходить як яскравий захід. Концепт виставки, її візуалізація та представлення досягнень широкому загалу орієнтують на серйозне контентне наповнення, яке відповідає вимогам часу. Успіх такої виставки зумовлений актуальністю тематики, цікавістю до креативних рішень, нових технік і технологій, що були реалізовані учнями. Щорічний огляд творчих здобутків ПТО області дає підстави стверджувати про позитивні якісні зміни. Значна частина випускників ПТНЗ художнього профілю продовжує вдосконалювати фахову майстерність в умовах навчання вищої школи, а також на відповідних підприємствах» [312].

Активно повинна вестися і профорієнтаційна робота, зокрема агітація та роз'яснення особливостей і перспектив професійної діяльності фахівців народних художніх промислів у закладах загальної середньої освіти,

розміщення інформації та рекламних роликів на сайтах закладів професійної освіти, у соціальних мережах, в засобах масової інформації, презентація творчих робіт на різноманітних творчих конкурсах, конкурсах професійної майстерності, виставках, тематичних презентаціях і ярмарках, проведення Днів відкритих дверей, семінарів і конференцій, співпраця з громадськими організаціями, роботодавцями, іншими закладами освіти.

Високі вимоги повинні бути до викладацького складу та підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання. У досліджуваній нами період розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України постійно зростали вимоги до педагогічних працівників. Нині викладачі та майстри виробничого навчання обов'язково повинні мати відповідну освіту за профілем, а також педагогічну освіту, мати досвід професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, добре орієнтуватися в історії розвитку художніх промислів, їхніх видах і особливостях у різних регіонах, технологіях і способах виготовлення, мати естетичний смак і вміння естетично оцінювати результати професійної діяльності фахівців народних художніх промислів [344; 345]. Цьому сприятимуть постійне підвищення кваліфікації та навчально-методичного рівня педагогічних працівників, проведення конкурсів професійної майстерності та художньої творчості, науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, навчально-методичних об'єднань, майстер-класів тощо.

Результати здійсненого дослідження дозволили нам обґрунтувати науково-методичні рекомендації та пропозиції щодо перспектив розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів в Україні.

На загальнодержавному рівні потрібно здійснити такі заходи:

– оновити і вдосконалити законодавчу базу, яка регламентує діяльність ПТНЗ художнього профілю та професійну підготовку в них майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел, забезпечити виконання

чинних законів, постанов, розпоряджень, концепцій, які скеровані на державну підтримку розвитку народних художніх промислів і ремесел, а також створити середовище для відродження професійної підготовки кадрів;

- налагодити взаємодію Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури, Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Федерації роботодавців України, представників закладів освіти, підприємств народних художніх промислів, індивідуальних майстрів-умільців, наявних регіональних центрів (кластерів) розвитку народних художніх промислів, громадських організацій із метою формування в суспільстві інтересу до збереження і відродження народного мистецтва, надання підтримки талановитій молоді, яка намагається оволодіти професіями художніх промислів і ремесел, а також морального та матеріального заохочення творчих особистостей;

- продовжити розроблення ДСП(ПТ)О для професій народних художніх промислів;

- вивчити існуючі потреби й обґрунтувати перспективи професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О, створити необхідні умови для їхнього розвитку, впровадження дуальної форми навчання, підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання на підприємствах народних художніх промислів, у закладах вищої освіти художнього профілю, творчих майстернях тощо;

- сформувати творчі колективи з метою підготовки підручників і навчальних посібників, у тому числі електронних, для професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, залучати до них викладачів, майстрів виробничого навчання, майстрів-умільців, науковців, стейкхолдерів.

На регіональному рівні необхідно:

- постійно підтримувати ПТНЗ художнього профілю фінансово, матеріально-технічно, науково-методично, надавати право самостійно обирати форми професійно-художнього навчання (дуальне навчання, творчі та художні

студії, авторські майстерні, до яких входить 5–6 осіб, які становлять навчальну групу, майстер-класи тощо);

- вдосконалювати взаємодію з роботодавцями, соціальними партнерами, громадськими організаціями з метою забезпечення бази для проведення практик, впровадження дуальної форми навчання;

- створювати умови для об'єднання на основі художніх ЗП(ПТ)О профільного навчання з технологічного напрямку учнів старшої школи, а також підготовки і перепідготовки дорослого населення, а також умови для заснування, діяльності та розвитку центрів (кластерів) народних художніх промислів;

- організувати співпрацю обласних управлінь освіти і науки та управлінь культури з обласними творчими спілками з метою проведення на базі ЗП(ПТ)О художнього профілю культурно-освітніх заходів, фестивалів народної художньої творчості, конкурсів фахової майстерності, виставок, майстер-класів тощо;

- вдосконалювати зміст підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗП(ПТ)О народних художніх промислів.

На рівні ЗП(ПТ)О художнього профілю слід забезпечити:

- впровадження педагогічними працівниками творчого та дослідницького професійного навчання та виховання учнівської молоді, інноваційних педагогічних технологій;

- оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, удосконалення рівня методичної та технологічної підготовки педагогічних працівників;

- обґрунтування перспектив розвитку професій художніх промислів, розвитку закладів професійної освіти, визначення й удосконалення форм професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Висновки до третього розділу

Здійснено аналіз актуальних проблем професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України, зокрема виявлено, що розвиток системи ПТО на сучасному етапі відбувається у складних умовах.

До актуальних проблем професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у сучасних ЗП(ПТ)О відносимо: недосконалість чинної законодавчої та нормативно-правової бази; недостатня якість підготовки кваліфікованих робітників у системі професійної освіти; низький рівень престижності та задіяності фахівців народних художніх промислів на ринку праці; слабка навчально-матеріальна база та неналежне науково-методичне забезпечення; недостатній рівень використання в навчально-виховному процесі комп'ютерно орієнтованих навчальних технологій і впровадження інноваційних педагогічних технологій; неналежний рівень готовності випускників художніх ПТНЗ до підприємницької діяльності; відсутність ДСП(ПТ)О для окремих професій народних художніх промислів; недостатній рівень виховання в майбутніх фахівців народних художніх промислів бережливого ставлення до народних традицій і українського народного мистецтва як національних цінностей.

На основі аналізу позитивних і негативних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття та актуальних проблем ПТО обґрунтовано шляхи її вдосконалення з урахуванням досвіду минулого: удосконалення й оновлення чинної нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; збереження національних традицій, відновлення та розвиток народних художніх промислів і народного мистецтва з урахуванням регіональних особливостей, трансформування їх у нові форми, наповнення новим змістом; вдосконалення матеріально-технічної бази художніх ПТНЗ; урахування у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів

потреб роботодавців і тісні зв'язки з ними, впровадження елементів дуальної форми навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів; створення центрів (кластерів) розвитку народних художніх промислів у регіонах, залучення до цього процесу державних інституцій, місцевих громад, підприємців, фондів і центрів регіонального розвитку, громадських організацій, міжнародних партнерів та ін.; розроблення ДСП(ПТ)О для професій народних художніх промислів; вдосконалення й осучаснення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; урізноманітнення та вдосконалення форм навчання учнів художніх ЗП(ПТ)О; удосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу; формування готовності майбутніх фахівців народних художніх промислів до підприємницької діяльності; естетичний, культурний і духовний розвиток майбутніх фахівців народних художніх промислів, організація та розширення мережі гурткової роботи з художніх видів творчості; удосконалення форм і методів профорієнтаційної роботи; підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання.

Висновки і результати третього розділу викладені в публікаціях автора [24; 28; 29; 31; 35; 36].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу наукової літератури уточнено сутність ключових понять дослідження: «професія», «професійна підготовка», «професійна освіта», «професійно-технічна освіта», «ремесло», «промисел», «народний художній промисел», «фахівець», «фахівець народних художніх промислів»; обґрунтовано основні методологічні підходи та принципи дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Фахівець народних художніх промислів – знавець у сфері застосування, вдосконалення та передавання традицій і звичаїв народного мистецтва, який мислить світоглядно, обізнаний із різними видами народних художніх промислів, володіє знаннями з історії й теорії народного мистецтва, естетики, етики, культурології, мистецтвознавства та виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до кращих традицій. Майбутній фахівець народних художніх промислів повинен сприймати, цікавитися предметами і явищами довколишнього світу, мати образне і творче мислення, застосовувати здобуті знання на практиці, правильно вживати професійну лексику, поетапно виконувати технологічні завдання, вміти конструювати і виготовляти деталі художнього виробу тощо.

2. Розроблено періодизацію розвитку ПТНЗ народних художніх промислів. Ключовими етапами у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів Західної України кінця ХХ – початку ХХІ ст. є:

– *радянський період* (1950 – 1991 рр.): забезпечення потреб країни у робітниках системою трудових резервів і діяльність «Укрхудожпрому»; реорганізація профтехосвіти, створення закладів єдиного типу – ПТУ, заохочення молоді до діяльності у сфері художніх промислів, уведення програм навчальних предметів з урахуванням у змісті професійної підготовки молоді вимог промислів до виготовлення художньої продукції; реорганізація змісту

навчання у ПТНЗ художніх промислів; утвердження СПТУ та вдосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, створення шкіл художньої майстерності в центрах традиційних промислів, внесення нових професій у галузі народних художніх промислів у перелік професій; зміцнення навчально-матеріальної бази, обладнання виробничих майстерень ПТНЗ тощо;

– *період незалежної України (1991–2019 рр.):* реформування ПТО, врахування вимог ринку праці у підготовці фахівців народних художніх промислів, розробка та вдосконалення нормативно-правової бази, вдосконалення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; організаційно-методичне забезпечення підготовки фахівців для галузі народних художніх промислів; відновлення системи ПТО в галузі народних художніх промислів, розширення мережі ПТНЗ художнього профілю, модернізація ПТНЗ народних художніх промислів, виникнення нових професій у галузі народних художніх промислів.

3. Виявлено основні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

У радянський період професійна підготовка фахівців народних художніх промислів в Західній Україні характеризувалася такими *позитивними тенденціями*: відновлення та розвиток традиційного народного мистецтва; загальнодержавна увага до професійної підготовки фахівців народних художніх промислів; тісна співпраця художніх ПТНЗ з Укрхудожпромспілкою; працевлаштування випускників художніх ПТНЗ на художніх підприємствах; удосконалення змісту професійної підготовки; урізноманітнення форм навчання; вдосконалення матеріально-технічної бази; високі вимоги до викладацького складу та підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання; організація та виховання учнівських колективів; запровадження учнівства при майстрах-умільцях; активна профорієнтаційна робота; розширення діапазону професійної підготовки фахівців народних

художніх промислів; врахування під час складання навчальних програм новітніх досягнень науки і техніки, досвіду передового виробництва, раціональних методів праці, стандартів виготовлення художньої продукції; організація та розширення мережі гурткової роботи з художніх видів творчості. До *негативних тенденцій* у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів у цей період відносимо: матеріальну скруту повоєнних років, недостатність фінансування підготовки майстрів художніх промислів у ПТНЗ художнього профілю; брак навчальних, методичних і мистецтвознавчих розробок, технологічного обладнання та пристроїв, недосконалі інструменти, матеріали для забезпечення робочого процесу; ліквідація окремих напрямів підготовки фахівців народних художніх промислів; постійна реорганізація ПТНЗ; ідеологізація та політизація освітнього процесу, централізоване визначення змісту освіти, переважання радянської тематики у творчій діяльності, виробах, заборона національних мотивів; авторитарність у навчанні, вихованні й управлінні закладами профтехосвіти; відсутність загальноосвітньої підготовки до 1969 р.; неврахування потреб ринку праці.

У *період Незалежної України* професійна підготовка фахівців народних художніх промислів в Західній Україні характеризується такими *позитивними тенденціями*: перехід від строго регламентованого та заідеологізованого освітнього процесу до професійної підготовки учнів на принципах народного мистецтва та національної культури; підготовка до підприємницької діяльності; проведення конкурсів професійної майстерності та художньої творчості, науково-практичних масових заходів; створення творчих груп для розроблення навчально-методичного забезпечення; удосконалення нормативно-правової бази ЗП(ПТ)О; налагодження співпраці з міжнародними партнерами; децентралізація управління та регіоналізація ПТО, осучаснення змісту навчання; розроблення й апробація нових Державних стандартів П(ПТ)О на компетентнісній основі; впровадження елементів дуальної форми професійного навчання. До *негативних тенденцій* професійної підготовки фахівців народних

художніх промислів у цей період відносимо: недостатня оперативність і обґрунтованість у розробленні та реалізації державної політики в галузі профтехосвіти; сповільнення розвитку професійно-технічної освіти в Україні та розвитку народних художніх промислів, зникнення шкіл народних майстрів, руйнування матеріально-технічної бази художніх підприємств і занепад центрів народних художніх промислів, втрата ринків збуту художніх виробів; припинення або скорочення підготовки фахівців з окремих видів народного мистецтва; недосконалість матеріального та науково-методичного забезпечення; відсутність можливості проведення виробничої практики на художніх підприємствах і в центрах народних художніх промислів; проблеми з працевлаштуванням випускників художніх ПТНЗ тощо.

4. До актуальних проблем професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у сучасних ЗП(ПТ)О відносимо: недосконалість чинної законодавчої та нормативно-правової бази; недостатня якість підготовки кваліфікованих робітників у системі професійної освіти; низький рівень престижності та затребуваності фахівців народних художніх промислів на ринку праці; слабка навчально-матеріальна база та неналежне науково-методичне забезпечення; недостатній рівень використання в освітньому процесі комп'ютерно орієнтованих та інноваційних педагогічних технологій; неналежний рівень готовності випускників художніх ПТНЗ до підприємницької діяльності; відсутність державних стандартів П(ПТ)О для окремих професій народних художніх промислів; недостатній рівень виховання в майбутніх фахівців народних художніх промислів бережливого ставлення до народних традицій і українського народного мистецтва як національних цінностей.

Шляхи вдосконалення системи ПТО з урахуванням позитивного досвіду минулого: вдосконалення й оновлення нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; збереження національних традицій, відновлення та розвиток народних художніх промислів з урахуванням регіональних особливостей, трансформування їх у нові форми,

наповнення новим змістом; удосконалення матеріально-технічної бази художніх ПТНЗ; урахування у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів потреб роботодавців і налагодження тісних зв'язків із ними, упровадження дуальної форми навчання; створення центрів (кластерів) розвитку народних художніх промислів у регіонах; створення незалежних сертифікованих центрів для присвоєння випускникам художніх ЗП(ПТ)О фахових кваліфікацій, підвищення кваліфікації фахівців народних художніх промислів, сертифікації за видами робіт; розроблення Державних стандартів П(ПТ)О для професій народних художніх промислів; удосконалення й осучаснення змісту, урізноманітнення й удосконалення форм професійної підготовки учнів художніх ЗП(ПТ)О; модернізація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу; формування готовності майбутніх фахівців народних художніх промислів до підприємницької діяльності; естетичний, культурний і духовний розвиток учнів художніх ЗП(ПТ)О, організація та розширення мережі гурткової роботи з художньої творчості; удосконалення форм і методів профорієнтаційної роботи зі школярами; неперервне підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання.

5. Розроблено й апробовано навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ЗП(ПТ)О народних художніх промислів, який охоплює: посібник «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні», методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах» і програму спецкурсу «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)». Комплекс сприяє кращому розумінню викладачами і майстрами виробничого навчання ЗП(ПТ)О художнього профілю процесів, що відбувалися у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів у другій

половині ХХ – на початку ХХІ ст., та впровадженню кращого досвіду минулого в сучасну практику підготовки фахівців народних художніх промислів.

Перспективними напрямками подальшого наукового пошуку вважаємо: дослідження теоретико-методологічних засад і методичних підходів до вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О України, вивчення зарубіжного досвіду підготовки фахівців народних художніх промислів і можливостей його впровадження у практику вітчизняних ЗП(ПТ)О художнього профілю, аналіз прогресивного досвіду та перспектив створення і розвитку центрів (кластерів) народних художніх промислів у різних регіонах України із залученням ЗП(ПТ)О художнього профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки. *Рідна школа*. 2013. № 1–2. С. 8–14.
2. Алексеева С. В. Організація дослідницької діяльності учнів з дизайну у професійних навчальних закладах художнього профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ , 2010. 20 с.
3. Аніщенко О. В. Науково-методичне забезпечення навчального процесу в художніх ПТНЗ. URL : http://www.rusnauka.com/PRNIT_2006/Pedagogica/16008.doc.htm (дата звернення: 14.09.2015).
4. Аніщенко О. В. Проблема наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи в історії розвитку педагогічної науки і практики в Україні (кінець XIX – XX століття) : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2009. 42 с.
5. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с.
6. Асмолов А. Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров. Москва ; Воронеж : Модэк, 1996. 768 с.
7. Асмолов А. Г. Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути к преодолению кризиса идентичности и построению гражданского общества. *Вопросы образования*. 2008. № 1. С. 65–86.
8. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти : суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири. *Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ, 2000. С. 134–157.

9. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. *Горизонти образования*. 2012. № 3. Т. 2 (36). С. 170–175.
10. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті як засіб соціалізації особистості майбутнього педагога. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип. 6. С. 61–64. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknupcr_2012_6_21 (дата звернення: 21.06.2017).
11. Батечко Н. Г. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико-методологічні засади : монографія / За ред. Я. В. Цехмістера. Київ : ТОВ Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 708 с.
12. Батышев С. Я. Подготовка рабочих в средних профессионально-технических училищах. Москва : Педагогика, 1988. 176 с.
13. Батышев С.Я. Формирование квалифицированных рабочих кадров в СССР. Москва : Экономика, 1971. 214 с.
14. Башнянин Г. І., Лазур П. Ю., Медведєв В. С. Політична економія : підручник. У 2 ч. Ч. 2: Загальна економічна теорія; Спеціальна економічна теорія. Київ : Ніка-Центр; Ельга, 2002. 527 с.
15. Бебик В. М. Соціально-комунікаційна праксеологія: поняття і методологія. *Інформація і право*. 2011. № 2 (2). С. 53–60.
16. Безлюдна В. В. Методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ – Вінниця : ФОП Тарнашинський О. В., 2017. Вип. 47. С. 51–56.
17. Беяева А. П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах : метод, пособие. Москва : Высш. шк., 1991. 208 с.
18. Беяева А. П. Методология и теория профессиональной подготовки. Санкт-Петербург : Ин-т профтехобразования РАО, 1999. 480 с.

19. Березівська Л. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.: історіографія питання. *Історико-педагогічний альманах*. 2009. Вип. 1. С. 15–28.
20. Беспалько В. П. О возможностях системного подхода в педагогике. *Советская педагогика*. 1990. № 7. С. 59–60.
21. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
22. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. Москва : Наука, 1973. 271 с.
23. Бобрышов С. В. Методология историко-педагогического исследования развития педагогического знания : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01. Ставрополь, 2006. 477 с.
24. Богдадюк М. В. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* : матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 21 серпня 2020 р.). Київ, 2020. С. 17–25.
25. Богдадюк М. В. Зміст технології навчання різьбленню деревини у професійно-технічних навчальних закладах. *Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект* : зб. наук. пр. / упор. Л. В. Сліпчишин ; ЛННЦ ПО НПУ ім. М. П. Драгоманова, НМЦ ПТО у Львів. обл., ДНЗ «ХПТУ ім. Й. П. Станька». Львів : СПОЛОМ, 2017. С. 75–81.
26. Богдадюк М. В. Методологічні підходи до дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Випуск 52 / редкол. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 133–137.
27. Богдадюк М. В. Особливості професійних характеристик соціономічних професій. *Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного*

- соціокультурного простору* : Збірник матеріалів IV-тої Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів; квітень 2016 р., м. Вінниця / за заг. ред. Т. Р. Браніцької. Вип. 4. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2016. С. 388–390.
28. Богдадюк М. В. Перспективи розвитку дистанційної освіти у ВНЗ України : *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної), присвяченої 25-річчю НАПН України (м. Київ, 29 березня – 13 квітня 2017 р.) / за заг. ред. В. О. Радкевич. К. : ІПТО НАПН України, 2017. С. 207–209.
29. Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина XX – початок XXI ст.) : програма спецкурсу для підвищення кваліфікації викладачів художніх ЗП(ПТ)О. Львів: ЛНПЦ, 2015. 16 с.
30. Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів: категоріальний аналіз. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. праць : Вип. 13 / Інс-т проф.-тех. освіти НАПН України ; Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін. Павлоград : ТОВ «ІМА-прес», 2017. С. 72–77.
31. Богдадюк М. В. Професійна підготовка фахівців художнього профілю у ПТНЗ Західної України другої половини XX – початку XXI ст. у сучасній професійно-технічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : Зб. наук. пр. Вип. 49 / редкол. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2017. С. 55–57.
32. Богдадюк М. В. Психолого-педагогічні умови розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні другої половини XX – початку XXI

- століття. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : Зб. наук. пр. Випуск 45 / редкол. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 55–58.
33. Богдадюк М. В. Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні : посібник. Львів: ЛНПЦ, 2015. 48 с.
  34. Богдадюк М. В. Розвиток професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів другої половини ХХ – початок ХХІ століття. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 10. С. 117–121.
  35. Богдадюк М. В. Удосконалення досвіду професійної підготовки фахівців художнього профілю у ПТНЗ західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в сучасній професійно-технічній освіті. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Зб. наук. пр. Львів ; Кельце, 2017. Вип. 1. С. 76–80.
  36. Богдадюк М. В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах : метод. реком. Львів: ЛНПЦ, 2015. 26 с.
  37. Богдадюк М. В. Філософсько-методологічні, соціально-економічні, суспільно-політичні та психолого-педагогічні умови розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 18–21.
  38. Богуславский М. В. Синергетика и педагогика. *Magister*. 1995. № 2. С. 89–95.
  39. Богуславский М. В., Корнетов Г. Б. Научно-педагогические парадигмы: история и современность. *Современные проблемы истории образования и педагогической науки*. Москва, 1994. Т. 1. С. 113–137.
  40. Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання. *Шлях освіти*. 1999. № 1. С. 37–40.

41. Бойчук В. М. Зміст і технологія навчання різьбленню деревини учнів професійно-технічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2007. 318 с.
42. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно ориентированного образования. Ростов-на-Дону : Изд-во РГПУ, 2000. 352 с.
43. Бутівченко С. В. Зміст і форми управління середніми професійними навчальними закладами України у 1917–1941 роках : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 1997. 205 арк.
44. Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво Радянської України. Київ : Мистецтво, 1986. 454 с.
45. Ваврух М. Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша. *Енциклопедія Львова* / За ред. А. Козицького. Львів : Літопис, 2012. Т. 4. С. 331–334.
46. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. Суми, 2016. 260 с.
47. Валицкая А. П. Философские основания современной парадигмы образования. *Педагогика*. 1997. № 3. С. 15–19.
48. Васянович Г. Гуманітарна освіта і стиль діяльності викладача професійно-технічного навчального закладу. *Гуманітарна освіта і виховання особистості* : зб. наук. пр. / за ред. Г. П. Васяновича. Львів, 2004. С. 5–29.
49. Васянович Г. П., Онищенко В. Д. Дидактичні засади професійної освіти у контексті фундаментальних педагогічних теорій. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 6. С. 9–34. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2013_6_3 (дата звернення: 09.04.2015).
50. Ваховський Л. Ц. Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз. *Шлях освіти*. 2007. № 1. С. 42–45.
51. Верменич Я. В. Західна Україна як термін. *Енциклопедія історії України*. Т. 3: Е-Й / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут

- історії України. Київ : Наукова думка, 2005. 672 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Zakhidna_Ukr_termin (дата звернення: 07.07.2020).
52. Вдович С. М. Принцип культуровідповідності у педагогічній спадщині Західної України кінця XIX – початку XX ст. *Гуманітарний вісник: Зб. наук. праць кафедри соціально-гуманітарних дисциплін / Гол. ред. Г. П. Васянович. Львів, 2000. С. 53–59.*
  53. Вдович С. М. Проблеми естетизації навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах. *Теоретичні засади методики професійно спрямованого викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ : монографія / За ред. Г. П. Васяновича. Львів : Сполом, 2005. С. 28–48.*
  54. Вдович С. М. Розвиток ідей гуманної педагогіки в Західній Україні (кінець XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 1998. 210 с.
  55. Вдович С. М., Васянович Г. П. Ідея діалогу культур у педагогічній спадщині М. Грушевського. *Школа за мир, взаєморозуміння і соціальний розвиток : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Рівне, 1996. С. 17–19.*
  56. Вдович С. М. Формування морально-естетичної особистості фахівця. *Життєдіяльність та життєтворчість особистості в особливих умовах : кол. монограф. / за наук. ред. М. М. Козяра. Львів : Сполом, 2018. С. 441–466.*
  57. Веселов А. Профессионально-техническое образование в СССР: очерки по истории среднего и низшего профтехобразования. Москва : Профтехиздат, 1961. 435 с.
  58. Висновок на проект Закону України «Про ремісничу діяльність в Україні» (реєстр. N 4458 від 14.03.2014 р.), внесений народним депутатом України А. П. Денисенком. URL : _____

- <https://ips.ligazakon.net/document/XG3FU00A?an=3> (дата звернення: 17.03.2018).
59. Вище професійне художнє училище № 5. Історія. Становлення та розвиток. URL : <http://vphu5.com/golovna/istoriya/13-stanovlennya-ta-rozvytok.html> (дата звернення: 02.12.2017).
  60. Вище художнє професійне училище №3 м. Івано-Франківська. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Вище_художнє_професійне_училище_№3 (дата звернення: 03.12.2017).
  61. Вище художнє професійне училище. URL : <https://svhpu.at.ua/index/0-2> (дата звернення: 02.12.2017).
  62. Воеводский И. К. Профессионально-техническая подготовка специалистов среднего звена и квалифицированных рабочих для тяжелой индустрии СССР (1917–1980 гг.) : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01. «Теория и история педагогики». Казань, 1981. 34 с.
  63. Володарская А. А. Проблемы дидактики : от традиционности к личностной ориентированности : метод. рек. Москва : АПК и ПРО, 2000. 27 с.
  64. Галагузов А. Н. Культурологический подход в профессиональной подготовке специалистов социальной сферы : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Рос. гос. соц. ун-т. Москва, 2011. 362 с.
  65. Герлянд Т. М. Сучасні підходи до впровадження проектної технології у процес загальноосвітньої підготовки закладів професійно-технічної освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. 13. С. 43–47. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpro_2013_13_10 (дата звернення: 18.02.2018).
  66. Гириловська І. Портфоліо як форма оцінювання професійної підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12–13. С. 181–183. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2015_12-13_63 (дата звернення: 24.06.2018).
  67. Гнатюк М. До історії розвитку школи Яворівського деревообробництва. *Писанка*. 1997. № 18. С. 28–32.

68. Гнатюк М. Народні художні промисли і ремесла Гуцульщини та Покуття: традиції, майстри, школи, їх вплив на розвиток етнодизайну Галичини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство. 2018. № 2. С. 336–344.
69. Гончаренко С. Фундаменталізація професійної освіти. *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*. 2006. № 7. С. 165–175.
70. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
71. Гончаренко С. У. Професійна освіта. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 1997. С. 274–275.
72. Гончаренко С. У. Система. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 1997. С. 305.
73. Гончаренко С., Кушнір В., Кушнір Г. Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес. *Шлях освіти*. 2008. № 4 (50). С. 2–10.
74. Грабовська І. Л. Специфіка крос-культурної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю у ПТНЗ. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. 2017. Вип. 155. С. 246–249. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> (дата звернення: 14.10.2017).
75. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 45. С. 74–84. URL : 01.12.2018).
76. Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2001. 403 арк.

77. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : А. П. Н., 2002. 224 с.
78. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах : дис... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 1998. 415 арк.
79. Дем'яненко Н. М. Педагогічна парадигма вищої школи України : генеза й еволюція. *Філософія освіти*. 2006. № 2. С. 256–265.
80. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»): затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення: 09.11.2015).
81. Децентралізація професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні – поштовх до дій: Зелена книга для спрямування обговорень щодо реформ та здібностей, необхідних для побудови досконалої та привабливої системи ПТО в Україні. URL : <http://education-ua.org/component/cck> (дата звернення: 10.12.2019).
82. Деякі питання реалізації Закону України «Про народні художні промисли» : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 283. URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/283-2002-п> (дата звернення: 14.03.2016).
83. Досвід впровадження. Презентація «Реалізація експерименту всеукраїнського рівня «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи» на базі ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище» та «Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Львівській області». URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/sistema-2017-3.pdf> (дата звернення: 18.12.2019).
84. Дуальна освіта. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Дуальна_освіта (дата звернення: 15.02.2020).

85. Дуальна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення: 15.02.2020).
86. Дуальна освіта. Для закладів профосвіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/dualna-osvita/dlya-zakladiv-profosviti>(дата звернення: 15.02.2020).
87. Дуальна освіта. Для роботодавців. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/dualna-osvita/dlya-robotodavciv> (дата звернення: 15.02.2020).
88. Дуальна освіта: можливість розпочати кар'єру під час навчання для учнів закладів профосвіти. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/dlya-uchniv.pdf> (дата звернення: 15.02.2020).
89. Дубинчук О. С. Професія і середня освіта (Педагогічні проблеми професійно-технічної освіти). Київ : Товариство «Знання» Української РСР, 1979. 48 с.
90. Ермолаева О. А. Основные принципы, методы и уровни современного парадигмального подхода. *Философия. Культурология. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия «Социальные науки»*. 2008. № 1 (9). С. 163–169.
91. Етнографія України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. А. Макарчука. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Львів: Світ, 2004. – 517 с.
92. Євтух М. Б. Парадигмальний підхід як методологічна засада вивчення вищої історичної педагогічної освіти України. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2016. С. 9–13.
93. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с. URL : http://ukrlit.org/slovnyk/zhaivoronok_znaky_ukrainskoi_etnokultury (дата звернення: 07.07.2016).
94. Жилина А. И. Системный подход как методология педагогического исследования. *Человек и образование*. 2007. № 1–2 (10–11). С. 15–20.

95. Загвязинский В. И. О системном подходе к реформированию отечественного образования. *Педагогика* : научно-теоретический журнал Российской академии образования / ред. Р. С. Бозиев. 2016. № 1. С. 12–18.
96. Загіка О. О. Дидактичні завдання професійної освіти в умовах гуманізації та демократизації педагогічних відносин. *Професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення* : матеріали науково-практичної конференції / Інститут післядипломної освіти ІПП УМО (м. Донецьк). Донецьк, 2010. С. 88–93.
97. Зайчук В. О. Зміст і форми підготовки кадрів у профтехучилищах сільськогосподарського профілю в Україні : дис... канд. пед. наук :13.00.01. Київ, 1994. 249 с.
98. Затверджені стандарти професійно-технічної освіти 2006-2016. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/derzhavni-standarti-navchalni-plani-ta-programi/zatverdzeni-standarti-profesijno-tehnichnoyi-osviti-2006-2016> (дата звернення: 20.09.2018).
99. Зельман Л. Н. Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 278 с.
100. Зузяк Т. П. До історії художнього плетіння. *Мистецтво '01* : науковий збірник. Львів: СКІМ, 2002. С. 93–104.
101. Зузяк Т., Марущак О., Стешин Є. Інтеграційний підхід до навчання учнів ПТНЗ художньої обробки металу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. Вип. 2. С. 46–52.
102. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Київ ; Черкаси, 2008. 608 с.
103. Зязюн І. А. Культура в контексті політики й освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 1997. № 3–4. Ч. 1. С. 5–16.

104. Зязюн І. А. Синергетичні параметри педагогіки як детермінанти креативного навчання. *Креативна педагогіка*. 2012. № 5. С. 7–14.
105. Зязюн І. А. Філософські засади освіти : освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії. *Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти* : монографія / Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, М. П. Лещенко, М. М. Солдатенко та ін. ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. С. 11–59.
106. Зязюн І. А. Цілісний методологічний підхід у педагогічному науковому дослідженні. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи* : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький, 2011. С. 7–13.
107. Івченко Т. В. Розвиток професійно-технічної освіти в Україні (40–50-ті рр. XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Старобільськ, 2015. 20 с.
108. Історія ЛВПХУ м. Львова. URL : <http://lvphu.at.ua> (дата звернення: 10.11.2017).
109. Історія Стрийського ВХПУ. URL : <http://svhpu.at.ua/index/0-2> (дата звернення: 15.11.2017).
110. Історія творення. URL : <http://www.hptu14.com.ua/pro-zaklad/istoriia.html> (дата звернення: 01.12.2017).
111. Історія України: Курс лекцій : навч. посіб. : у 2-х кн. / Мельник Л. Г., Верстюк В. Ф., Демченко М. В. та ін. Київ : Либідь, 1992. Кн. 2 : XX століття. 1992. 464 с.
112. Історія Чернівецького ВПХУ №5. URL : <http://vphu5.com> (дата звернення: 25.11.2017).
113. Йосип Станько. URL : <http://hptu14.com.ua/pro-zaklad/istoriia/y-p-stanko.html> (дата звернення: 14.02.2018).

114. Каплун А. В. Розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець XIX – XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 44 с.
115. Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки. Київ : Мистецтво, 2008. 464 с.
116. Карелін М. В. Трудове навчання у загальноосвітніх закладах Харківської губернії у другій половині XIX – на початку XX століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Слов'янський держ. педагогічний ун-т. Слов'янськ, 2005. 251 арк.
117. Касьянова О. М. Парадигмальний підхід до розвитку теорії та практики освіти. *Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини*. 2017. № 1. С. 89–94.
118. Клапчук В. М. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.) : монографія. Львів ; Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. 508 с.
119. Клапчук С. Н. Подготовка квалифицированных рабочих – важное направление кадровой политики КПСС (из опыта работы парторганизаций Украины). Київ : Вища шк., 1981. 160 с.
120. Клепко С. Ф. Українська царина філософії освіти. *Практична філософія*. 2001. № 1. С. 197–211.
121. Ковальчук В. І. Розвиток творчих здібностей учнів ПТНЗ художнього профілю як запорука культури праці. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Педагогіка та психологія. 2004. № 210. С. 74–84.
122. Ковальчук В. І. Формування культури праці учнів ПТНЗ художнього профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 288 арк.
123. Ковальчук В. І. Формування культури праці учнів ПТНЗ художнього профілю : метод. посіб. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Чернівці : Місто, 2004. 137 с.

124. Козловська І. М. Інтегративний підхід до підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.18. С. 311–316.
125. Колесникова І. А. Педагогические цивилизации и их парадигмы. *Педагогика*. №6. 1995. С. 84–89.
126. Колесникова І. А., Титова Е. В. Педагогическая праксеология : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Изд. Центр «Академия», 2005. 256 с.
127. Колісник-Гуменюк Ю. Формування та розвиток творчості у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2015. № 8. С. 70–73. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_8_17 (дата звернення: 30.03.2019).
128. Колісник-Гуменюк Ю. І. Визначення ефективності науково-методичної системи підготовки фахівців художнього профілю щодо формування мотиваційного та когнітивного компонентів. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 70–78.
129. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні тенденції розвитку сучасної професійно-технічної освіти художнього профілю. *Сучасні виклики професійної освіти* : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 54–77.
130. Колісник-Гуменюк Ю. І. Упровадження та результати використання інтерактивних технологій у підготовці фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 1 (132). С. 57–62.
131. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійної культури майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2 (10). С. 150–158. URL : <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/220> (дата звернення: 28.05.2019).
132. Колісниченко Н. Розвиток освітньої системи та управління нею з погляду синергетичного підходу. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентіві України* / За заг. ред.

- В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ : Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 2. С. 385–394.
133. Коломієць С. В. Синергетичні аспекти освіти: питання методології. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць. 2011. Вип. LV. Ч. 1. С. 23–36.
134. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК (1898–1988) / КПСС ; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС ; Под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп и испр. Москва, 1983–1990. Т. 16. С. 498–501.
135. Кондаков М. И. Новое содержание образования и совершенствование учебно-воспитательного процесса. Москва, 1974. 178 с.
136. Концепція національного виховання. *Освіта*. 1994. 26 жовтня. С. 5–6, 11–12.
137. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 18–25.
138. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 419-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-p#n8> (дата звернення: 03.08.2019).
139. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. *Професійно-технічна освіта*. 2004. № 3. С. 2–7.
140. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень : навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2010. 176 с.
141. Коржуев А. В., Попков В. А. Традиции и инновации в высшем профессиональном образовании. Москва : ИНТРА, 2003. 411 с.
142. Корнетов Г. Б. Педагогические парадигмы базовых моделей образования : учебное пособие. Москва : Изд-во УРАО, 2001. 124 с.

143. Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва. Історія. URL : <http://kupdm.com.ua/index.php/about/istoriya> (дата звернення: 14.12.2017).
144. Костюк В. Н. Методология научного исследования : монографія. Киев – Одесса : Вища школа, 1976. 180 с.
145. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе. Москва : Экономика, 1975. 271 с.
146. Коханко О. М. Підготовка робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–2000 рр.) : монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ХНУ, 2006. 254 с.
147. КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940–1987 гг. / сост. Терещенко Г. И., Курас И. Ф., Ничкало Н. Г. и др. ; предисл. Терещенко Г. И. Київ : Вища шк., 1988. 416 с.
148. Кремень В. Синергетична модель розвитку освіти як відповідь на виклики сьогодення. *Рідна школа*. 2010. № 6. С. 3–6. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_6_3 (дата звернення: 15.07.2016).
149. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 368 с.
150. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми освіти : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2005. 434 с.
151. Крип'якевич І. Боротьба нецехових ремісників проти цехів у Львові (1590–1630 рр.). *З історії західноукраїнських земель*. Київ, 1957. Вип. 1. С. 5–14.
152. Кудаев М. Р. Методология и методика педагогических исследований : учебное пособие. Часть I. Майкоп : Изд-во АГУ, 2003. 168 с.
153. Кузнецова А. Г. Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике : монографія. Хабаровск : Изд-во ХК ИППК ПК, 2001. 152 с.
154. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду 1917-1960 рр. : Зб. док. – Т.2

- (Червень 1941–1960 рр.). Київ : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1961. 663 с.
155. Культурологія: Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. 5-те вид., стер. Рекомендовано МОН / За ред. М. М. Заковича. Київ : Знання, 2010. 589 с.
156. Курило В. С., Подов В. И. Образование в Донбассе (XIX – начало XX вв.). Луганск : ЛГПУ, 1999. 111 с.
157. Кушнір В. М. Профільне навчання в історії розвитку вітчизняної школи (друга половина XIX – XX ст.) : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2016. 418 с.
158. Литвин А. В. Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів. *Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах* : матеріали звітної науково-практичної конференції Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (4 березня 2015 р., м. Львів) та Науково-практичної конференції (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (19 травня 2015 р., м. Львів). Львів, 2015. 132 с., с. 79.
159. Литвин А. В., Руденко Л. А. Науково-організаційні засади модернізації професійної підготовки у ПТНЗ художнього профілю. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2013. Вип. 5. С. 29–36. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2013_5_8 (дата звернення: 25.10.2018).
160. Лікарчук І. Л. Історія розвитку професійно-технічної освіти України. *Профтеосвіта України XX століття*: Енциклопедичне видання / За ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Видавництво «АртЕк», 2004. С. 12.
161. Лікарчук І. Л. Проблеми підготовки робітничих кадрів в Україні (1920–1929 рр.) : монографія. Київ, 1996. 206 с.

162. Лікарчук І. Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і шлях перспективи : монографія. Київ : Педагогіка, 1999. 288 с.
163. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки) : автореф. дис... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 1999. 36 с.
164. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки): дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1999. 476 с.
165. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки) : монографія. Київ : Вища школа, 1998. 256 с.
166. Луговий В. Педагогічна освіта в Україні : структура, функціонування, тенденції розвитку / за заг. ред. О. Г. Мороза. Київ : МАУП, 2004. 198 с.
167. Луговий В. І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект) : дис... доктора пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 429 с.
168. Лузік Е. В. Синергетична модель розвитку вищої професійної освіти. *Вісник Національного авіаційного університету* : зб. наук. пр. Педагогіка. Психологія. Вип. 2 (7). Київ : НАУ, 2015. С. 84-88. URL : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/10232/13433> (дата звернення: 16.11.2016).
169. Лук'янова Л. Б. Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 252 с.
170. Лутай В. С. Розробка сучасної філософії освіти на засадах синергетики. *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 33–35.

171. Лутай В. С. Синергетичний підхід в освіті. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 812–813.
172. Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені Івана Труша. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Львівський_державний_коледж_декоративного_і_ужиткового_мистецтва_імені_Івана_Труша (дата звернення: 02.12.2017).
173. Маврін В. В. Інтерпретація концептуальних ідей педагогіки життєтворчості особистості в історико-педагогічному контексті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48 (101). С. 9–17.
174. Майстер. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ : Ірпінь; ВТОР «Перун», 2004. С. 504.
175. Малафійк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання. Рівне : РДГУ, 2004. 437 с.
176. Мамчур Н. С. Народне декоративно-прикладне мистецтво як засіб виховання естетичних смаків студентської молоді. *Рідна школа*. 2012. № 5. С. 25–30.
177. Марон А. Е., Монахова Л. Ю., Федотова В. С. Педагогическая праксеология: структура знания и модели реализации в профессиональном обучении. *Человек и образование*. 2012. № 2 (31). С. 27–31.
178. Матейко К. І. Художня кераміка західних областей Української РСР: Альбом / АН УРСР. УКР. держ. музей етногр. та худож. промислу : Укладач Матейко К. І. Київ, 1962. 28 с.
179. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні : навч. посіб. Київ : Вікар, 2003. 335 с.

180. Метод проєктів. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Проектні_технології_в_навчанні (дата звернення: 23.02.2019).
181. Методологический подход. *Философский энциклопедический словарь* / глав. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Сов. энцикл., 1983. С. 130.
182. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило, Л. Ц. Ваховський та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 248 с.
183. Методологія наукової діяльності : навч. посібник / Д. В. Чернілевський, О. Є. Антонова, Л. В. Барановська, О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк та ін. ; за ред. проф. Д. В. Чернілевського. 2-ге вид., допов. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.
184. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособие / Н. В. Кузьмина, Е. А. Григорьева, В. А. Якунин и др. Москва : Нар. образование, 2002. 207 с.
185. Микитенко О. С. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах (1954–1984 рр.) : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 296 с.
186. Мікула Н., Дацко О. Кластер народних промислів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону. *Міжнародна економічна політика*. 2010. Вип. 1–2. С. 210–235. URL : <http://journals.uran.ua/jiep/article/view/27583/24727> (дата звернення: 10.11.2018).
187. Модернізація професійно-технічної освіти – один із пріоритетів нашої роботи цього року. URL : <https://nmcdon.org.ua/index.php/k2/news/item/2710-modernizatsiia->

profesiinotekhnichnoi-osvity-odyn-iz-priorytetiv-nashoi-roboty-tsoho-roku-liliia-hrynevych (дата звернення: 22.04.2018).

188. МОН пропонує для громадського обговорення проєкт Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти та Типовий договір про здобуття вищої, фахової передвищої освіти за дуальною формою. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-polozhennya-pro-dualnu-formu-zdobuttya-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-ta-tipovij-dogovir-pro-zdobuttya-vishoyi-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-za-dualnoyu-formoyu> (дата звернення: 30.06.2019).
189. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія / За заг. ред. В. І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 348 с.
190. Національна доктрина розвитку освіти. *II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, 7–9 жовтня 2001 р.* / МОН України. Київ, 2001. С. 137–155.
191. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) / Нац. акад. пед. наук України; авт. : В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.; редкол. : В. Г. Кремень, В. І. Луговий та ін., за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Пед. думка, 2011. 304 с.
192. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання : монографія. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 399 с.
193. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 125 с.
194. Ничкало Н. Г. Стандартизація професійної освіти і навчання у контексті інтеграційних процесів. *Сучасні стандарти професійно-технічної освіти* : зб. матеріалів конф., 30 листоп. 2006 р. / за заг. ред. В. О. Радкевич ; Інститут професійно-технічної освіти АПН України. Київ, 2008. С. 3–7.

195. Ничкало Н. Г. Теоретико-методичні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. Київ, 2001. Ч. 1. С. 35–43.
196. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : монографія / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ : Пед. думка, 2008. 198 с.
197. Ничкало Н. Г. Українські концепції професійної освіти: тенденції і перспективи. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Київ, 2007. С. 27–50.
198. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология: словарь системы основных понятий. Москва : Либроком, 2013. 208 с.
199. Новіков В. М. Модернізація професійно-технічної освіти як цільова функція розвитку ринку праці в Україні. URL : ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/22588/1/86-99.pdf (дата звернення: 04.07.2018).
200. Новіков В. М. Розвиток професійно-технічної освіти в умовах децентралізації системи управління в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2 (30). С. 126–137.
201. О дальнейшем совершенствовании процесса обучения и воспитания учащихся системы профессионально-технического образования : постановление ЦК КПСС и СМ СССР от 30.08.1977 №793. *Сборник постановлений СССР*. 1977. № 24. Ст. 151.
202. О дальнейшем совершенствовании системы профессионально-технического образования : постановление ЦК КПСС и СМ УССР от 23.06.1972 № 397. *Сборник постановлений СССР*. 1972. № 12. Ст. 67.
203. О мерах по дальнейшему развитию народных художественных промыслов : постановление Совета Министров СССР от 14.08.1968 № 628. *Сборник постановлений СССР*. 1968. № 16. Ст. 108.

204. О мерах по исполнению в республике постановления ЦК КПСС «О народных художественных промыслах» : постановление Совета Министров УССР, Центрального Комитета Компартии Украины от 25.03.1975 № 149. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP750149.html (дата звернення: 14.10.2016).
205. О мероприятиях по дальнейшему развитию местной промышленности и художественных промыслов : постановление Совета Министров СССР от 30 сентября 1966 г. № 794. URL : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6478.htm (дата звернення: 21.10.2016).
206. Об утверждении положения о профессионально-технических учебных заведениях СССР : Постановление Совета Министров СССР от 11.04.1980 № 296. URL : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10290.htm (дата звернення: 05.01.2017).
207. Овсієнко Я. М. Професійна підготовка майбутніх фахівців з виготовлення художніх керамічних виробів у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах художньо-естетичного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 253 с.
208. Оршанський Л. В. Естетична культура майбутніх фахівців у галузі дизайну: сутність та структура. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 23–28.
209. Оршанський Л. В. Сучасні вимоги й особливості професійної підготовки майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. / редкол. В. Ф. Орлов. Київ : Вид. «Тонар», 2020. Вип. 15. С. 43–56.
210. Оршанський Л. В., Матвісів Я. Я. Особливості інтеграції змісту навчання в системі професійно-технічної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка* : зб. наук. пр. Серія «Педагогічні науки» / ред. кол. О. І. Курок (гол. ред.) та ін. 2017. Вип. 3 (35). С. 112–120.

211. Оршанський Л. В., Силко Р. М. Готфрід Земпер та художньо-промислова освіта Західної Європи й України : монографія. Дрогобич, 2016. 281 с.
212. Освітні стандарти, навчальні плани та програми. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/derzhavni-standarti-navchalni-plani-ta-programi> (дата звернення: 10.02.2020).
213. Освітня реформа: результати та перспективи : інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2019. 227 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentacii/Institut-zbirnik.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
214. Основи законодавства України про культуру : Закон України від 14.02.1992 р. № 2117-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 1. Ст. 294. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12> (дата звернення: 12.07.2016).
215. Отич О. М. Культурологічна педагогічна парадигма як методологічна основа сучасної освіти. URL : http://zbirnik.mixmd.edu.ua/2010_5_ua/21.pdf (дата звернення: 28.08.2018).
216. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / за наук. ред. І. А. Зязюна. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 752 с.
217. Отич О. М. Холістична науково-мистецька парадигма освіти як основа ефективного функціонування вищої школи в Україні. *ScienceRise : Scientific Journal*. 2015. № 9/5 (14). Р. 22–27.
218. Падун Н. О. Зміст та форми організації навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах України (1929–1940 рр.) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / АПН України. Київ, 1993. 255 с.
219. Перечень профессий, при обучении которым в училищах профтехобразования количество учащихся в учебной группе по производственному обучению устанавливается в 12–15 человек. Москва :

Государственный Комитет СССР по профессионально-техническому образованию, 1979. 31 с.

220. Підготовка. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТВ «Перун», 2003. С. 767.
221. Положение о базовом предприятии (объединении, организации) среднего профессионального технического училища : постановление Совета Министров СССР от 22.02.1985 № 178. *Нормативные документы по подготовке рабочих на производстве* / под. ред. В. В. Бруквы. Київ, 1987. С. 39–46.
222. Положение о профессионально-технических учебных заведениях СССР : утверждено постановлением Совета Министров СССР от 11 апреля 1980 г. № 296. *Сборник постановлений СРСР*. 1980. № 11. Ст. 77.
223. Положение о технических училищах Украинской ССР : утвержденное постановлением Совета Министров УССР от 25.04.1967 № 260. *Збірник постанов УРСР*. 1967. № 4. Ст. 41. С. 283–292.
224. Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах. *Нормативне забезпечення професійно-технічної освіти України*. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2006. С. 24–47.
225. Портфоліо. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Портфоліо> (дата звернення: 26.12.2019).
226. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018 № 2541-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 43. Ст. 345. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#n80> (дата звернення: 08.04.2019).
227. Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.03.2015. № 298 URL : <https://osvita.ua/legislation/proftech/56443/> (дата звернення: 26.10.2019)

228. Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників : наказ Міністерства освіти і науки України від 26.06.2017 № 916. URL : <https://osvita.ua/legislation/proftech/56443> (дата звернення: 29.10.2019).
229. Про впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 145-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2010-p#Text> (дата звернення: 17.11.2018).
230. Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів (слухачів) з професійної підготовки у професійно-технічних навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.06.2001 № 459 // Інформаційний збірник МОН України. 2001. № 19. С. 13–25.
231. Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : Постанова Верховної ради України від 11 вересня 2007 р. № 1117. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2019).
232. Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1135. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-2002-p> (дата звернення: 09.10.2018).
233. Про затвердження Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року : постанова Кабінету міністрів України від 23.05.2007 № 768. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2007-p> (дата звернення: 13.05.2019).
234. Про затвердження плану заходів з розвитку ремісничої діяльності на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.09.2009

- № 1110-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2009-p> (дата звернення: 10.04.2015).
235. Про затвердження Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2000 № 225. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0442-00> (дата звернення: 05.08.2016).
236. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.1998 № 65. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-п> (дата звернення: 24.11.2018).
237. Про затвердження Положення про професійно-технічний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.1998 № 1240. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-98-п#Text> (дата звернення: 25.10.2018).
238. Про затвердження Положення про ступеневу професійно-технічну освіту : постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.1999 № 956. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-99-п> (дата звернення: 07.08.2016).
239. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-р#Text> (дата звернення: 19.02.2018).
240. Про затвердження Тимчасового державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.1998 № 450. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-98-п> (дата звернення: 18.06.2017).
241. Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: наказ МОН України від 13.04.2004 № 295. URL :

<http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0295290-04/> (дата звернення: 07.05.2016).

242. Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти : постанова ЦК КПУ і РМ УРСР від 03.06.1969 № 366. *Збірник постанов УРСР*. 1969. № 6. Ст. 67.
243. Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні : Указ Президента України від 06.06.2006 N 481/2006. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/2006> (дата звернення: 26.08.2018).
244. Про концепцію державної політики в галузі культури на 2005–2007 рр. : Закон України від 03.03.2005 № 2460-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 16. Ст. 64. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-IV#Text> (дата звернення: 27.04.2017)
245. Про Концепцію професійної освіти України: Постанова Міністерства народної освіти УРСР, Міністерства праці УРСР, Академії наук УРСР від 24.07.1991 № 7/52/59. Київ, 1991. 14 с.
246. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 23.06.2018).
247. Про народні художні промисли : Закон України від 21.06.2001 № 2547-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 199. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14#Text> (дата звернення: 27.06.2018).
248. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 10.11.2019).

249. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2017).
250. Про освіту: Закон України від 04.06.91 № 1144-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 34. Ст. 452. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> (дата звернення: 12.11.2017).
251. Про Основні напрями реформування професійно-технічної освіти : Указ Президента України від 8 травня 1996 р. № 322/96. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322/96> (дата звернення: 16.05.2018).
252. Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік : інформ.-аналіт. матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України 26 серпня 2009 року / за заг. ред. Міністра освіти і науки професора І. О. Вакарчука. Київ : МОН, 2009. 160 с.
253. Про подальший розвиток системи професійно-технічної освіти та підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів : постанова ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР від 10.07.1984. *Нормативные документы по подготовке рабочих на производстве* / под ред. В. В. Бруквы. Київ, 1987. С. 29–34.
254. Про подальший розвиток та поліпшення підготовки робітничих кадрів в професійно-технічних училищах республіки для художніх народних промислів та ремесел : рішення Колегії Міністерства народної освіти УРСР від 19.06.1991 № 6/36. Київ, 1991. 4 с.
255. Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» на базі закладів професійно-технічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки від 16.03.2015 № 298.

URL : <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-04-17/3825/nmo-298-1.pdf>
(дата звернення: 12.02.2020).

256. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10.02.1998 №103/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 32. Ст. 215. URL : [98-вр/ed19980210#Text](http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-04-17/3825/nmo-298-1.pdf) (дата звернення: 17.06.2016).
257. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 №103/98-ВР зі змінами, внесеними згідно із законом № 474-ІХ від 16.01.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 32. Ст. 215. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text> (дата звернення: 10.02.2020).
258. Про розширення переліку закладів професійної (професійно-технічної) освіти для впровадження елементів дуальної форми навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2018 № 473. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin> (дата звернення: 10.04.2019).
259. Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні : постанова Верховної Ради України від 03.04.2003 № 699-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 30. Ст. 260. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/699-15> (дата звернення: 19.07.2015).
260. Про схвалення Концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 № 336–р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2006-p#Text> (дата звернення: 07.06.2018).
261. Про схвалення Концепції Закону України «Про ремісничу діяльність» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2010 № 1791-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1791-2010-p> (дата звернення: 15.09.2018).
262. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2018

- № 660-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p#Text> (дата звернення: 10.05.2019).
263. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 419-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2020).
264. Проект Закону України «Про ремісничу діяльність» від 14.03.2014 № 4458. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=50254&pf35=294282> (дата звернення: 24.08.2019).
265. Проектні технології навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів : довідник / Глущенко О. В., Романов Л. А., Пащенко Т. М., П'ятничук Т. В., Шимановський М. М.; за заг. ред. Л. А. Романова. Житомир: «Полісся», 2019. 126 с.
266. Промисел. Словник синонімів української мови: в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Київ : Наук. думка, 1999–2000. Т. 2. С. 218.
267. Промисел. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 7. С. 229.
268. Професійна освіта : Словник : навч. посіб. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 380 с.
269. Професійна освіта і освіта дорослих. Модернізація професійно-технічної освіти. *Біла книга національної освіти України*. Київ : Інформ. системи, 2010. С. 189–190.
270. Професійна освіта. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/profesiyno-tekhnichna-osvita> (дата звернення: 12.12.2019).

271. Професійна підготовка. *Словник української мови* : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. С. 331.
272. Професійний. *Словник української мови* : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. С. 331.
273. Професіонал. *Словник української мови* : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. С. 331.
274. Професія. *Словник української мови* : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. С. 331.
275. Професія. *Філософський словник* / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. С. 551.
276. Профтехосвіта України: ХХ століття : енциклопед. вид. / М-во освіти і науки України, Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України ; за ред. Ничкало Н. Г. Київ : Вид-во «Артек», 2004. 876 с.
277. Пузанов М., Терещенко Г. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР. Київ : Вища шк., 1980. 232 с.
278. Пуховська Л. Моделі базової професійної підготовки в країнах Західної Європи. *Дидактика професійної школи* : збірник наукових праць. 2005. Вип. 2. С. 139–144.
279. Пщоловский Т. Принципы современной деятельности (Введение в праксеологию) : пер. с польск. К., 1993. 271 с.
280. Радкевич В. Гуманізація професійно-художньої освіти. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн, В. О. Радкевич та ін. Київ ; Черкаси, 2008. Вип. 5. С. 14–22.
281. Радкевич В. Дидактичні основи формування змісту професійно-художньої освіти. *Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності* : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. А. Зязюна ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ ; Харків, 2009. С. 363–37.
282. Радкевич В. О. Концепція професійно-художньої освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2000. № 2. С. 43–48.

283. Радкевич В. О. Обґрунтування цілей професійно-художнього навчання фахівців художніх профілів і ремесел. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. пр. Київ ; Черкаси : Вид-во «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. С. 57–67.
284. Радкевич В. О. Педагогічні умови професійного навчання учнів ПТНЗ художнього профілю на засадах народного мистецтва. *Професійно-технічна освіта*. 2003. № 4. С. 7–11.
285. Радкевич В. О. Принципи модернізації професійно-технічної освіти. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи* : зб. наук. пр. / редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін. ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Київ : Педагогічна думка, 2011. Вип. 1. С. 7–23. URL : http://www.ipto.kiev.ua/images/files/zbirnik_naukovix_ptaz/modernizaciya/zbirnik_28_1_2011.pdf (дата звернення: 20.07.2016).
286. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 44 с.
287. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2010. 456 с.
288. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало ; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ : УкрІНТЕІ, 2010. 424 с.
289. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Заклади професійної (професійно-технічної освіти). URL :

https://registry.edbo.gov.ua/prof/?fbclid=IwAR3_frpCS9GwfJ3XPqxYH-EnF6XvYQX6A3pN3aLEU4IGFKuYBdcNAczjZ1Y (дата звернення: 12.03.2019).

290. Ремесло. *Словник української мови* : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. С. 331.
291. Ремесло. *Сучасний тлумачний словник української мови* : 10000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Х. : ШКОЛА, 2008. 1008 с.
292. Різьба. URL: <http://www.hptu14.com.ua/rizba.html> (дата звернення: 03.17.2018).
293. Родіонова Н. М. Стан та перспективи розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих робітників. *Професійно-технічна освіта*. 2004. № 5. С. 15–23.
294. Романовська Л. І. Праксеологічний підхід до підготовки майбутніх працівників соціальної сфери. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. ВИП. 2 (39). С. 214–216.
295. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Львів : Піраміда, 2015. 343 с.
296. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
297. Савченко О. Я. Від людини освіченої – до людини культури. Ціннісні орієнтації загальноосвітньої підготовки учнів. *Рідна школа*. 1996. № 5–6. С. 2–4.
298. Садовий М. І., Трифонова О. М. Теорія самоорганізації та синергетики у навчанні студентів педагогічних ВНЗ : посібник. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. 184 с.
299. Садовский В. М. Основания общей теории систем. Логико-методологический анализ. Москва : Наука, 1974. 280 с.

300. Сборник материалов по учебно-методической работе в профессионально-технических учебных заведениях / Госкомитет СССР по ПТО. Москва : Высш. шк., 1980. 296 с.
301. Селівачов М. Р. Декоративно-прикладне мистецтво України в радянському мистецтвознавстві : монографія / відп. ред. Л. В. Степовик ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. Київ : Наук. думка, 1981. 139 с.
302. Сергеева Л. М. Практиологічні засади управління розвитком професійно-технічного навчального закладу. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 23. С. 227–232.
303. Сергеева Л. М. Формування управлінських навичок в учнів вищих професійних училищ невиробничої сфери : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2000. 208 арк.
304. Сергеева Л. М., Русанов Г. Г. Науково-методичні матеріали до навчального модуля «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні» : конспект лекції та спецкурсу для системи підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів професійної освіти. Київ, 2008. 116 с.
305. Сенишин Л. Провідні тенденції розвитку художньо-промислової освіти Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX століття). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 39–48.
306. Сенишин Л. Розвиток осередків художньо-промислової освіти Галичини в кінці XIX століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 4 (68). С. 215–225.
307. Сенишин Л. О. Розвиток художньо-промислової освіти Галичини (кінець XIX – перша половина XX століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2019. 270 с.

308. Системный подход. *Философский энциклопедический словарь* / глав. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Сов. энцикл., 1983. С. 610.
309. Сич Т. В. Методологічні підходи до аналізу розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology IV* (39), Issue : 79, 2016. Budapest, 2016. P. 92–95.
310. Скакун В. А. Преподавание общетехнических и специальных предметов в средних ПТУ : метод. пособ. Москва : Высш. шк., 1987. 272 с.
311. Слостенин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; Под ред. В. А. Слостенина. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.
URL : http://krotov.info/lib_sec/shso/71_slas0.html (дата звернення: 10.09.2016).
312. Сліпчишин Л. В. Креативність як ефективний інструмент підвищення якості підготовки фахівців для народних художніх промислів. *Нові технології навчання* : наук.-метод. збірник / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. Київ, 2014. Вип. 83. С. 221–227.
URL : <http://lib.iitta.gov.ua/8255/1/%2B2014-Creative.pdf> (дата звернення: 27.08.2018).
313. Сліпчишин Л. В. Метафоричне мислення як засіб смислового наповнення результату творчості майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітній простір України* : наук. журн. 2015. Вип. 5. С. 178–182.
314. Словарь иностранных слов / Ред. Ф. Н. Петров. Издание 18-е, стер. Москва : Русский язык, 1989. 624 с.
315. Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти. Професія: Килимар. *Затверджені стандарти професійної освіти 2019*. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/derzhavni-standarti->

navchalni-plani-ta-programi/zatverdzeni-standarti-profesijnoyi-osviti-2019
(дата звернення: 05.01.2020).

316. Станкевич М. Є. Українське художнє дерево XVI – XX ст. Львів : Нац. акад. наук України : Ін-т народознавства, 2002. 480 с.
317. Статут Вищого професійного художнього училища №5 м. Чернівці. URL : <http://vpku5.com/golovna/dokumenti/statut/11-statut-vpkhu-5.html> (дата звернення: 04.22.2017).
318. Стечкевич О. О. Становлення системи професійної освіти фахівців народних художніх промислів. *Педагогічні інновації у фаховій освіті* : збірник наукових праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 1 (5). С. 91–96.
319. Стечкевич О. О. Наукові основи інтеграції комп'ютерних технологій в художню освіту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 38. С. 132–136.
320. Стечкевич О. О. Роль критичного мислення у формуванні творчого фахівця художнього профілю. *Нові технології навчання* : наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. Київ, 2014. Вип. 82. С. 52–59.
321. Стечкевич О. О. Шляхи оновлення науково-педагогічного забезпечення професійної освіти фахівців народних художніх промислів. *Нові технології навчання* : наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. Київ, 2013. Вип. 79. С. 97–100.
322. Стечкевич О., Козловська І. Інтегративний підхід у підготовці до естетичної діяльності майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. 2015. Вип. 43. С. 316–320. URL :

- irbis-nbuv.gov.ua>cgi-bin>opac>search>Nzvdpu_pp_2015_43_74 (дата звернення: 25.10.2017).
323. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : парламентські слухання (м. Київ, 2009) / авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 632 с.
324. Стребкова І. В. Становлення Вижницького коледжу декоративно-прикладного мистецтва. *Наукові записки*. Серія: Мистецтвознавство. 2013. № 1. С. 197–202. URL :
irbis-nbuv.gov.ua>cgi-bin>cgiirbis_64>NZTNPUm_2013_1_37 (дата звернення: 12.04.2016).
325. Стрийське вище художнє професійне училище. Літопис училища. URL : <http://svhpu.com.ua/index.php/en/template/module-positions> (дата звернення: 12.12.2017).
326. Ступарик Б. М. Розвиток професійно-технічної освіти на Прикарпатті. *Розвиток освіти і культури в західних областях УРСР (1939-1989 рр.)*. Тернопіль, 1989. С. 56–57.
327. Субтельна Г. В. Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини: історико-педагогічний аспект : навч. посіб. / ред.: Я. Г. Камінецький. Львів : Норма, 2014. 134 с.
328. Сугаков В. Й. Основи синергетики. Київ : Обереги, 2001. 286 с.
329. Сурмин Ю. П. Учебник для ученого. Методология и логика научного исследования : учебник. Київ : ДП «Прінт Сервіс», 2014. 848 с.
330. Суховірська Л. П., Садовий М. І., Трифонова О. М. Синергетика: теоретичний аспект : навчальний посібник. Кропивницький : ПП ЦОП «Авангард», 2017. 102 с.
331. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН, 2003. 68 с.

332. Сучасні підходи до управління професійно-технічними закладами: навч.-метод. посіб. / Даниленко Л. І., Сергеева Л. М. та ін. ; за заг. ред. В. В. Олійника. Київ : ТОВ «Етіс Плюс», 2007. 104 с.
333. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04. Харків, 2004. 41 с.
334. Теоретические проблемы развития профессионально-технического образования : сборник научных трудов / АПН СССР, НИИ проф.-техн. образования ; отв. ред. А. П. Беляева. Ленинград : НИИ профтехобразования, 1991. 133 с.
335. Терещенко Г. І. Організаторська діяльність Комуністичної партії по підготовці робітничих кадрів на Україні. За матеріалами навчальних закладів професійно-технічної освіти, 1940–1970 рр.). Київ, Вища школа, 1974. 160 с.
336. Тернопільське вище професійне училище технологій та дизайну. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Тернопільське_вище_професійне_училище_технологій_та_дизайну (дата звернення: 10.12.2017).
337. Тименко В. П., Сидоренко В. К., Оршанський Л. В. Професійна дизайн-освіта: теорія і практика художньої обробки деревини. Київ : Пед. думка, 2007. 288 с.
338. Тимченко А. А., Задоя Є. С. Основні принципи, методи та етапи технології історико-педагогічного дослідження. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського* : зб. наук. пр. Серія «Педагогічні науки». Вип. 1.43 (98) : Технології педагогічної освіти / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського ; редкол. серії «Пед. науки»: Будак В. Д. (голова) та ін.]. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. С. 38–41.

339. Типовое положение о технических училищах СРСР. *Сборник материалов по учебно-методической работе в профессионально-технических учебных заведениях* / Госкомитет СССР по ПТО. Москва : Высш. шк., 1980. 296 с.
340. Титаренко В. П. Виховний потенціал технологічної освіти. Імідж сучасного педагога. 2016. № 10 (169). С. 3–5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2016_10_2 (дата звернення: 11.10.2018).
341. Титаренко В. П. Декоративно-прикладна творчість: традиції і сучасність. Молодий вчений. 2018. № 5.3. С. 70–74. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5 (дата звернення: 11.10.2018).
342. Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла Полтавщини. Полтава : Верстка, 2002. 360 с.
343. Титаренко В. П. Українські народні промисли: естетичні аспекти : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 250 с.
344. Титаренко В. П. Формування у майбутніх учителів здатності до естетичного оцінювання об'єктів технологічної діяльності у процесі вивчення українських народних промислів. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2011. Вип. 3 (1). С. 284–293. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3\(1\)__38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3(1)__38) (дата звернення: 11.10.2018).
345. Титаренко В. П. Художньо-естетична творчість у професійній підготовці вчителя. Молодь і ринок. 2010. № 11. С. 12–15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_11_4 (дата звернення: 11.10.2018).
346. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем. Москва : Мысль, 1978. 272 с.
347. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка. Київ : Знання, 2006. Кн. 1. 1993. 519 с. ; Кн. 2. 1994–1995. 576 с.
348. Усатенко Т. П. Українознавчі проблеми педагогічної думки XIX–XX століття : автореф. дис. доктора пед. наук : 13.00.01. Київ, 2007. 42 с.

349. Учебные планы и программы для подготовки рабочих в профессионально-технических училищах. Профессия : вышивальщик на машине (швейная промышленность) шифр 6–121-Т-П. Москва : ВНМЦ ПТО, 1983. 56 с.
350. Учебные планы по новым профессиям Перечня : Профессии для подготовки в технических, городских профессионально-технических училищах квалифицированных рабочих (по Перечню профессий сборник № 6). Москва : ВНМЦ ПТО, 1979. 63 с.
351. Фахівець. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ : Ірпінь; ВТОР «Перун», 2004. С. 1317.
352. Фахівці обговорили стан та перспективи розвитку професійно-технічної освіти. URL : <http://mon.gov.ua/ua/news/34311-fahivtsi-obgovorili-stan-ta-perspektivi-rozvitku-profesiyno-tehnichnoyi-osviti> (дата звернення: 09.07.2019).
353. Філіпчук Г. Г. Культурологічна основа сучасної освіти. *Педагогічна і психологічна науки в Україні* : збірник наукових праць до 15-річчя АПН України : у 5 томах. Том 2: Дидактика, методика, інформаційні технології. Київ : Педагогічна думка, 2007. С. 37–45.
354. Філіпчук Г. Г. Культуроцентризм сучасної освіти. *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. пр. Вип. 6 / голов. ред. І. А. Зязюн; заст. гол. ред.: М. І. Степаненко, О. М. Отич ; чл. редкол. Н. Г. Ничкало та ін.; ІООД НАПН України. Київ ; Полтава : ІООД НАПНУ, 2013. С. 26–39.
355. Філіпчук Г. Г. Національно-культурний контекст освітньої політики. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 1. С. 9–24.
356. Фонд сприяння розвитку мистецтв. URL : <http://foundart.org.ua> (дата звернення: 18.12.2017).
357. Формування освітнього інформаційного середовища для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : монографія ; за заг. ред. доктора педагогічних наук, професора, члена-

- кореспондента НАПН України Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2015. 425 с.
358. Хакен Г. Синергетика. Москва : Мир, 1980. 406 с.
359. Харламов М. І. Розвиток професійно-технічної освіти в УСРР у 1921–1929 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. 20 с.
360. Художнє училище імені Й. Л. Станька. Історія творення. URL : <http://hptu14.com.ua/pro-zaklad/istoriia.html> (дата звернення: 04.12.2017).
361. Художні промисли України. Київ : Мистецтво, 1979. 256 с.
362. Художні промисли. *Економічна енциклопедія* : в 3 т. / Редкол. : С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2001. Т. 2. С. 346.
363. Хуторской А. В. Системно-деятельностный подход в обучении : научно-методическое пособие. Москва : Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2012. 63 с.
364. Чарнецькі К. Психологія професійного розвитку особистості : автореф. дис... доктора психол. наук : 19.00.07. Київ, 1999. 48 с.
365. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. магістратури / М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. Д. : НГУ, 2014. 120 с.
366. Швець М. Народні художні промисли в Україні. *Географія*. 2000. № 18 (94). С. 7–8.
367. Шейко В. М. Наука та освіта незалежної України : культурологічний вимір. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Х. : ХДАК, 2010. Вип. 30. С. 4–15.
368. Шкабара И. Е. Современные методологические подходы в организации историко-педагогического исследования. *Образование и наука*. 2005. № 5. С. 39–43.
369. Шлепакова Т. Л. Розвиток ремісничої діяльності в галузі народних художніх промислів як важливий фактор культурного та соціально-

- економічного зростання України (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів 2011–2013 рр.). Міністерство культури України. ДЗК. 2013. Випуск 12/6. 20 с. URL : https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2013/Remisnictvo.Pdf (дата звернення: 10.11.2019).
370. Шлепакова Т. Л. Традиційні народні ремесла як важлива складова креативних індустрій (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2017–2018 рр.). Міністерство культури України. ДЗК. 2018. Випуск 11/5. 15 с. URL : https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2018/Remesla%20ta%20kreaty%60vni%20industriyi.pdf (дата звернення: 10.11.2019).
371. Шмагало Р. До історії деревообробних шкіл Західної України кінця ХІХ – початку ХХ ст. (До ювілею кафедри художніх виробів з дерева). *Вісник Львівської академії мистецтв*. 1999. Вип. 10. С. 81–90.
372. Шмагало Р. Народні промисли і художньо-промислова освіта Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття: шляхи інтеграції. *Українська керамологія: національний науковий щорічник*. Опішне : Українське народознавство, 2002. Кн. 2. С. 134–146.
373. Шмагало Р. Народні традиції килимарства Галичини і художньо-промислова освіта кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти* : зб. наук. праць. 1999. Вип. 4. С. 181–189.
374. Шмагало Р. Перша в Україні (до історії розвитку Коломийської гончарної школи). *Вісник Львівської академії мистецтв. Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво: історія, теорія, практика*. Львів, 1991. Вип. 5. С. 56–62.
375. Шмагало Р. Становлення художньо-промислової освіти Галичини в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. *Мистецька школа в системі національної освіти України* : навчально-методичний посібник. Львів, 1999. 248 с.

376. Шмагало Р. Школи декоративно-ужиткової кераміки Західної України кінця XIX – початку XX століть. *Українське гончарство* : національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999. Опішне : Українське народознавство, 1999. Кн. 4. С. 150–159.
377. Шмагало Р. Т. Історичний шлях художньо-промислової школи у Львові (1876–1939; 1939–1944). *Бюлетень 8. Інформаційний випуск 2006*. Львів, 2006. С. 170–175.
378. Щодо передачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти з державної у комунальну власність. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/shodo-peredachi-zakladiv-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti-z-derzhavnoyi-u-komunalnu-vlasnist> (дата звернення: 15.12.2018).
379. Юдин Э. Г. Методология. Системность. Деятельность. Москва : Эдиториал УРСС, 1997. 444 с.
380. Юсипчук Ю. Традиції художнього дерева і металу Гуцульщини. *Мистецтвознавство*. 2007. № 2. С. 59–64. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16532/07-Yusypchuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.06.2019).
381. Ягупов В., Свистун В. Педагог як суб'єкт викладання. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології* : зб. наук. праць / за заг. ред. Н. Ничкало. Харків : НТУ «ХП», 2007. С. 368–374.
382. Яресько К. В. Розвиток освітніх парадигм у сучасній педагогічній науці. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Х., 2004. Вип. 6. С. 44–49.
383. Яценко Н. А. Развитие профессионально-технического образования в западных областях УССР (1944-1969 гг.) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Одесса, 1973. 21 с.

384. XXV съезд Коммунистической партии Советского Союза, 24 февраля – 5 марта 1976 года : стенографический отчет : в 3 т. Москва : Политиздат, 1976. Т. 2. 1976. 599 с.
385. Andersson A. Creativity and regional development. *Regional Science*. 2005. Vol. 56. Issue 1. P. 5–20.
386. Blauberg I. V., Sadovsky V. N., Yudin E. G. Systems Theory: Philosophical and Methodological Problems. Moscow: Progress Publishers, 1977. 318 p.
387. Bogdadiyk M. The Development of vocational technical schools other educational establishments of folk ckafts of the second half XXth century to the beginning of the XXIth century. *The unity of science* : international scientific professional periodical journal / The European Association of pedagogues and psychologists «Science». Vienna, Austria. 2016. Vol. 1. P. 35–37.
388. Caves R. Creative Industries: Contracts Between Art and Commerce. Harvard University Press, 2002. 464 p.
389. Development of the Creative Industries in China. URL : <http://cci.edu.au/projects/developmentcreative-industries-china> (дата звернення: 18.05.2018)
390. Duxbury N., Campbell H. Developing and Revitalizing Rural Communities Through Arts and Creativity / Centre for Policy Research on Culture and Communities Simon Fraser University March 2009. 12 p.
391. Górka R. Rękodzieło ludowe i rzemiosło artystyczne w aspekcie tradycji i możliwości rozwojowych w przyszłości. 2013. 49 s. URL : <https://docplayer.pl/5926517-Rekodzielo-ludowe-i-rzemioslo-artystyczne-w-aspekcie-tradycji-i-mozliwosci-rozwojowych-w-przyszlosci.html> (дата звернення: 04.02.2020).
392. Kieljan K. Rękodzieło i rzemiosło – pozarolnicza działalność na obszarach wiejskich. Kraków, 2014. 14 s. URL : http://cdr112.e-kei.pl/produkty/archiwum/rzemioslo@20i@20rekodzielo@202014_boszura.pdf (дата звернення: 18.06.2017).

393. Klastry kreatywne – znak czasów, moda czy szansa? Przykłady praktyk ze...
URL :
http://www.kongreskultury.pl/title,Klastry_kreatywne_%E2%80%93_znak_czasow,_moda_czy_szansa_Przyklady_praktyk_ze_swiata_,pid,38,oid,36,cid,6,fid,30.html (дата звернення: 15.05.2018).
394. Kompendium wiedzy o organizacji szkoleń w wybranych zawodach ginących /
Redakcja: Małgorzata Zajac, Maja Hince ; autorzy: Małgorzata Zajac, Maja Hince, Honorata Gavrilovskienė, Jarosław Wojciechowski, Marcin Szydłowski, Karol Sudewicz, Valdas Kazlauskas, Egmont Hamelow. Roskosz, 2019. 82 s.
URL :
<https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/kompendium.pdf> (дата звернення: 04.02.2020).
395. Neil M. W. An operational and systems approach to research tegy in educational technology. *Aspects of educational technology*. 1970. Vol. 111. P. L.

Архівні матеріали

396. Акт передачи-приема Стрийского ремесленного училища № 1 с приложениями от 28–31 мая 1959 г. *Державний архів Львівської області (ДАЛО)*. Ф. Р-834сч. Оп. 1. Спр. 661. Арк. 1–18.
397. Документы (доклады, обзоры, информация) Главхудожпрома о возрождении и развитии художественных промыслов на Украине. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ)*. Ф. 4676. Оп. 1. Спр. 859. Арк.1–23.
398. Листування з РМ Союзу РСР, міністерствами та центральними установами СРСР і УРСР про роботу Головного управління при РМ Української РСР. *ЦДАВОУ*. Ф. 2. Оп. 9. Спр.9346. Арк. 1–272.
399. Наказ Міністерства освіти України від 01.07.2004 р. № 550. Архів Стрийського професійного художнього ліцею. Арк. 1–3.

400. Наказ Міністерства освіти України від 04.02.1999 р. № 27. Архів Тернопільського вищого професійного училища технологій та дизайну. Арк. 1-5.
401. Наказ Міністерства освіти України від 04.04.1999 р. Архів Львівського професійного ліцею дизайну та будівництва. Арк. 1–2.
402. Наказ Міністерства освіти України від 08.07.1992 № 63. Архів Художнього професійного училища № 3 м. Івано-Франківська. Арк. 1–4.
403. Наказ Міністерства освіти України від 15.06.1993 № 191. Архів Грицівського вищого художнього професійного училища № 19.
404. Наказ Міністерства освіти України від 24.02.1992 р. № 43. Архів Художнього професійного училища № 3 м. Івано-Франківська. Арк. 1–2.
405. Наказ Міністерства освіти України від 26.07.2006 р. № 562. Архів Стрийського професійного художнього ліцею. Арк. 1–6.
406. Отчет Львовского ремесленного строительного училища № 8 об итогах учебной работы училища за 1956–1957 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-836. Оп. 1. Спр. 241. Арк. 1–256.
407. Отчет о работе Кролевецкого техникума художественных промыслов за 1946-1947 учебный год. *ЦДАВОУ*. Ф. 4676. Оп. 1. Спр. 67. Арк. 1–30.
408. Отчет о работе с кадрами Министерства местной промышленности УССР за 1949 год. *ЦДАВОУ*. Ф. 4990. Оп. 1. Спр. 504. Арк. 1–45.
409. Отчет о работе с кадрами Министерства местной промышленности УССР за 1950 год. *ЦДАВОУ*. Ф. 4990. Оп. 1. Спр. 507. Арк. 1–48.
410. Отчет о работе с кадрами Министерства местной промышленности УССР за 1951 год. *ЦДАВОУ*. Ф. 4990. Оп. 1. Спр. 509. Арк. 1–58.
411. Отчет об итогах учебной работы Стрийского ремесленного училища № 1 за 1954–1956 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-834сч. Оп. 1. Спр. 145., Арк. 1–39.
412. Отчет ремесленных и железнодорожных училищ об итогах учебной работе за 1956-1957 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-836. Оп. 1. Спр. 241. Арк. 1–256.

413. Отчеты о состоянии культурно-массовой и политико-воспитательной работы по ремесленным училищам за 1953–1954 учебный год. *ДАЛО*. Ф. Р-834сч. Оп. 1. Спр. 113. Арк. 1–116.
414. Постановление СНК СССР и приказы главного управления трудовых резервов СССР об организации училищ и школ ФЗО на Украине за 1945 год. *ЦДАВОУ*. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 1–93.
415. Постановления № 1–100 Оргбюро Укрхудожпромсоюза за 1945 год (16 января, 7 декабря). *ЦДАВОУ*. Ф. 4676. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 1–147.
416. Приказы Государственного комитета Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию и начальника Главного управления профтехобразования при Совете Министров УРСР за 1959 г. *ДАЛО*. Ф. Р-834сч. Оп. 1. Спр. 653. Арк. 1–41.
417. Про оптимізацію мережі профтехучилищ Чернівецької області : Наказ Міністерства освіти України від 13.06.1995 № 171. Архів Чернівецького вищого художнього професійно-технічного училища № 5. Арк. 1–2.
418. Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» та з використанням європейського досвіду дуальної системи навчання : Наказ Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Львівській області від 01.04.2015 № 17/1. Архів Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Львівській області.
419. Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» : Наказ ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище» від 06.04.2015 № 48. Архів Львівського вищого професійного художнього училища.
420. Протоколы № 1–25 заседаний Президиума Укрхудожпромсоюза за 1948 год. *ЦДАВОУ*. Ф. 4676. Оп. 1. Спр. 80. Арк. 1–106.

421. Річний звіт по Крелевецькому профтехучилищу, Косівському училищу, Вижницькому училищу, Ужгородському училищу за 1967 рік. ЦДАВОУ. Ф. 4791. Оп.1. Спр. 851. Арк. 1–159.

ДОДАТКИ

Додаток А

Витяг із «Тимчасового державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» [240]

Найменування професії	Спеціалізація	Плановий рівень кваліфікації (розряд, клас)	Мінімальний вік приймання на роботу випускників	Стать, тих, хто приймається на навчання
1	2	3	4	5
Професії швейного виробництва				
Пошивник шкіргалантерейних виробів	Пошивник шкіргалантерейних виробів	1-6	17,5	ч,ж
	Виготівник художніх виробів із шкіри	3-4	16	ч,ж
Професії виробництва художніх і ювелірних виробів				
Виробник художніх виробів з металу	Виробник художніх виробів з металу	4-5	18,5	ч,ж
	Формувальник художнього лиття	3-4	18,5	ч
	Ливарник художніх виробів	3	18,5	ч
	Чеканник	3-4	17	ч,ж
виробник художніх виробів з дерева	Виробник художніх виробів з дерева,-	3-4	17	ч,ж
	Виробник художніх виробів з берести	3-4	17,5	ч,ж
	Виробник художніх виробів з лози	3-4	17,5	ч,ж
	Різальник по дереву і бересті	3-4	17,5	ч,ж
	Випалювач по дереву	3-4	17,5	ч,ж
	Фанерувальник художніх виробів з дерева	3-4	18	ч,ж

1	2	3	4	5
	Виробник декоративних елементів меблів	3-4	17,5	ч,ж
Реставратор тканин, гобеленів і килимів	Килимарниця	2-6	17	ч,ж
	Ткач ручного ткацтва	2-6	17	ч,ж
Виробник художніх виробів з каменю	Різальник по каменю	3-4	18	ч,ж
	Токар по каменю	3	18	ч,ж
	Карбувальник скульптурного виробництва	3-4	18	ч,ж
	Карбувальник художніх виробів	3-4	18	ч,ж
Виробник художніх виробів з кераміки	Виробник художніх виробів з кераміки	3-6	18,5	ч,ж
	Гончар	2-6	18,5	ч,ж
Виробник виробів з кістки і рогу	Різальник по дереву і кістці	3	18	ч,ж
	Оброблювальник виробів з кістки і рогу	3-4	18	ч,ж
Художник	Живописець	3-4	18	ч,ж
	Художник декоративного розмалювання по металу	3-4	18	ч,ж
	Художник мініатюрного живопису	3-4	19	ч,ж
	Художник розмальовування по дереву	4-5	17,5	ч,ж
	Художник розпису по емалі	4-5	19,5	ч,ж
	Грунтувальник полотна та картону художніх полотен	2-3	17,5	ч,ж

Додаток Б

Заклади професійно-технічної освіти Західної України, в яких готують фахівців народних художніх промислів [289]

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ		
ЛУЦЬК ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЛУЦЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ»		
(7321) Виробник художніх виробів з кераміки	15	наказ МОН України № 2332-Л від 26.12.2005
(7324) Живописець	15	наказ МОН України № 2332-Л від 26.12.2005
(7331) Виробник художніх виробів з дерева	30	наказ МОН України № 2332-Л від 26.12.2005
КОВЕЛЬ ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КОВЕЛЬСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ»		
(7433) Кравець (8263) Вишивальник	30	наказ МОН України № 1-л від 08.01.2014
(7331) Виробник художніх виробів з лози (8269) Квіткар	30	наказ МОН України № 1-л від 08.01.2014
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	15	наказ МОН України № 1378-л від 02.08.2018
БУДЯТИЧІ ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «НОВОВОЛИНСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ»		
(7433) Кравець (8263) Вишивальник	30	наказ МОН України № 764-Л від 31.03.2011
ЛЮБОМЛЬ ЛЮБОМЛЬСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛІЦЕЙ		
(7124) Столяр будівельний (7423) Верстатник деревообробних верстатів	30	наказ МОН України №3090-л від 05.12.2014

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
ТЕРНОПІЛЬ ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ТЕРНОПІЛЬСЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ»		
(7331) Виробник художніх виробів з дерева	30	наказ МОН України № 1-л від 04.01.2013
(7331) Виробник художніх виробів з лози (7331) Виробник художніх виробів з дерева	30	наказ МОН України № 1-л від 04.01.2013
ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ТЕРНОПІЛЬСЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ СФЕРИ ПОСЛУГ ТА ТУРИЗМУ»		
(8263) Вишивальник	30	наказ МОН України №2043-ЛІ 29.06.2006
ЧЕРНІВЦІ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ ХУДОЖНЄ УЧИЛИЩЕ №5 м. ЧЕРНІВЦІ		
(4190) Монтажник експозиції та художньо-оформлювальних робіт (7324) Живописець	30	—
(7321) Виробник художніх виробів з кераміки	30	—
(7324) Живописець	60	—
(7331) Виробник художніх виробів з дерева	30	—
(7331) Різьбяр по дереву та бересту (7324) Інкрустатор	60	—
(7422) Столяр	120	—
(7422) Столяр (7331) Різьбяр по дереву та бересту	60	—
(7422) Столяр (7423) Верстатник деревообробних верстатів	60	—
(7423) Верстатник деревообробних верстатів	60	—

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛІЦЕЙ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ»		
(7221) Коваль ручного кування 60	60	–
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНЕ УЧИЛИЩЕ №8		
(8263) Вишивальник 30	30	–
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ № 25 М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО		
(7324) Живописець (5312) Оформлювач вітрин, приміщень та будівель	30	наказ МОН України № 2642л від 15.07.2014
ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ №11 М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО»		
(7212) Електрозварник ручного зварювання (7221) Коваль ручного кування	60	наказ МОН України №2323л від 11.06.2014
(7221) Коваль ручного кування	15	наказ МОН України №2323л від 11.06.2014
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛІЦЕЙ		
(7324) Живописець (5312) Оформлювач вітрин, приміщень та будівель	30	наказ МОН України №3090-Л від 05.12.2014
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ПОДІЛЬСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ»		
(7324) Живописець (5312) Оформлювач вітрин, приміщень та будівель	12	–
ГРИЦІВ ВИЩЕ ХУДОЖНЄ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ №19 СМТ. ГРИЦІВ ШЕПЕТІВСЬКИЙ РАЙОН ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ		
(8263) Вишивальник	30	наказ МОН України №2675-ЛІ від 16.07.2009
(8263) Вишивальник (7436) Швачка	30	наказ МОН України №2675-ЛІ від 16.07.2009

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	30	–
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬК ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ №21 М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА		
(7212) Електрогазозварник (7221) Коваль ручного кування	60	–
7331) Виробник художніх виробів з металу (7221) Коваль ручного кування	30	–
(7219) Зварник (7221) Коваль ручного кування	30	–
ВИЩЕ ХУДОЖНЄ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ № 3 М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА первинна професійна підготовка		
(7422) Столяр (7331) Виробник художніх виробів з дерева	30	наказ МОН України № 1415л від 10.06.2015
(7422) Столяр (7331) Реставратор виробів з дерева	30	наказ МОН України № 1415л від 10.06.2015
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	60	наказ МОН України № 1683л від 03.07.2015
(7422) Столяр (7423) Верстатник деревообробних верстатів	210	наказ МОН України № 2323л від 11.06.2014
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ЛІЦЕЙ		
(7212) Електрозварник ручного зварювання (7221) Коваль ручного кування	30	протокол АК України №124 від 02.03.2017
ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ №1 М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА		
(7433) Кравець (8263) Вишивальник	60	наказ МОН України №2642л від 15.07.2014
КАЛУШ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ №7 М. КАЛУША первинна професійна підготовка; підвищення кваліфікації робітників		

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
(7212) Електрогазозварник (7212) Електрозварник на автоматичних та напіваавтоматичних машинах (7221) Коваль ручного кування	60	наказ МОН України № 2411-Л від 12.06.2009, витяг з протоколу № 77 від 07.05.2009
КОЛОМИЯ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ №14 м. КОЛОМИЇ		
(7422) Столяр (7331) Виробник художніх виробів з дерева	30	наказ МОН України від 10.06.2015 №1415Л
(7422) Столяр (7423) Верстатник деревообробних верстатів	60	наказ МОН України від 10.06.2015 №1415Л
БРОШНІВ-ОСАДА БРОШНІВСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛІСОПРОМИСЛОВИЙ ЛІЦЕЙ		
(7212) Електрозварник ручного зварювання (7221) Коваль ручного кування	60	наказ МОН України від № 2487-Л від 01.07.2011
ДОЛИНА ДОЛИНСЬКИЙ МІЖШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ КОМБІНАТ ДОЛИНСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ		
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	60	–
НАДВІРНА НАДВІРНЯНСЬКИЙ МІЖШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ КОМБІНАТ		
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	30	наказ МОН №2494-л від 01.07.2013
ПЕРЕГІНСЬКЕ ПЕРЕГІНСЬКИЙ МІЖШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ КОМБІНАТ		
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	60	наказ МОН України № 1998-Л від 25.10.2005

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «РІВНЕНСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ СЕРВІСУ ТА ДИЗАЙНУ» первинна професійна підготовка		
(7433) Кравець (8263) Вишивальник	90	наказ МОН України №2323л від 11.06.2014
первинна професійна підготовка; професійно-технічне навчання; підвищення кваліфікації робітників		
(8263) Вишивальник	30	наказ МОН України №661-л від 24.05.2019
підвищення кваліфікації робітників		
(8263) Вишивальник	15	наказ МОН України №661-л від 24.05.2019
РІВНЕНСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ		
(8263) Вишивальник	15	наказ МОН України №2642л від 15.07.2014
ВАРАШ ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ «РІВНЕНСЬКА АТОМНА ЕЛЕКТРИЧНА СТАНЦІЯ» ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА НАЦІОНАЛЬНА АТОМНА ЕНЕРГОГЕНЕРУЮЧА КОМПАНІЯ «ЕНЕРГОАТОМ»		
(7331) Різьбяр по дереву та бересту	30	наказ МОН України № 1873-Л від 09.07.2007
ДУБНО ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ДУБЕНСЬКЕ ВИЩЕ ХУДОЖНЄ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНЕ УЧИЛИЩЕ»		
(7331) Різьбяр по дереву та бересту (7124) Столяр будівельний	30	наказ МОН України № 2494 л від 01.07.2013
БЕРЕЗНЕ ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «БЕРЕЗНІВСЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ»		
(7433) Кравець (8263) Вишивальник	60	наказ МОН України № 1873-Л від 09.07.2007
ГОЩА		

Назва професії(й) / класу професій (категорії, розряду тощо)	Ліцензований обсяг	Рішення про ліцензування
ГОЩАНСЬКЕ НАВЧАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ РІВНЕНСЬКОГО ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ		
(7221) Коваль ручного кування	20	наказ МОН України №2323л від 11.06.2014
(7331) Виробник художніх виробів з лози	30	наказ МОН України №2323л від 11.06.2014
САРНИ ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «САРНЕНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ АГРАРНИЙ ЛІЦЕЙ»		
(7212) Електрогазозварник (7221) Коваль ручного кування	30	наказ МОН України №2323л від 11.06.2014

Додаток В

Типові навчальні плани

підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів за
Державними стандартами професійної (професійно-технічної освіти)

Таблиця В.1 – Типовий навчальний план

підготовки кваліфікованих робітників за ДСПТО

Професія –7331.2 виробник художніх виробів з дерева

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин				
		Розряд				
		3	4	5	6	сума
1	2	3	4	5	6	7
1	Загальнопрофесійна підготовка	74	35	24	37	170
1.1.	Інформаційні технології	17	8	8	6	39
1.3.	Правила дорожнього руху	8	–	–	–	8
1.4.	Основи правових знань	17	6	6	6	35
1.5.	Основи галузевої економіки та підприємництва	17	6	6	8	37
1.6	Резерв часу	15	15	4	17	51
2	Професійно-теоретична підготовка	424	252	242	330	1248
2.1.	Охорона праці	10	8	8	8	34
2.2.	Матеріалознавство	54	–	6	–	60
2.3.	Креслення і перспектива	80	–	–	–	80
2.4.	Технологія виготовлення художніх виробів з дерева.	112	34	30	17	193
2.5.	Композиція з елементами конструювання .	84	62	68	90	304
2.6.	Рисунок / Малюнок /	50	42	50	96	238
2.7.	Малярство / Живопис /	–	34	–	–	34
2.8.	Шрифти	–	–	–	–	–
2.9	Ліплення	–	34	46	57	137
2.10.	Пластична анатомія	–	–	34	62	96
2.11.	Основи електротехніки	17	–	–	–	17
2.12.	Народні промисли	–	38	–	–	38
3	Професійно-практична підготовка	678	581	567	921	2747
3.1.	Виробниче навчання	510	378	420	648	1956
3.2.	Виробнича практика	70	105	35	105	315
3.3.	Переддипломна (перед випускна) практика	98	98	112	168	476

1	2	3	4	5	6	7
4	Консультації	30	30	30	30	60
5	Державна кваліфікаційна атестація	7	7	7	7	28
7	Загальний обсяг навчального часу (без п. 4)	1183	875	840	1295	4193

**Таблиця В.2 – Типовий навчальний план
підготовки кваліфікованих робітників за ДСПТО
Професія –7321.2 виробник художніх виробів з кераміки**

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин				
		Розряд				
		3	4	5	6	сума
1	2	3	4	5	6	7
1	Загальнопрофесійна підготовка	57	31	52	44	184
1.1.	Інформаційні технології	–	–	21	13	34
1.3.	Правила дорожнього руху	8	–	–	–	8
1.4.	Основи правових знань	17	8	6	6	37
1.5.	Основи галузевої економіки та підприємництва	17	8	10	10	45
1.6	Резерв часу	15	15	15	15	60
2	Професійно-теоретична підготовка	430	335	339	255	1359
2.1.	Охорона праці	10	8	8	8	34
2.2.	Матеріалознавство	17	33	20	21	81
2.3.	Креслення і перспектива	24	10	16	13	63
2.4.	Технологія виготовлення художніх виробів з кераміки.	71	41	20	17	149
2.5.	Дизайн художніх виробів з кераміки(Композиція)	25	34	10	10	79
2.6.	Рисунок	107	75	73	41	296
2.7.	Живопис	78	67	96	75	316
2.8.	Шрифти	–	–	–	–	–
2.9	Ліплення	–	–	–	–	–
2.10.	Пластична анатомія і ліплення	81	67	96	70	314
2.11.	Основи електротехніки	–	–	–	–	–
2.12.	Історія кераміки	17	–	–	–	17
3	Професійно-практична підготовка	838	425	484	436	2183
3.1.	Виробниче навчання	348	120	204	156	828
3.2.	Виробнича практика	490	245	280	280	1295

1	2	3	4	5	6	7
3.3.	Переддипломна (передвипускна) практика	–	–	–	–	–
4	Консультації	50	20	20	20	110
5	Державна кваліфікаційна атестація	8	8	8	8	32
7	Загальний обсяг навчального часу (без п. 4)	1325	791	875	735	3726

Додаток Д

Порівняльний аналіз навчальних планів кваліфікованих робітників за роками (2009 р., 2014 р., 2017 р.). Професія: 7321 Виробник художніх виробів з кераміки

Таблиця Д. 1 – Типовий навчальний план, 2009 р., професія — 7321 «Виробник художніх виробів з кераміки», кваліфікація — 3-4 розряд, загальний фонд навчального часу — 2057 годин

№ з/п	Навчальні предмети	Кількість годин	
		усього	з них на лабораторно-практичні заняття
1	2	3	4
1	Загальнопрофесійна підготовка	66	
1.1	Основи правових знань	26	
1.2	Інформаційні технології	17	6
1.3	Основи галузевої економіки і підприємництва	17	
1.4	Пошук роботи	6	
2	Фізична культура і здоров'я	86	
3	Професійно-теоретична підготовка	758	
3.1	Технологія художніх виробів із кераміки	96	
3.2	Матеріалознавство	53	3
3.3	Пластична анатомія	64	
3.4	Ліпка	69	
3.5	Рисунок	139	
3.6	Живопис	127	
3.7	Креслення і перспектива	44	12
3.8	Дизайн художніх виробів із кераміки	60	
3.9	Кольорознавство	17	
3.10	Історія ремесла	17	
3.11	Технічна акварель	17	
3.12	Шрифти	17	
3.13	Охорона праці (Правила дорожнього руху)	38	
4	Предмети, що вільно обираються	45	
4.1	Історія мистецтва України		
4.2	Ділове мовлення та культура спілкування		
4.3	Ділова активність		
5	Професійно-практична підготовка	1088	
5.1	Виробниче навчання	612	

1	2	3	4
5.2	Виробнича практика	476	
6	Консультації	100	
7	Тижневе навантаження		
8	Державна кваліфікаційна атестація	14	
9	Загальний обсяг навчального часу (без п. 6)	2057	

**Таблиця Д. 2 – Типовий навчальний план, 2014 р., професія — 7321
«Виробник художніх виробів з кераміки», кваліфікація – 3 розряд,
загальний фонд навчального часу – 1325 годин**

№ з/п	Навчальні предмети	Кількість годин	
		усьог о	з них на лабораторно- практичні заняття
1	Загальнопрофесійна підготовка	57	
1.1	Основи правових знань	17	
1.2	Правила дорожнього руху	8	
1.3	Основи галузевої економіки і підприємництва	17	
1.4	Резерв часу	15	
2	Професійно-теоретична підготовка	430	
2.1	Технологія художніх виробів із кераміки	71	
2.2	Матеріалознавство	17	3
2.3	Пластична анатомія і ліплення	81	
2.4	Рисунок	107	
2.5	Живопис	78	
2.6	Креслення і перспектива	24	
2.7	Дизайн художніх виробів із кераміки	25	
2.8	Історія кераміки	17	
2.9	Охорона праці	10	
3	Професійно-практична підготовка	838	
3.1	Виробниче навчання	348	
3.2	Виробнича практика	490	
4	Консультації	50	
5	Державна кваліфікаційна атестація (або проміжна (поетапна) кваліфікаційна атестація при продовженні навчання)	8	
6	Загальний обсяг навчального часу (без п. 4)	1325	3

Таблиця Д. 3 – Типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників, 2017 р., професія: 7321 Виробник художніх виробів з кераміки, кваліфікація: виробник художніх виробів з кераміки 3-го розряду, загальний фонд навчального часу – 1261 година

№ з/п	Навчальні предмети	Кількість годин					
		Всього годин	ЗП Б	ВХ ВК –3.1	ВХ ВК –3.2	ВХ ВК –3.3	ВХ ВК –3.4
1	Загальнопрофесійна підготовка	51	51				
2	Професійно-теоретична підготовка	410	160	58	44	66	82
3	Професійно-практична підготовка	778	18	349	106	65	240
4	Кваліфікаційна пробна робота	7					
5	Консультації	15					
6	Державна кваліфікаційна атестація (або поетапна атестація при продовженні навчання)	7					
7	Загальний обсяг навчального часу (без п.4,5)	1246	229	407	150	131	322

Додаток Е

**Перелік діючих осередків народних художніх промислів
у Західній Україні**

№	Область	Район	Вид художнього промислу	Майстри
1	2	3	4	5
1.	Закарпатська область	Хустський район (село Іза)	Лозоплетіння	
2.		Рахівський район (села Кваси та Лазещина)	Вишивка, ткацтво, художня обробка дерева	Мандзюк Марта, Юращук Юрій, Бойчук Микола, Михайло Мадярі
3.		Іршавський район (село Вільхівка)	Гончарство	Родини Газдиків, Ребриків, Галасів
4.		Виноградівський район (село Тисобикень)	Гончарство	
5.		Ужгородський район (село Велика Добронь)	Кераміка	Кераміст Ендре Гіді, Стегура Наталія
6.		Ужгородський район (смт. Середнє)	Художня обробка дерева	Василь Сідак
7.		Перечинський район (села Тур'я Ремети, Тур'я Бистра, Тур'я Пасіка, Новоселиця, Вор)	Художня вишивка, ткацтво, в'язання, різьба по дереву, лозоплетіння	Різьбяр Василь Шип
8.	Івано-Франківська область	місто Косів	Кераміка, гончарство	Валентина Джуранюк, Уляна Шкром'юк, Оксана Бейсюк, Ірина Цвілик-Серьогіна
9.		місто Коломия, смт Кути та село Пістинь	Гончарство	Надія та Марія Кахнікевич, Сергій Никонович

1	2	3	4	5
10.		Косівський район (село Річка)	Художня обробка деревини, мосяжництво, художнє випалювання, художня обробка шкіри	Іван Тинкалюк, Ілько Кіщук, Михайло Медвідчук, родина Грималюків, Теодор Мегединюк, Степан та Дмитро Пітеляки, Микола Медвідчук
11.		Косівський район (село Космач)	Художня вишивка та писанкарство, бондарство, ткацтво, кушнірство, виготовлення музичних інструментів та виробів зі шкіри	
12.		Косівський район (село Яворів)	«суха» різьба по дереву, виготовлення ліжників, писанкарство	Родини Шкрібляків, родини Корпанюків
13.	Львівська область	м. Львів, м. Пустомити	Виготовленням виробів з гутного скла, народна вишивка	Андрій Бокотей, Григорій Мазурак, Лідія Кучма,
14.		місто Глиняни	Народне ткацтво, килимарство	
15.		місто Яворів	Різьба по дереву, виготовлення іграшок, декоративний розпис, вишивки та ткацтво	
16.		Золочівський район (село Гавареччина)	Гончарство	Іван Луковський, Богдан і Євген Бакусевичі, Володимир Гарбузинський, Володимир Сушанський

Додаток Ж

**Витяг із Типового переліку
можливих угруповань технологічно суміжних професій
з підготовки кваліфікованих робітників
у професійно-технічних навчальних закладах [231]**

Код і назва розділу (групи, класу, підкласу) за Національним класифікатором України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2005 (va375202-05) або номер групи загальних професій	Назва можливого угруповання технологічно суміжних професій; назва професії (професійної назви роботи) за Національним класифікатором України «Класифікатор професій» ДК 003:2005 (КП) (vb375609-05, vc37560-05)	Код КП (vb375609-05, vc375609-05)	Номер галузевого випуску Довідника а кваліфікаційних характеристик професій працівників	Первинна професійна підготовка			Передпідготовка за технологічно суміжною професією у професійно-технічних навчальних закладах, на виробництві, у сфері послуг	Підвищення кваліфікації у професійно-технічних навчальних закладах, на виробництві, у сфері послуг
				атестаційні рівні професійно-технічних навчальних закладів				
				Перший (професійно-технічне навчання на виробництві, у сфері послуг)	другий	третьій		
Кваліфікаційні розряди (класи, категорії, групи)								
1	2	3	4					
5. Художні вироби	виробник художніх виробів з дерева та подібних матеріалів (рослинного, тваринного походження)			3	3-4	3-5		4-6
	виробник художніх виробів з бересту	7331.2	58	3	3-4	3-5		4-5
	різьбяр по кості та рогу	7331.2	58	2-3	2-4	3-5		3-6

1	2	3	4					
	виробник художніх виробів з бурштину	7331.2	58	3	3-4	3-5		4-6
	виробник художніх виробів з дерева	7331.2	58	3	3-4	3-5		4-6
	виробник художніх виробів з лози	7331.2	58	3	3-4	3-5		4-5
	художник декоративного розмалювання			3	3-4	3-5		4-6
	художник мініатюрного живопису	7324.1	58	3	3-4	3-5		4-6
	художник розмалювання по дереву	7324.1	58	3	3-4	3-5		4-6
	художник розмалювання по емалі	7324.1	58	3	3-4	3-5		4-6
	оброблювач художніх виробів з дерева та подібних матеріалів			2-3	2-4	3-5		3-5
	оброблювач виробів із бурштину	7331.2	58	3	3-4	3-5		4-5
	оброблювач виробів з кістки та рогу	7331.2	58	2-3	2-4	3-4		3-4
	оброблювач художніх виробів з дерева та пап'є-маше	7331.2	58	2-3	3-4	3-4		3-4
	різьбяр (виробництво художніх виробів)			2-3	2-4	3-5		3-6
	різьбяр по дереву та бересту	7331.2	58	2-3	2-4	3-5		3-6

Додаток 3

**Програма спецкурсу
«Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів
у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України
(друга половина XX – початок XXI ст.)»**

**Національна академія педагогічних наук України
Інститут професійно-технічної освіти
Львівський науково-практичний центр професійної освіти**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова вченої ради Львівського
науково-практичного центру
професійної освіти
Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України
_____ Г. П. Васянович

**Програма спецкурсу
«Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів
у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України
(друга половина XX – початок XXI ст.)»**

(для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ народних художніх промислів)

Розглянуто і схвалено
вченою радою Львів-
ського науково-практич-
ного центру професійної
освіти Інституту
професійно-технічної
освіти НАПН України
(протокол №10 від 25
листопада 2015 р.)

Львів, 2015

Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : програма спецкурсу для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ народних художніх промислів. Львів : ЛНПЦ, 2015. 16 с.

Розробник: М. В. Богдадюк

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Литвин А. В.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Сліпчишин Л. В.

Рекомендовано вченою радою Львівського науково-практичного центру професійної освіти Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 10 від 25 листопада 2015 р.).

© Львівський науково-практичний
центр професійної освіти ПТНО
НАПН України, 2015
© Богдадюк М. В., 2015

Пояснювальна записка

Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) є важливою складовою освітньої системи України. Розвиток професійно-технічної освіти в різних регіонах країни мав свої особливості, зумовлені соціально-економічними умовами. Підготовка фахівців на Заході України здійснювалася з урахуванням потреб народного господарства регіону. Впродовж останніх десятиліть народна промисловість занепала, зокрема втрачені матеріально-технічна і сировинна бази. Це стало причиною припинення підготовки фахівців у навчальних закладах, занепаду шкіл майстерності, зменшення кількості художніх ЗП(ПТ)О, погіршення підготовки фахівців народних художніх промислів у навчальних закладах, нищення народних традицій і української культури.

Завдання спецкурсу: дати слухачам уявлення про особливості, позитивні й негативні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні в ЗП(ПТ)О України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття у контексті соціально-економічних та суспільно-політичних умов.

У результаті засвоєння курсу слухачі повинні:

- **знати** й характеризувати основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України; соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період і в Незалежній Україні; тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – на початку ХХІ ст.; шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів;

- **вміти** аналізувати зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої

половини ХХ – на початку ХХІ ст.; визначати періоди розвитку професійної освіти; визначати позитивні та негативні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів; прогнозувати розвиток професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ тощо.

Обсяг спецкурсу – 36 години, а саме: лекційні – 12 годин, практичні – 14 годин, самостійна робота – 10 годин. Підсумковий контроль – захист підсумкових робіт.

Опис навчальної дисципліни (спецкурсу) «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)»

Загальна характеристика навчальної дисципліни	Структура навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS: 2	Лекції: 24 Практичні: 26
Змістовий модуль: 1	Самостійна робота: 10
Загальна кількість годин: 60	Вид контролю – захист підсумкових робіт

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ

**«Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів
у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України
(друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)»**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин			
		усяго	лекції	практич.	сам. робота
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль № 1					
Розвиток народних художніх промислів в Україні					
1.1.	Сутність, становлення та значення народних художніх промислів в Україні	4	2	2	
1.2.	Види народних художніх промислів в Україні	4	2	2	
1.3.	Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні	4	2	2	
Разом годин за змістовий модуль № 1		12	6	6	
Змістовий модуль № 2					
Розвиток професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період					
2.1.	Основні підходи до періодизації розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України	4	2	2	
2.2.	Соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період	4	2	2	

1	2	3	4	5	6
2.3.	Аналіз змісту професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період	4	2	2	
Разом годин за змістовий модуль № 2		12	6	6	
Змістовий модуль № 3					
Розвиток професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в Незалежній Україні					
3.1.	Соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О в Незалежній Україні	4	2	2	
3.2.	Зміст і форми професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О в Незалежній Україні	4	2	2	
3.3.	Реформування та модернізація професійно-технічної освіти в Незалежній Україні	4	2	2	
Разом годин за змістовий модуль № 2		12	6	6	
Змістовий модуль № 4					
Шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів					
4.1.	Впровадження досвіду професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. в сучасних ЗП(ПТ)О	4	2	2	
4.2.	Удосконалення змісту і форм професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів в Україні	4	2	2	

1	2	3	4	5	6
4.3.	Нормативно-правова база професійної підготовки фахівців народних художніх промислів в Україні	4	2	2	
Разом годин за тему №2		12	6	6	
Діагностико-аналітичний модуль					
3.1	Написання підсумкових робіт	10			10
3.2	Захист підсумкових робіт	2		2	
	Разом за модулі	60	24	26	10

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ

«Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)»

Змістовий модуль № 1

Розвиток народних художніх промислів в Україні

Тема 1.1. Сутність, становлення та значення народних художніх промислів в Україні

Сутність понять «промисел», «ремесло», «народний художній промисел», «майстер народних художніх промислів», «професійна підготовка фахівців народних художніх промислів». Зародження і становлення народних художніх промислів в Україні. Роль народних художніх промислів у соціокультурному та економічному розвитку держави.

Тема 1.2. Види народних художніх промислів в Україні

Види й основні характеристики народних художніх промислів України. Килимарство. Гончарство. Кераміка. Різьба по дереву та бересті. Мосяжництво. Ковальство. Ткацтво. Кушнірство. Гутництво. Бондарство. Писанкарство. Обробка каменю.

Тема 1.3. Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні

Види й основні характеристики народних художніх промислів Західної України. Гончарство (с. Гавареччина Львівської обл., м. Косів Івано-Франківської обл.). Ткацтво і килимарство (м. Глиняни, Львівської обл., с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області, Закарпатська обл.). Художня обробка дерева (Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Львівська області). Писанкарство (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області). Ковальство (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області).

Змістовий модуль № 2

Розвиток професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період

Тема 2.1. Основні підходи до періодизації розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України

Періодизації розвитку професійно-технічної освіти С. Батишева, С. Бутівценка, А. Веселова, І. Воєводського, Л. Даниленка, І. Лікарчука, Н. Ничкало, М. Пузанова, О. Коханка, Л. Зельман та ін. Основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.).

Тема 2.2. Соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період

Повоєнна відбудова України та відновлення ПТО. П'ятирічні плани. Роль Укрхудожпромспілки в професійній підготовці фахівців народних художніх промислів. Особливості перебудови. Особливості розвитку народних художніх промислів у Західній Україні в радянський період.

Тема 2.3. Аналіз змісту професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в радянський період

Зміст професійної підготовки фахівців народних художніх промислів в художніх ПТНЗ Західної України в радянський період. Основні форми та методи освітнього процесу. Гурткова робота в художніх ПТНЗ. Особливості профорієнтаційної роботи.

Змістовий модуль № 3

Розвиток професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О Західної України в Незалежній Україні

Тема 3.1. Соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О в Незалежній Україні

Розпад СРСР. Соціально-економічна та суспільно-політична ситуація в Україні. Стан професійно-технічної освіти в цих умовах. Національне відродження і розвиток народних художніх промислів у Незалежній Україні. Подолання наслідків кризового періоду 90-их років ХХ століття. Реформування професійно-технічної освіти. Зростання потреб у підготовці фахівців народних художніх промислів у художніх професійних училищах. Поява нових професій.

Тема 3.2. Зміст і форми професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ЗП(ПТ)О в Незалежній Україні

Зміст професійної підготовки фахівців народних художніх промислів в художніх ПТНЗ Західної України в Незалежній Україні. Основні форми та методи освітнього процесу. Впровадження ступеневої системи підготовки фахівців для потреб підприємств у галузі художніх промислів. Впровадження елементів дуальної форми навчання в сучасних ЗП(ПТ)О.

Тема 3.3. Реформування та модернізація професійно-технічної освіти в Незалежній Україні

Особливості модернізації та реформування сучасної професійно-технічної освіти. Впровадження інформаційних та інноваційних педагогічних технологій у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів. Вдосконалення нормативно-правової бази ПТО.

Змістовий модуль № 4

Шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів

Тема 4.1. Впровадження досвіду професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. в сучасних ЗП(ПТ)О

Вдосконалення й оновлення нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. Удосконалення матеріально-технічної бази художніх ПТНЗ. Урахування у професійній підготовці фахівців народних художніх промислів потреб роботодавців і налагодження тісних зв'язків із ними.

Тема 4. 2. Удосконалення змісту і форм професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів в Україні

Упровадження дуальної форми навчання. Розроблення Державних стандартів П(ПТ)О для професій народних художніх промислів. Удосконалення й осучаснення змісту, урізноманітнення й удосконалення форм професійної підготовки учнів художніх ЗП(ПТ)О. Модернізація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. Формування готовності майбутніх фахівців народних художніх промислів до підприємницької діяльності. Естетичний, культурний і духовний розвиток учнів художніх ЗП(ПТ)О, організація та розширення мережі гурткової роботи з художньої творчості. Неперервне підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання.

Тема 4.3. Нормативно-правова база професійної підготовки фахівців народних художніх промислів в Україні

Основні Закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, стратегії та концепції, які регламентують сучасну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Запитання для самоконтролю

1. Які соціально-економічні умови вплинули на розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів зазначеного періоду?
2. Назвіть суспільно-політичні чинники розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у 1950–1991рр.
3. Яким чином вплинула перебудова на розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України?
4. Які урядові постанови, прийняті в кінці 60-х рр., мали важливий вплив на розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів?
5. Назвіть основні етапи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)?
6. Проаналізуйте періодизації розвитку ПТО.
7. Які умови передували створенню ступеневої системи навчання?
8. Назвіть основні форми та методи теоретичного та виробничого навчання майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)?
9. Проаналізуйте основні зміни в навчальних планах, які відбулися з 1950 р. до 1991 р.

10. Яким чином вплинули соціально-економічні та суспільно-політичні чинники на розвиток системи професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ в перші роки Незалежної України?
11. Проаналізуйте «Концепція професійно-художньої освіти» (2000 р.).
12. Які нормативно-правові документи регламентували зміст професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ в Незалежній Україні?
13. Які нормативно-правові документи регламентували зміст виробничого підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ з 1991р.?
14. Які професії сфери народних художніх промислів готують професійно-технічні навчальні заклади?
15. Згідно з якими нормативно-правовими документами здійснюється підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів?
16. З яких частин складається навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах?
17. Які розділи містить Державний стандарт професійно-технічної освіти?
18. Проаналізуйте Державний стандарт професійно-технічної освіти з професії сфери народних художніх промислів (наприклад, «Виробник художніх виробів з лози»).
19. Проаналізуйте систему підготовки майбутнього фахівця народних художніх промислів на прикладі вашого навчального закладу.
20. Порівняйте форми теоретичної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України (1950–1991 рр.) з сучасними.

21. Порівняйте підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1950–1991 рр.) з сучасною.

22. Які шляхи реформування професійно-художньої освіти актуальні в наш час?

23. Які ідеї минулого можна використати у підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів?

Діагностико-аналітичний модуль

Орієнтовна тематика підсумкових робіт:

1. Основні принципи дослідження історичної тематики.
2. Основні підходи до періодизації розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.
3. Соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ з 1950 р.
4. Система професійно-художньої освіти ПТНЗ (1950–1991 рр.).
5. Система професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів в Незалежній Україні.
6. Інноваційний розвиток професійно-технічної освіти в Україні.
7. Особливості підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ.
8. Сучасні підходи до визначення якості професійної освіти.
9. Модернізація та вдосконалення професійно-художньої освіти.
10. Нормативно-правова база професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ.
11. Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах.

12. Формування професійних і особистих якостей майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Вимоги до оформлення підсумкової роботи

Написання та захист підсумкової роботи є кінцевим етапом навчання на курсах підвищення кваліфікації викладачів професійно-технічних навчальних закладів.

Слухач обирає тему підсумкової роботи із зазначених тем, але може і запропонувати свою тему, узгодивши з викладачем курсу.

Підсумкова робота містить такі структурні елементи:

1. Титульний аркуш. Назва підсумкової роботи; прізвище ініціали автора, місце роботи.
2. Зміст.
3. Вступ. Актуальність теми. Мета. Завдання.
4. Основна частина. Складається з декількох розділів (розділи також повинні мати заголовки). Може містити таблиці та схеми. Відповідає обраній темі. Теоретичне обґрунтування теми і практичний підхід використання. Матеріал подається логічно та послідовно.
5. Висновки та пропозиції. Шляхи можливого вдосконалення.

Основна література

1. Батышев С. Я. Подготовка рабочих в средних профессионально-технических училищах. М. : Педагогика, 1988. 176 с.
2. Про народні художні промисли : Закон України від 21.06.2001 № 2547-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 199. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14#Text>
3. Васянович Г. Гуманітарна освіта і стиль діяльності викладача професійно-технічного навчального закладу. *Гуманітарна освіта і виховання особистості* : зб. наук. пр. / за ред. Г. П. Васяновича. Львів, 2004. С. 5–29.

4. Гончаренко С. У. Професійна освіта. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 1997. С. 274–275.
5. Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2001. 403 арк.
6. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах : дис... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 1998. 415 арк.
7. Каплун А. В. Розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець ХІХ – ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. К., 2011. 44 с.
8. Ковальчук В. І. Розвиток творчих здібностей учнів ПТНЗ художнього профілю як запорука культури праці. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Педагогіка та психологія. 2004. № 210. С. 74–84.
9. Ковальчук В. І. Формування культури праці учнів ПТНЗ художнього профілю : метод. посіб. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Чернівці : Місто, 2004. 137 с.
10. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійної культури майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2 (10). С. 150–158. URL : <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/220>.
11. Литвин А. В., Руденко Л. А. Науково-організаційні засади модернізації професійної підготовки у ПТНЗ художнього профілю. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2013. Вип. 5. С. 29–36. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2013_5_8.
12. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки) : автореф. дис... доктора пед. наук : 13.00.04. К., 1999. 36 с.

13. Ничкало Н. Г. Українські концепції професійної освіти: тенденції і перспективи. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. К., 2007. С. 27–50.
14. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : монографія / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. К. : Пед. думка, 2008. 198 с.
15. Освітні стандарти, навчальні плани та програми. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/derzhavni-standarti-navchalni-plani-ta-programi>
16. Про розширення переліку закладів професійної (професійно-технічної) освіти для впровадження елементів дуальної форми навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2018 № 473. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin>
17. Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1135. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-2002-p>.
18. Про схвалення Концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 № 336–р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2006-p#Text>
19. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 660-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p#Text>.
20. Професійна освіта : Словник : навч. посіб. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища шк., 2000. 380 с.
21. Профтехосвіта України: ХХ століття : енциклопед. вид. / М-во освіти і науки України, Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України ; за ред. Ничкало Н. Г. К. : Вид-во «Артек», 2004. 876 с.
22. Радкевич В. О. Принципи модернізації професійно-технічної освіти. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і*

перспективи : зб. наук. пр. / редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін. ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. К. : Педагогічна думка, 2011. Вип. 1. С. 7–23. URL :

http://www.ipto.kiev.ua/images/files/zbirnik_naukovix_ptaz/modernizaciya/zbirnik_28_1_2011.pdf.

23. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К., 2010. 456 с.

24. Сліпчишин Л. В. Креативність як ефективний інструмент підвищення якості підготовки фахівців для народних художніх промислів. *Нові технології навчання* : наук.-метод. збірник / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. Київ, 2014. Вип. 83. С. 221–227. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/8255/1/%2B2014-Creative.pdf>

25. Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти. Професія: Килимар. *Затверджені стандарти професійної освіти 2019*. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/derzhavni-standarti-navchalni-plani-ta-programi/zatverdzeni-standarti-profesijnoyi-osviti-2019>

Додаткова література

26. Козловська І. М. Інтегративний підхід до підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.18. С. 311–316.

27. Колісник-Гуменюк Ю. Формування та розвиток творчості у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2015. № 8. С. 70–73. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_8_17

28. Сліпчишин Л. В. Метафоричне мислення як засіб смислового наповнення результату творчості майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітній простір України* : наук. журн. 2015. Вип. 5. С. 178–182.

29. Стечкевич О. О. Становлення системи професійної освіти фахівців народних художніх промислів. *Педагогічні інновації у фаховій освіті* : збірник наукових праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 1 (5). С. 91–96.

30. Шлепакова Т. Л. Традиційні народні ремесла як важлива складова креативних індустрій (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2017–2018 рр.). Міністерство культури України. ДЗК. 2018. Випуск 11/5. 15 с. URL : https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2018/Remesla%20ta%20kreaty%60vni%20industriyi.pdf

Додаток И

Ілюстративний матеріал щодо професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів (фото з сайтів ЗП(ПТ)О)

И. 1. Професійна підготовка у Боринському професійному ліцеї народних промислів і ремесел

И. 2. Професійна підготовка у Художньому професійно-технічному училищі імені Й. П. Станька

**И. 3. Вироби учнів Художнього професійно-технічного училища імені
Й. П. Станька**

И. 4. Конкурси професійної майстерності майбутніх фахівців народних художніх промислів

И. 5. Яворівська забавка

И. 6. Вироби, виготовлені в техніці «яворівське різьблення»

Додаток К

Аналоги яворівських забавок у Польщі,
виготовлені польським майстром Яном Дудзяком

Додаток Л

Список наукових праць за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Богдадюк М. В. Методологічні підходи до дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 52. С. 133–137.
2. Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів: категоріальний аналіз. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. праць / ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін. Павлоград : ТОВ «ІМА-прес», 2017. Вип. 13. С. 72–77.
3. Богдадюк М. В. Професійна підготовка фахівців художнього профілю у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у сучасній професійно-технічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2017. Вип. 49. С. 55–57.
4. Богдадюк М. В. Психолого-педагогічні умови розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : Зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 45. С. 55–58.
5. Богдадюк М. В. Розвиток професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів другої половини ХХ – початку ХХІ

століття. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 10. С. 117–121.

6. Bogdadiuk M. V. The Development of vocational technical schools other educational establishments of folk crafts of the second half XXth century to the beginning of the XXIth century. *The unity of science* : international scientific professional periodical journal / The European Association of pedagogues and psychologists «Science». Prague, Czech Republic, 2016. Vol. 1. P. 35–37.

***Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації***

7. Богдадюк М. В. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ Західної України. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 21 серпня 2020 р. Київ, 2020. С. 17–25.

8. Богдадюк М. В. Зміст технології навчання різьбленню деревини у професійно-технічних навчальних закладах. *Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект* : зб. наук. пр. / упор. Л. В. Сліпчишин. Львів : СПОЛОМ, 2017. С. 75–81.

9. Богдадюк М. В. Удосконалення досвіду професійної підготовки фахівців художнього профілю у ПТНЗ Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в сучасній професійно-технічній освіті. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів ; Кельце, 2017. Вип. 1. С. 76–80.

10. Богдадюк М. В. Філософсько-методологічні, соціально-економічні, суспільно-політичні та психолого-педагогічні умови розвитку ПТНЗ народних художніх промислів у Західній Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 18–21.

**Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації**

11. Богдадюк М. В. Особливості професійних характеристик соціономічних професій. *Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору* : зб. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів; м. Вінниця, 20–21 квітня 2016 р. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2016. Вип. 4. С. 388–390.

12. Богдадюк М. В. Перспективи розвитку дистанційної освіти у вищих навчальних закладах України. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної), присвяченої 25-річчю НАПН України (м. Київ, 29 березня – 13 квітня 2017 р.) / за заг. ред. В. О. Радкевич. К. : ПТО НАПН України, 2017. С. 207–209.

13. Богдадюк М. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : програма спецкурсу для підвищення кваліфікації викладачів художніх ЗП(ПТ)О. Львів: ЛНПЦ, 2015. 16 с.

14. Богдадюк М. В. Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні : посібн. Львів : ЛНПЦ, 2015. 48 с.

15. Богдадюк М. В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах : метод. реком. Львів : ЛНПЦ, 2015. 26 с.

Таблиця Л.1

Відомості про апробацію результатів дослідження

№	Назва конференції	Місце і дата проведення	Форма участі
1	2	3	4
Міжнародні науково-практичні конференції			
1.	Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи	м. Львів, 30 жовтня 2017 р.	заочна
2.	Актуальні питання освіти і науки	м. Харків, 10–11 листопада 2017р.	заочна
3.	Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми	м. Вінниця, 15–17 травня 2018 р.	заочна
4.	Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути	м. Київ, 21 серпня 2020 р.	заочна
Всеукраїнські науково-практичні конференції			
5.	Актуальні питання історії науки і техніки	м. Львів, 8–9 жовтня 2015 р.	очна
6.	Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору	м. Вінниця, 20–21 квітня 2016 р.	заочна
7.	Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії і перспективи	м. Київ, м. Ірпінь, 21 червня 2016 р.	очна
8.	XI Всеукраїнської науково-практична конференція (звітна), присвячена 25-річчю НАПН України	м. Київ, 29 березня – 13 квітня 2017 р.	заочна
Регіональні науково-практичні конференції			
9.	Сучасна українська нація: мова, історія, культура	м. Львів, 16 березня 2016 р.	очна
10.	Вікова спадщина традицій народних ремесел Яворівщини	сmt. Івано-Франкове Львівської обл., 24 травня 2017 р.	очна
11.	Модернізація професійно-практичної підготовки фахівців народних художніх промислів: наука і практика	м. Львів, 10 квітня 2015 р.	заочна

УКРАЇНА

Управління освіти, науки та молоді Волинської облдержадміністрації
 ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «НОВОВОЛИНСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ»
 45313 Іваничівський р-н., с. Будятичі, вул. Івана Франка, 14, тел. (03344) 4-47-77, 4-48-77
 р/р 35417011002367, 35422211002367 в ГУДКСУ в Іваничівському районі, МФО 803014,
 код 02540002 e-mail: novovolinske.vpu@i.ua

N 29/19 від 29.09.2018р

Довідка про впровадження
 результатів дисертаційного дослідження Богдадюк Мар'яни Володимирівни
**«Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у
 професійно-технічних навчальних закладах
 Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)
 (зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти)»**

Система професійно-технічної освіти України покликана забезпечити організацію навчально-виховного процесу з підготовки освічених, висококваліфікованих фахівців для різних галузей народного господарства. Народна художня творчість, художні промисли є однією з умов існування народу. Таким чином, представлені для впровадження матеріали, розроблені М. В. Богдадюк, є досить актуальними в сучасних економічних умовах.

Професійно-технічні навчальні заклади прагнуть постійно удосконалювати професійну підготовку майбутніх фахівців народних художніх промислів, чому сприяють результати виконаного М. В. Богдадюк дисертаційного дослідження «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття), зокрема розроблений нею навчально-методичний комплекс, який складається з посібника «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні» та методичних рекомендацій «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах».

Впроваджувані матеріали дають можливість майбутнім фахівцям народних художніх промислів вивчити історію та зрозуміти закономірності розвитку народних художніх промислів у Західній Україні, а викладачам ПТНЗ – усвідомити позитивні та негативні аспекти розвитку і використати позитивний педагогічний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України другої половини ХХ ст. в сучасних умовах.

Директор

21

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
 ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"СТРИЙСЬКЕ ВИЩЕ ХУДОЖНЄ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ"
 82400, м. Стрий, Львівська обл., вул. Болехівська, 29 тел./факс 024552462
<http://svhpu.pp.ua>
 email: svhpu@ukr.net

Від 20.02.2018 № 70

**Довідка про впровадження
 результатів дисертаційного дослідження
 «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх
 промислів у професійно-технічних навчальних закладах
 Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»
 виконаного Богдадюк Мар'яною Володимирівною**

Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів здійснюється нині у професійно-технічних навчальних закладах України, у тому числі у ДПТНЗ «Стрийське вище художнє професійне училище». У художніх професійних училищах Західної України досліджуваного періоду накопичено значний досвід професійного навчання і виховання, який у своєму дисертаційному дослідженні вивчає й узагальнює М. В. Богдадюк.

Впровадження у навчально-виховний процес ДПТНЗ «Стрийське вище художнє професійне училище» розроблених М. В. Богдадюк посібника «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні» і методичних рекомендацій «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах» сприяє систематизації знань учнів про художні промисли, розумінню закономірностей розвитку народних художніх промислів у Західній Україні, розвитку їх мотивації до вивчення історії виникнення обраних ними професій, удосконаленню педагогічної майстерності викладачів і майстрів виробничого навчання, усвідомленню тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України другої половини ХХ ст., використанню кращого педагогічного досвіду в сучасних реаліях.

Директор училища

О. Б. Капало

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
 ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ ХУДОЖНЄ УЧИЛИЩЕ № 5 М. ЧЕРНІВЦІ
 58001, м. Чернівці, вул. І.Тобілевича, 1 (вул. Шевченка, 38),
 телефони: (0372) 55-49-84, 55-47-79 e-mail: yphu-5@meta.ua

01.12.2017 р. № 397

**Довідка про впровадження
 результатів дисертаційного дослідження
 Богдаюк Мар'яни Володимирівни
 «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх
 промислів у професійно-технічних навчальних закладах
 Західної України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»**

Професійно-технічні навчальні заклади мають значний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Дослідивши історію розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України другої половини ХХ – початку ХХІ століття, М. В. Богдаюк розробила навчально-методичний комплекс, до якого входять посібник «Розвиток народних художніх промислів у Західній Україні» і методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах».

Використання результатів наукового дослідження М. В. Богдаюк сприятиме підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, удосконаленню навчально-методичного забезпечення, навчальних програм для професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України.

Директор

В.Д.Андрусяк

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Богдадюк Мар'яни Володимирівни
на тему «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних
художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної
України
(друга половина XX – поч. XXI століття)»
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
 ДЕРЖАВНИЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ
 НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 ЛУЦЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ
 БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ
 02540019
 43018, м. Луцьк, вул. Мотевні, 52
 тел./факс (03322) 6-29-80
 "1" 11 2018 р. № 384/01-0

Впродовж 2014-2017 рр. у Луцькому ВПУ будівництва та архітектури здійснювалася апробація результатів дисертаційного дослідження Богдадюк Мар'яни Володимирівни шляхом використання розроблених автором матеріалів при навчанні окремих тем курсів.

Запропоновані М. В. Богдадюк матеріали сприяли формуванню в учнів професійних якостей, підвищенню їх інтересу до вивчення історії розвитку професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів в Західній Україні. Результати дисертаційного дослідження «Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України (XX – поч. XXI століття)» можуть бути використані викладачами й учнями професійно-технічних навчальних закладів.

Представлені матеріали дисертації підтвердили відповідний рівень науковості дослідження та його можливе практичне застосування в навчально-виховному процесі професійно-технічних навчальних закладів.

Директор
 Луцького ВПУ
 будівництва та архітектури

Р. С. Собуцький